

Copenhagen Business School 2010

Institut for regnskab og revision

Cand.merc.aud.

Kandidatafhandling

Afleveringsfrist: 4. august 2010

Finanskrisens påvirkning på revisors arbejde i forhold til
going concern, værdiansættelse og besvigelser

Udarbejdet af:

Helena Sauer 26.12.82

Christina Østermann Madsen 06.04.82

Vejleder:

Kurt Keldebæk

Antal anslag: 269.459 (normal-sider 118)

0 EXECUTIVE SUMMARY	5
1 INTRODUKTION	7
1.1 INDLEDNING	7
1.2 PROBLEMBEHANDLING	9
1.3 PROBLEMFOMULERING	10
1.4 AFGRÆNSNING	12
1.5 FORMÅL OG MÅLGRUPPE	14
1.6 AFHANDLINGENS STRUKTUR OG METODEVALG	14
1.6.1 Den finansielle fødekæde	15
1.6.2 Going concern	16
1.6.3 Værdiansættelse	18
1.6.4 Besvigelser	18
1.7 INFORMATIONSSINDSAMLING OG KILDEKRITIK	19
2 DEN FINANSIELLE FØDEKÆDE	21
2.1 INDLEDNING	21
2.2 DEN FINANSIELLE FØDEKÆDE	21
2.3 DEN INDLEDENDE PLANLÆGNING	25
2.4 REVISORS ROLLE	26
2.5 VÆSENTLIGHED OG RISIKO	27
2.5.1 Væsentlighed	27
2.5.2 Revisionsrisiko	28
2.5.3 Betydelige risici	30
2.6 BEGREBSRAMMEN EFTER ÅRL	31
2.6.1 Regnskabsbrugerne og deres informationsbehov	33
2.6.1.1 Investorer	33
2.6.1.2 Långivere	33
2.6.2 Indregning og måling af regnskabsinformation	33
2.7 OVERBLIK OVER FINANSKRISEN I FORHOLD TIL BEGREBSRAMMEN	34
2.8 FINANSIERING I FORHOLD TIL FINANSKRISEN	35
3 GOING CONCERN	37
3.1 INDLEDNING	37
3.2 DEFINITION PÅ GOING CONCERN	38
3.2.1 Regulering af going concern	39
3.3 REVISIONSPROCESSEN	39
3.4 LEDELSENS GENERELLE ANSVAR I RELATION TIL GOING CONCERN	42
3.5 REVISORS ANSVAR	43
3.6 VURDERING AF GOING CONCERN UNDER FINANSKRISEN	44
3.6.1 Økonomiske forhold	47
3.6.2 Driftsforhold	48
3.6.3 Andre forhold	49
3.7 HVAD GØR REVISOR NÅR DER ER TVIVL OM GOING CONCERN?	50
3.7.1 Going concerns betydning for revisionspåtegningen	54
3.7.1.1 Regulering af revisors erklæring på årsrapporten	55
3.7.1.2 Påvirkning på erklæringen	58
3.8 BEGIVENHEDER EFTER BALANCEDAGEN	60
3.8.1 Definition af begivenheder efter balancedagen	61
3.8.2 Regulerende og ikke regulerende begivenheder	62
3.8.2.1 Regulerende begivenheder	62
3.8.2.2 Ikke regulerende begivenheder	64
3.8.3 Revision af efterfølgende begivenheder	65
3.8.3.1 Begivenheder indtruffet inden datoen for revisionspåtegningen	65
3.8.3.2 Forhold efter revisorpåtegning, men inden endelig godkendelse på generalforsamlingen	66

3.8.3.3 Forhold konstateret efter regnskabets endelige godkendelse på generalforsamlingen.....	67
3.9 LEDELSEBERETNINGEN I RELATION TIL GOING CONCERN	67
3.10 FINANSIERING I RELATION TIL GOING CONCERN	70
3.11 DELKONKLUSION.....	71
4 VÆRDIANSÆTTELSE	73
4.1 INDLEDNING	73
4.2 REVISION AF DAGSVÆRDI OG REVISIONSBEVIS	74
4.3 REVISION AF REGNSKABSMÆSSIGE SKØN	76
4.4 ANVENDELSE AF EN EKSPERTS ARBEJDE.....	77
4.5 REVISIONSMÆSSIGE UDFORDRINGER.....	77
4.5.1 Indregning	81
4.5.2 Måling af aktiver	81
4.5.3 Efterfølgende indregning.....	81
4.6 NEDSKRIVNINGSTEST	82
4.7 MÅLING AF AKTIVER OG FORPLIGTELSER (TIL DAGSVÆRDI) OG UDFORDRINGER I FORHOLD TIL FINANSKRISEN	85
4.7.1 Materielle anlægsaktiver.....	85
4.7.2 Finansielle anlægsaktiver	86
4.7.3 Varebeholdninger.....	87
4.7.4 Tilgodehavender.....	88
4.7.4.1 Debitorer	88
4.7.4.2 Igangværende arbejder	89
4.7.5 Likvide beholdninger.....	90
4.7.6 Egenkapital.....	90
4.7.7 Hensatte forpligtelser	91
4.7.8 Gældsforpligtigelser	91
4.7.9 Leverandørgæld.....	92
4.8 FINANSKRISENS EFFEKT PÅ FINANSIERING	92
4.9 LEDELSEBERETNINGEN I FORHOLD TIL VÆRDIANSÆTTELSE.....	93
4.10 DELKONKLUSION.....	95
5. BESVIGELSER.....	97
5.1 INDLEDNING	97
5.2 HVORFOR BØR SELSKABERNE OG REVISORER HAVE FOKUS PÅ BESVIGELSER?	98
5.2.1 Forventningskløften.....	100
5.2.1.1 Forventningskløften sammenholdt med offentlighedens tillidsrepræsentant	101
5.3 REVISORS ANSVAR FOR AT OVERVEJE BESVIGELSER VED REVISION AF REGNSKABER	103
5.3.1 Besvigelsestrekanten	103
5.3.1.1 Incitament eller pres	104
5.3.1.2 Mulighed	104
5.3.1.3 Retfærdiggørelse eller holdning	105
5.3.2 Den fjerde dimension.....	105
5.4 REGNSKABSMANIPULATION.....	106
5.4.1 Besvigelsestrekanten for regnskabsmanipulation.....	107
5.4.1.1 Incitament eller pres	107
5.4.1.2 Mulighed	109
5.4.1.3 Retfærdiggørelse eller holdning	110
5.4.1.4 Opdagelsesrisikoen.....	111
5.5 MISBRUG AF AKTIVER	111
5.5.1 Besvigelsestrekanten for misbrug af aktiver	112
5.5.1.1 Incitament eller pres	112
5.5.1.2 Mulighed	113
5.5.1.3 Retfærdiggørelse eller holdning	113
5.5.1.4 Opdagelsesrisiko.....	114
5.6 BESVIGELSER I REVISIONSPROCESSEN.....	114
5.6.1 Klientaccept og opgaverisiko.....	114

5.6.2 Planlægning.....	115
5.6.3 Udførelse af revisionen.....	116
5.7 FINANSIERING I RELATION TIL BESVIGELSER.....	118
5.8 DELKONKLUSION.....	119
6 AFSLUTNING	121
6.1 KONKLUSION.....	121
6.2 PERSPEKTIVERING	123
7 LITTERATURLISTE	125
7.1 BØGER.....	125
7.2 INTERNET SIDER	125
7.3 ARTIKLER.....	126
7.4 STANDARDER MV.	126
7.5 LOVGIVNING	127
7.6 UNDERVISNINGSMATERIALE	127
7.7 ANDRE KANDIDATAFHANDLINGER.....	128
8. FIGUROVERSIGT.....	129

0 Executive summary

In this thesis, our primary goal is to introduce the reader to the paper's main problem concerning an accountant's work in relation to the financial crisis. The financial crisis has now lasted for several years and has made its mark on Danish companies. A lot of companies have had difficulties with surviving the crisis and have gone bankrupt. Many other companies have experienced a decline in sales, have had difficulties in raising available funds, and have been affected by their dependency of other companies. This implies the "food chain" which the companies are a part of. They are depended of one another on different levels. It is suppliers, producers, distributors and so on and so forth that are affected by the crisis. During his preliminary planning, the accountant must decide whether or not the company has going concern problems. This evaluation is based on the accountant's knowledge concerning the company, the industry and its current situation in the financial crisis. Many companies have had going concern problems and it has been doubtful whether they could survive the next twelve months or not. Thus, the accountant has had to take multiple steps in an effort to evaluate whether or not the management's evaluation and assumptions about going concern are valid. It is the management who give the audit and the accountant cannot predict future events and conditions which may lead to the company not being a going concern. The accountant must use his professional skepticism in regards to the risk evaluation of the individual company and its current situation. In regards to evaluation of going concern, there are three categories which the accountant has to pay extra attention to. These are economic conditions, working operations of the business and other conditions. In his examination of the accounts, the accountant must take in to consideration whether or not there are problems with the continuously running of the business especially in regards to the categories mentioned above. Companies had had difficulties with raising available funds. This has led to more problems for the companies who in this way have gotten into going concern problems.

The financial crisis has also led to declining values on many balance sheet items. This makes a challenge for both companies and accountants. The companies have to make an annual report under difficult market conditions, and the account must secure sufficient audit evidence for the included value. This result in more auditing procedures in relation to measurements and inclusion of fair values, accounting estimates and so on and so forth. The accountant has to take assets and liabilities into consideration, and judge whether or not they are valued correctly according to the market.

Furthermore, the accountant must consider whether or not any estimation is involved and determine the need for write-downs or provisions for loss.

In regard to estimations, the accountant may go through the management's procedure and put it to the test. The accountant may himself make estimations and compare these to the management's estimations. He may also go through following events which gives reasonable audit evidence for the estimation.

In regards to fair value, it is also necessary that the accountant is critical toward the management's method and evaluate the data which is used as basis for the fair value.

The accountant may need help from an external expert in order to evaluate the item if it concerns special areas. Furthermore, he must evaluate whether or not a write-down is needed based on write-down tests.

Regarding the balance sheet items there are several goals for the audit which are affected by the financial crisis depending on which item the accountant looks at. All items must be evaluated thoroughly during the audit in order to secure that the accountant achieves a suitable and sufficient audit of evidence which a conclusion can be based on.

The last area which we touch upon in our thesis is fraud. The accountant has to consider the risk for fraud in connection with the annual report. In our opinion, it is relevant to look at this area in connection to the financial crisis because the companies' stakeholders have increased their focus on fraud and have high expectations to the accountant's work. The accountant is not hired to detect fraud but to make sure that the annual report is accurate. In order to focus on conditions which may seem suspicious in regards to the company in relation to the two types of fraud which we look at in the thesis, the accountant may consider the fraud triangle. The triangle consists of three elements which are incentive, opportunity and justification. The two types of fraud which we look at in the thesis are abuse of assets and accounting manipulation. Accounting manipulation is often carried out on management level, and it can be difficult for the accountant to discover it. The reason is that the management implements internal controls and makes the financial report. The financial crisis has affected the elements in the fraud triangle, and thus we think that it is important for the accountant to pay extra attention to this area.

1 Introduktion

1.1 Indledning

Interessen og emnet for denne afhandling er opstået på grund af den aktuelle finanskrisen. Den økonomiske afmatning har betydet uro på de finansielle markeder, uro på boligmarkedet, faldende afsætning og stigende arbejdsløshed. Forhold der uundgåeligt har påvirket mange nationale og internationale selskaber.

Finanskrisen begyndte i USA og har siden spredt sig til resten af verden med overraskende styrke og hastighed¹. I Danmark så vi de første tegn på den finansielle krise i januar 2008, hvor bankTrelleborg blev overtaget af Sydbank. I august og september 2008 fulgte flere bankkrak, og den danske regering vedtog i oktober 2008 en krisepakke, der skulle være med til at sikre den finansielle stabilitet i Danmark. På trods af flere politiske tiltag, der har haft til formål at øge bankernes udlån til erhvervslivet, har de mindre og mellemstore selskaber problemer med at få bevilliget og refinansieret deres kapitalbehov².

Den aktuelle situation giver anledning til flere udfordringer, når selskaber skal aflægge deres årsrapport, da aktiverne ligger til grund for den pant virksomheden stiller til sikkerhed for finansiering/lån. Hvad ligger til grund for aktivernes værdiansættelse? Og skal der eventuelt foretages nogle nedskrivninger? Hvordan har finanskrisen påvirket regnskabsposter med væsentlige skøn? Bør hensættelse til tab øges? Har selskabet et tilstrækkeligt kapitalberedskab? Er der øvrige forhold, der stiller spørgsmålstejn ved selskabets fortsatte drift? Og hvordan kan disse risici afdækkes således, at selskabet ikke får going concern problemer?

Krisen kan give nogle selskaber øget incitament til at bevise, at de kan præstere. Kan et selskab aflægge en årsrapport, der viser, at de kan håndtere finanskrisen og de ændrede markedsvilkår, vil det højst sandsynligt give øgede finansieringsmuligheder. Endvidere kan ledelsen af et selskab føle sig presset af moderselskabet eller andre investorer: ”Hvis ikke I som ledelse kan præstere, finder vi nogle andre, der kan”. Begge situationer giver en øget risiko for besvigelser, hvilket kan føre til, at der offentliggøres en årsrapport, der ikke giver et retvisende billede af selskabet.

¹ Nationalbanken, publikation om finansiell stabilitet 1. halvår 09

² <http://www.business.dk/bny/de-smaa-snapper-efter-vejret>

Finanskrisen giver ikke kun udfordringer for selskaberne, der skal aflægge årsrapporten. I en tid hvor antallet af konkurser stiger, er nogle ofte stillede spørgsmål: ”Hvor var revisorerne henne? Burde de ikke have forudset, eller kunne de have gjort deres arbejde bedre? Har de eventuelt overset noget?”. I sagens natur betyder en konkurs manglende fyldestgørelse af kreditorer. Baggrunden for ovenstående spørgsmål bunder måske i den, for revisorer, lovpligtige ansvarsforsikring. Hvis revisor kan drages til ansvar, betyder det flere penge til kreditorerne. Derfor bør finanskrisen betyde, at revisorer er ekstra opmærksomme på risikofyldte områder i forbindelse med revision af en årsrapport.

Det fik i marts 2009 Erhvervs- og Selskabsstyrelsen til at udsende et notat med titlen, ”Udvalgte revisionsmæssige forhold, som revisor skal overveje i lyset af de ændrede markedsforhold”.

I henhold til notatet er hensigten ikke at stille yderligere krav, men at henlede opmærksomheden på områder, der er påvirket af den nuværende markedssituation. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen nævner følgende områder af særlig interesse: Going Concern, måling og oplysning om finansielle aktiver og ejendomme samt konsekvenser for revisors revisionspåtegning. Sammenholdt med problemstillingen om mulige besvigelser står revisor derfor overfor en række interessante udfordringer.

Ledelsesberetningen er et verbalt supplement til årsregnskabet. I ledelsesberetningen har selskabet mulighed for at give omverdenen en bedre forståelse af selskabet. Herudover har de mulighed for at henlede regnskabsbrugerens opmærksomhed på særlige forhold, der bør indgå i regnskabsbrugerens vurdering af selskabet.

Jævnfør erklæringsbekendtgørelsen fra marts 2009³, er der ikke længere krav om, at ledelsesberetningen skal revideres. Fremover skal revisor kun gennemlæse og foretage et konsistentstjek for i revisionspåtegningen at give en udtalelse om ledelsesberetningen. Udtalelsen skal omhandle, hvorvidt der er uoverensstemmelser mellem ledelsesberetningen og den øvrige del af årsregnskabet. Udtalelsen skal være baseret på viden fra den øvrige revision, hvilket betyder, at der ikke skal foretages yderligere revisionshandlinger i forbindelse med ledelsesberetningen.

I ledelsesberetningen kommenteres der blandt andet om going concern forhold. Idet ledelsesberetningen ikke længere skal revideres, kan det være svært for revisor at give en udtalelse omkring ledelsens forudsætninger for going concern.

³ lovgivningen ændret i 2008, men gældende for selskaber, hvis regnskabsår begynder den 1. september 2008 eller senere.

Næste afsnit skal læses som et oplæg til vores problemformulering, der følger efter problembehandlingen.

1.2 Problembehandling

Finanskrisen har sat mange spor i erhvervslivet og gør det stadig.

Den nuværende finanskriser, med ændrede markedsforhold, berører de fleste selskaber på en eller anden måde. Det kommer til udtryk overfor selskaberne på mange forskellige måder, blandt andet ved adgang til den nødvendige kapital, selskabernes mulighed for fortsat drift og troværdigheden af aktivernes værdiansættelse, herunder vurdering af poster påvirket af væsentlige skøn.

Det er derfor væsentligt at se på, hvilke forhold revisor skal være opmærksom på i forbindelse med årsrapportens aflæggelse.

Selskaberne er mere pressede grundet afmatningen på det globale marked, der har påvirket afsætningen af produkter med videre. Det betyder, at selskaberne kan have underskud eller stå i en situation, hvor salget er faldende, og at det derved er tvivlsomt, om selskabet kan fortsætte endnu et år.

Selskaberne er påvirket af flere faktorer fra omverdenen, der kan have indflydelse på overlevelsen. Det betyder, at ledelsen skal være mere opmærksom i forbindelse med regnskabsaflæggelsen på, hvorvidt fortsat drift stadig er realistisk, og omvendt skal revisor grundigt overveje going concern forudsætningen og medtage forbehold eller supplerende oplysninger, hvis der er grund hertil.

Risikoen for besvigelser er en del af selskabernes risikoprofil, uanset om økonomien er i krise eller ej. I Revision og Regnskab fra december 2009 beskrives begrebet ”erhvervslivets psykoter”. Ifølge artiklen øges antallet af risikoklienter i relation til besvigelser i krisetider på grund af den type af mellem- og topledere, der i artiklen omtales som ”erhvervslivets psykoter”.

Nærværende afhandling har til hovedformål at afdække finanskrisens indflydelse på revisors arbejde indenfor nærmere afgrænset område.

1.3 Problemformulering

Afhandlingen vil, på baggrund af de ændrede markedsforhold som beskrevet ovenfor samt de udfordringer det medfører for revisor, søge nedenstående hovedproblem besvaret.

Hvorledes påvirker finanskrisen revisors arbejde i forhold til going concern, værdiansættelse og besvigelser?

Idet hovedspørgsmålet er meget bredt, har vi opstillet følgende underspørgsmål til belysning af hovedspørgsmålet.

Going concern

Med henblik på at kunne svare på hovedspørgsmålet suppleres med følgende underspørgsmål vedrørende going concern i forhold til finanskrisen og revisors arbejde:

Hvordan påvirker finanskrisen selskaberne i relation til going concern, herunder ledelsens og revisors vurdering af evnen til at fortsætte driften? Samt hvordan kan finansieringskilder påvirke muligheden for fortsat drift?

Værdiansættelse

For at belyse effekten af finanskrisen i relation til værdiansættelse har vi stillet følgende underspørgsmål:

Hvordan påvirker finanskrisen værdiansættelse af selskabernes aktiver og forpligtelser, vurderingen af hensættelse til tab og selskabets finansieringsmuligheder?

Hvilken betydning har finanskrisen for værdiansættelsen i forhold til revisors arbejde?

Besvigelser

Til vurdering om finanskrisen indflydelse på besvigelser har vi formuleret følgende underspørgsmål:

Hvordan påvirker finanskrisen risikoen for besvigelser og revisors arbejde i forbindelse med besvigelser?

I den resterende del af dette afsnit vil vi argumentere for, hvorfor vi finder, at vores underspørgsmål er dækkende til besvarelse af vores hovedspørgsmål.

Going concern er altafgørende for et selskab, og derfor er det et punkt i revisors arbejde, der vægtes højt og skal overvejes nøje. Samtidigt har området betydning for om selskaberne skal værdiansætte aktiver og forpligtigelser til dagsværdi eller en værdi for et selskab i likvidation. Vi har derfor valgt at tage fat i problemstillingen omkring emnet going concern som det første. Området overvejes allerede i den indledende planlægning og har betydning for selskabets værdiansættelse af aktiver og forpligtigelser og revisionen heraf.

Indholdet i afsnittet om going concern belyses hovedsagelige ud fra RS 570 ”going concern”. Desuden inddrages Revisorloven (RL), Erklæringsbekendtgørelsen (Erkl. Bek). Årsregnskabsloven (ÅRL) samt andre relevante revisionsstandarder.

Værdiansættelse er et væsentligt område, blandt andet på grund af de mange skøn og de usikkerheder, der er i forbindelse hermed. Revisor skal være ekstra påpasselig for at sikre, at det er reelle værdier som oplyses, og hvordan aktiverne og forpligtelserne påvirkes og vurderes. Da aktiver og forpligtigelser indregnes til dagsværdi, påvirkes de umiddelbart af værdiændringer. Kan selskabet stadig få finansieret sine forpligtelser? Det kan være et svært spørgsmål, men det er væsentligt for selskabets overlevelse jævnfør going concern.

Opgørelsen af aktiver og forpligtelser er for nogle regnskabsposters vedkommende påvirket af væsentlige skøn.

Revisor skal i den forbindelse være meget opmærksom på skønnet, og hvilken effekt det har for hele regnskabet herunder det retvisende billede. Derfor vil emnet omkring værdiansættelse være særdeles væsentlig i forbindelse med belysningen af revisors arbejde og finanskrisens indflydelse også set i forhold til problematikken omkring finansiering.

Området er dækket ved flere forskellige standarder, som blandt andet er RS 545 ”Revision af måling til og oplysninger om dagsværdi”, RS 500 ”Revisionsbevis”, RS 540 ”Revision af regnskabsmæssigt skøn” og RS 620 ”Anvendelse af en eksperts arbejde”, der alle berører værdiansættelse, og hvilke revisionshandling og øvrige områder revisor skal forholde sig til.

Det sidste område, vi ønsker at arbejde med i forhold til finanskrisen, er besvigelser.

Besvigelser er altid et punkt, revisor skal være opmærksom på og forholde sig til. Revisors arbejde omkring besvigelser er beskrevet i RS 240 ”revisors pligt til at overveje besvigelser og fejl ved revision af regnskaber.”

I tidligere nævnte artikel fra Revision og Regnskab, december 2009 om besvigelser under finanskrisen indikeres det, at revisors arbejde også på dette område bliver påvirket af finanskrisen. I afsnittet om besvigelser vil vi give en vurdering af, hvordan elementerne i besvigelsestrekanten påvirkes af finanskrisen. Vurderingen vil være opdelt i henholdsvis regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver. Vi vil under de enkelte områder give vores vurdering af, hvordan risikoen for besvigelser bliver påvirket af finanskrisen. Har det en indflydelse, at selskaberne har svære ved at få finansiering? Vil selskaberne derfor forsøge at manipulere med regnskabet for at få den nødvendige kapital for overlevelse?

PwC (PricewaterhouseCoopers) har i november 2009 offentliggjort en undersøgelse, der belyser udviklingen i besvigelser, og hvilke tendenser der er indenfor området. Undersøgelsen vil indgå i vores analyse.

1.4 Afgrænsning

Nedenstående afsnit har til formål at afgrænse og præcisere vores arbejde med afhandlingens problemformulering.

Finanskrisen er i høj grad påvirket af udviklingen på det globale marked. Vi vil i vores afhandling dog afgrænse os til udelukkende at arbejde med finanskrisens påvirkning på mindre og mellemstore danske selskaber. På den baggrund vil udgangspunktet for besvarelsen af vores problemformulering være gældende danske love og bekendtgørelser, samt anden gældende dansk regulering i form af standarder og vejledninger med videre.

Det udenlandske regelsæt vil derfor som hovedregel ikke indgå i opgaven. Dog har vi nævnt få IAS standarder og sammenholdt med danske regelsæt, hvis en problemstilling har været særlig interessant. Vi vil i opgaven ikke anvende clarity standarderne.

Vi afgrænser os i opgaven fra behandling af finansielle selskaber, da de på flere områder har en helt specifik risikoprofil samt er underlagt retningslinjer fra Finanstilsynet.

De problemstillinger, som vil blive fremhævet i opgaven, er de som må anses som værende væsentlige set i forhold til majoriteten af danske selskabers generelle udfordringer. Det kan både omhandle selskaber, der aflægges efter ÅRL samt IFRS.

Vores afhandling vil alene omhandle den nuværende finansielle krise set i relation til revisors arbejde. Der vil som følge deraf ikke indgå sammenligninger med tidligere finanskrisen.

Herudover vil vi, så vidt det skønnes relevant inddrage den løbende revisionsfaglige debat indenfor området ”finanskrise i Danmark”, og hvordan det påvirker revisors arbejde, set i forhold til vores spørgsmål i problemformuleringen.

Revisor arbejder ud fra en begrebsramme, der er opdelt i 5 niveauer. I nærværende opgave vil kun de væsentlige områder beskrives og sammenholdes med finanskrisen. Derfor afgrænses der til, at de resterende niveauer gennemgås i dybden.

I forhold til den finansielle fødekæde er der ikke beskrevet forhold omkring konkurs, betalingsstandsning og gældseftergivelse samt revisors rolle i forbindelse med dette.

I opgaven fokuserer vi kun på revisionskunder og revisors opgaver i forbindelse med revision af et selskabs årsrapport. Derfor forholder vi os ikke til review af regnskaber, andre erklæringsopgaver med sikkerhed, undersøgelser af fremadrettede finansielle oplysninger, erklæringsopgaver om generelle it-kontroller og applikationskontroller med videre, samt øvrige aftalte arbejdshandlinger og assistance med regnskabsopstilling.

I relation til værdiansættelsesafsnittet omkring indregning og måling afgrænses fra forpligtelser, da afsnittet skal bruges til kort at belyse, hvilke tanker der ligger bag indregning og måling i et regnskab af materielle anlægsaktiver.

Vi belyser ikke problematikken omkring periodeafgrænsning i forhold til finanskrisen, da vi har fokuseret på balanceposter frem for resultatopgørelsen. Vi ser balanceposten periodisering som en residualpost til resultatopgørelsen.

Grundet PwC's omfattende spørgeskemaundersøgelse vedrørende besvigelser har vi valgt ikke at foretage en spørgeskemaundersøgelse selv, idet deres er langt mere repræsentativ end én, vi vil have mulighed for at udarbejde.

Vedrørende emner under besvigelser vil vi ikke bearbejde hvidvaskning og terrorisme som en del af opgaven i forhold til finanskrisen, da det ikke er væsentligt for vores fokus i opgaven.

1.5 Formål og målgruppe

Nærværende opgave er kandidatafhandling til afslutning af vores cand.merc.aud. ved Copenhagen Business School.

Formålet med opgaven er at belyse, hvilke faktorer der påvirker revisors arbejde under de ændrede markedsforhold en finanskriser medfører. Vi har valgt at opdele afhandlingen i 4 områder, den finansielle fødekæde, going concern, værdiansættelse og besvigelser, da vi ser disse områder som særligt væsentlige i forhold til, hvordan revisors arbejde påvirkes af en finanskriser.

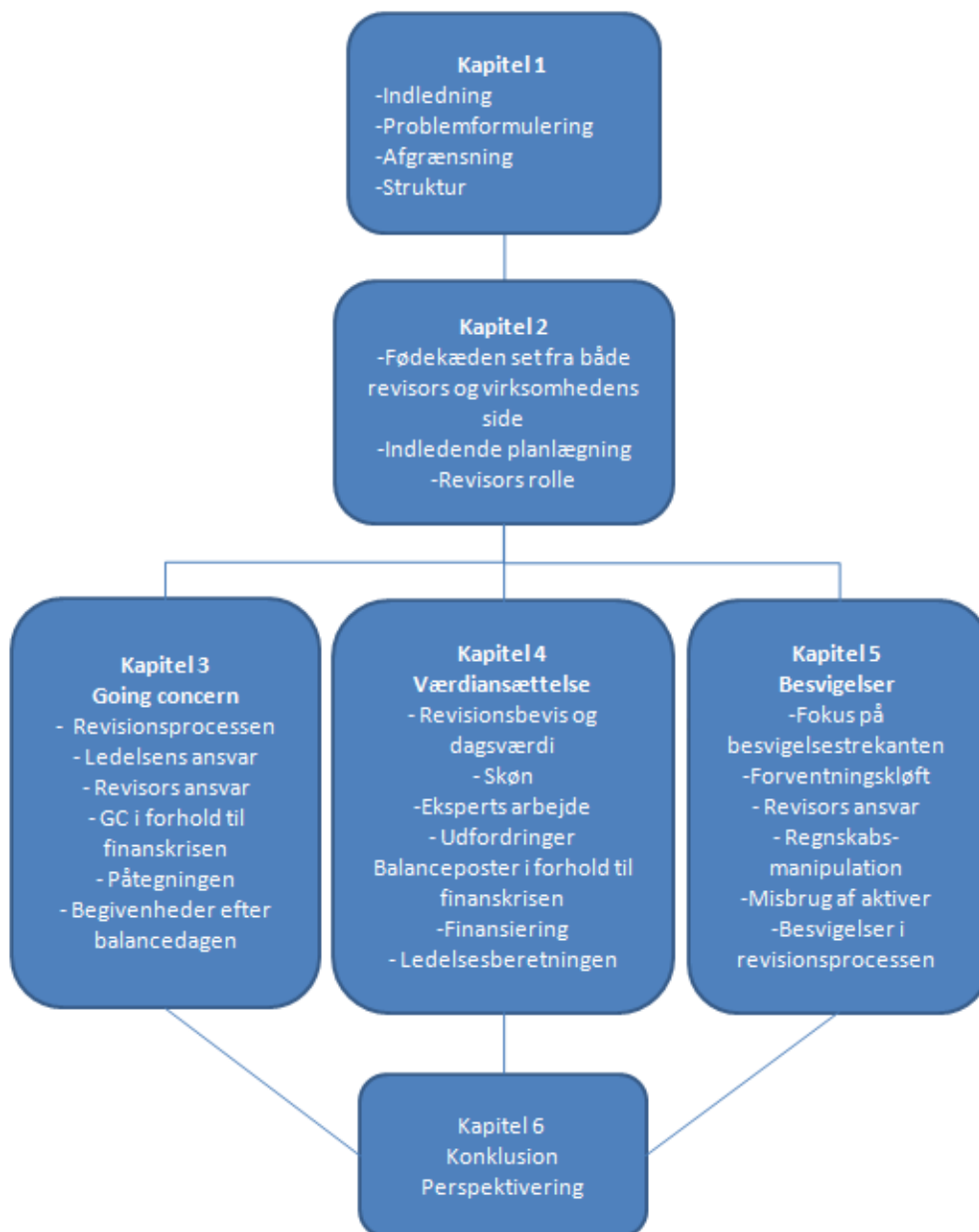
Opgaven er ikke en løsningsmodel eller en tjekliste til, hvordan revisor skal forholde sig indenfor de 3 ovennævnte områder. Formålet med opgaven er i stedet at påpege nogle problemfyldte områder og give et oplæg til debat af disse områder.

Målgruppen for vores opgave er revisorer, cand.merc.aud. studerende samt andre med interesse for området.

1.6 Afhandlingens struktur og metodevalg

Opgaven vil som udgangspunkt være baseret på teori set i forhold til praksis, herunder hvordan praksis påvirkes af finanskrisen. Afhandlingen er inddelt i følgende hovedgrupper, der er skitseret ved nedenstående figur:

- Den finansielle fødekæde
- Going concern
- Værdiansættelse
- Besvigelser
- Konklusion og perspektivering

Figur 1: egen tilvirkning

I de efterfølgende afsnit vil vi redegøre for den valgte fremgangsmåde indenfor opgavens hovedområder.

1.6.1 Den finansielle fødekæde

For at kunne svar på hovedspørgsmålet og de tilknyttede underspørgsmål, fordres indledningsvist en gennemgang af den finansielle fødekæde, der er meget essentiel på nuværende tidspunkt. Den beskriver dominoeffekt ved en finanskrisen for selskaberne. Herunder hvordan selskaberne er

afhængige af hinanden, og hvordan kæden påvirker hele selskabets omverden. Den del af kapitel 2 er set ud fra selskabets synsvinkel. Modsat bruger vi revisors synsvinkel, i de efterfølgende afsnit om revisors rolle og den proces revisor skal igennem.

Revisor skal i den forbindelse gøre sig mange overvejelser om sine kunder og deres muligheder for fortsat drift. Derfor beskrives kort den indledende planlægning der viser, hvordan revisor forholder sig til kunden i den indledende fase inden selve revisionen starter. Det teoretiske afset til brug herfor vil være RS 200 ”Målet med og generelle principper for revision af regnskaber” og RS 315 ”Forståelse af selskabet og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation”, som beskriver revisors tiltag indenfor planlægningen.

Det fører os videre til en beskrivelse af revisors rolle herunder, hvilke krav der stilles til revisor og hvad det betyder for dennes arbejde, at der er en finanskriser. Til belysning heraf vil vi gennemgå dele af begrebsrammen efter dansk lovgivning. Begrebsrammen beskriver begreber som udtrykker formålet med regnskabet. Der er retningslinjer for, hvorledes årsrapporten skal udformes, således at den lever op til kravet fra brugerne af regnskabet. Begrebsrammen er delt i fem niveauer. Vi har valgt at fokusere på de væsentligste i forhold til revisors rolle og brugerne af regnskabet, da omverdenen er ekstra opmærksom nu i finanskrisetiderne.

Til sidst afrundes kapitlet med finansieringen, der også ses i forhold til selskabets situation, og hvordan omverdenen har forsøgt at gribe ind.

Hvordan får selskaberne finansiering i finanskrisetider? Er det muligt for dem eller hvilke udfordringer står de overfor? Finansieringen er væsentlig for alle selskaber, og de rammes særdeles hårdt, hvis banken opsiger deres kreditaftaler og kræver deres lån indfriet. Finansiering er med udgangspunkt i finanskrisen væsentlig i forhold til going concern, værdiansættelse og i forhold til den del af besvigelser, der har fokus på regnskabsmanipulation.

Efter at have fået en grundlæggende viden omkring revisors rolle samt finanskrisen i forhold til selskabernes situation, er det muligt at arbejde videre med underspørgsmålene.

1.6.2 Going concern

Krisen har fået stor indflydelse på selskabernes overlevelsessevne, hvilket medfører ekstra store udfordringer ved vurderingen af going concern. Ledelsen, der aflægger regnskaber, skal foretage en vurdering, mens revisor reviderer og gennemgår ledelsens opstillede forudsætninger. Kan selskabet

overleve de næste 12 måneder? Der er mange kriterier, der skal være opfyldt, og det er ikke nemt i en krisetid, hvor det er svært at skaffe kapital.

Revisor skal udvide sine handlinger såfremt, der er den mindste tvivl om going concern. Det sker ved at foretage analyser, gennemgang af efterfølgende begivenheder med videre.

Revisor skal forholde sig til ÅRL § 13 og RS 315 ”Forståelse af selskabet og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation”, RS 330 ”Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici” og RS 500 ”Revisionsbevis”. Disse standarder regulerer revisionsprocessen.

I opstarten på kapitlet vil vi komme med en kort indledning om emnet going concern, der vil blive fulgt op af definitionen på going concern.

Den væsentligste revisionsstandard er RS 570 “Going concern”. Standarden vil blive gennemgået kort og relateret til revisors arbejde i finanskrisen. Ledelsens ansvar set i forhold til selskabet vil blive beskrevet, analyseret og relateret til finanskrisen. Herudover vil vi sammenholde med revisors ansvar, for at give en anden vinkel i forhold til selskabet. Hvad gør revisor, når der er tvivl om going concern, er et af de områder, som vi berører fra revisors side.

Revisors påtegning er et væsentligt element i et regnskab. Den anses for at være et stempel på, at regnskabet er ok. Derfor er det vigtigt, at det er den korrekte påtegning som anføres, blank, med supplerende oplysninger eller med forbehold. Af den grund gennemgår vi de forskellige påtegninger ud fra RS 700 ”Den uafhængige revisors påtegning på et fuldstændigt regnskab med generelt formål” og RS 701 ”Modifikationer af den uafhængige revisors påtegning”. Påtegningen er defineret og beskrevet i kapitlet omhandlende going concern, selvom den er væsentlig for alle tre delområder, og der henvises hertil og kommenteres på emnet i de andre kapitler. Herudover vil vi skildre begivenheder efter balancedagen, der tager udgangspunkt i RS 560 ”Efterfølgende begivenheder”. Begrundelse herfor er, at finanskrisen har medført, at markedet hurtigere ændrer sig. Dermed kan flere efterfølgende begivenheder få betydning for regnskabet.

Desuden vil området going concern og de problemer, der kan være i forbindelse hermed, blive set i forhold til ledelsesberetningen. Under afsnittet vil vi blandt andet beskæftige os med betydningen

af, at ledelsesberetningen ikke længere skal revideres, samt om ledelsesberetningen kan tjene til hjælp for revisor i forbindelse med området going concern.

1.6.3 Værdiansættelse

For at forstå de problemstillinger, revisor står overfor med hensyn til revision af værdiansættelse, vil vi indledningsvist kort redegøre for revisors situation i en finanskriser.

For at vurdere revisors arbejde vil de væsentlige revisionsstandarder blive gennemgået og relateret til finanskrisen samt set i forhold til de revisionsmæssige udfordringer, der ligger i disse standarder. Derefter redegører vi for, hvordan behandlingen af aktiver finder sted og deres indregning og måling i regnskabet. Det analyseres i forhold til finanskrisen, og hvorledes revisor skal reagere på værdiansættelsen af de enkelte balanceposter.

For at belyse finanskrisens effekt på den revisionsmæssige behandling af årsrapporten set i forhold til værdiansættelse, vil vi gennemgå, hvordan revisionen af de enkelte balanceposter er påvirket af finanskrisen. Ved arbejdet med finanskrisens effekt på balanceposterne vil vi ligeledes give vores vurdering af, hvordan revisionsmålene for balanceposterne er påvirket af finanskrisen.

Til vurdering af finanskrisens effekt på revisors arbejde med værdiansættelse, har vi valgt at se på problemstillingen omkring finansiering, og hvad det betyder for selskabet. Vi ønsker at anskueliggøre finanskrisens effekt på nødlidende selskaber samt give en vurdering af, hvorledes det praktiske arbejde med revisionen påvirkes af de ændrede markedsvilkår.

Omkring ledelsesberetningen vil vi belyse, hvordan ledelsen kan beskrive udviklingen omkring væsentlige forhold, som kan være værdiforringelse eller usikkerhedsfaktorer, der påhviler selskabet. Ledelsen har mulighed for at beskrive, hvor de er på vej hen, og hvordan de forventer udviklingen er i fremtiden.

1.6.4 Besvigelser

Det sidste underspørgsmål vedrørende besvigelser er ligeledes væsentligt i forhold til finanskrisen. Folk er mere presset i forhold til økonomien end før, huspriserne er faldet, der er usikkerhed omkring jobsituationen, selskaber mister omsætning med videre. Der er mange faktorer, der spiller ind på, om folk begår besvigelser. Det kan være personlige årsager eller ønsket om, at deres selskab

overlever krisen, og at ejeren derfor manipulerer regnskabet for at hjælpe selskabet igennem finanskrisen.

Kapitlet vil indledningsvis begynde med vores vurdering af, hvorfor det er relevant at medbringe besvigelser i opgaven.

PwC har foretaget en omfattende undersøgelse om virksomhedskriminalitet herunder besvigelser. Den vil vi i opgaven bruge som kilde og som inspiration til, hvilket fokus der skal være på besvigelser set ud fra både revisors og selskabets side.

Hvordan skal revisor forholde sig til besvigelser? Hvilke personer begår oftest besvigelser? Hvordan opfatter omverdenen revisors arbejde? Får det effekt på revisors indsats i forhold til besvigelser? Alle disse spørgsmål er med til at belyse, hvorfor besvigelser er vigtigt i forhold til finanskrisen.

Kapitlet vil ligeledes forholde sig til revisors rolle, finanskrisen og især omverdenens forventninger til revisor, da dette er væsentligt for årsrapporten. I forbindelse med forventningskløften er der to vinkler, både selskabets og revisors vinkel, forstået således, at revisor er bindeleddet mellem omverdenen og selskabet. Det medfører også en redegørelse for revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber. Her er det i forhold til revisionsstandard 240 "Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber". Besvigelsestrekantens 3 elementer beskrives og gennemgås. Først relaterer vi besvigelsestrekanten til regnskabsmanipulation og dernæst til misbrug af aktiver. Vi vil belyse besvigelsesrisikoens indflydelse på revisionsprocessen ved gennemgang af klientaccept, den indledende planlægning og udførsel af revision. Herudover vil vi se på finansieringskilder, og hvordan de kan medvirke som incitament til at begå besvigelser.

1.7 Informationsindsamling og kildekritik

De i afhandlingen anvendte kilder består af sekundære kvalitative kilder som regulering i form af revisionsstandarder og den danske lovgivning primært ÅRL. Disse regelsæt anvendes i de nyeste udgaver. Desuden har vi brugt en kvantitativ kilde i form af PwC's empiriske undersøgelse om besvigelser fra november 2009.

Derudover suppleres kilderne med faglige kilder, som består af noter, publikationer samt pensum fra cand.merc.aud. Her vurderes troværdigheden til høj og ses derved som relevante for opgaven, da forudsætningen for kilderne er, at de er objektive og til brug for almen oplysning.

Desuden er der brugt artikler fra forskellige fagblade, som kan være påvirket af forfatterens holdning, og vi har derfor forsøgt at finde flere udtalelser om emnet for at danne det bedste grundlag.

2 Den finansielle fødekæde

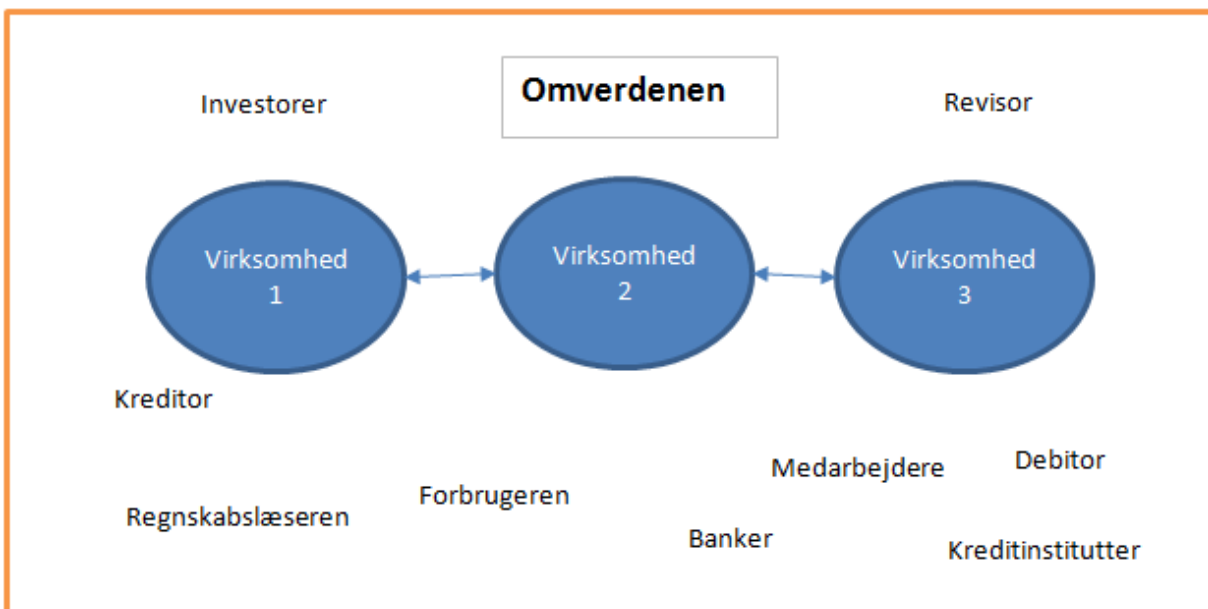
2.1 Indledning

Finanskrisen har, som tidligere nævnt, været i gang i Danmark siden januar 2008, og der er fortsat spor efter den på arbejdsmarkedet og i produktionen. Der er dog en tendens til bedre tider, men endnu er alt usikkert⁴, og derfor er det stadig en faktor, vi som revisorer skal være opmærksom på. Revisor skal være opmærksom på, om selskaberne er kommet igennem krisen, eller om der stadig er risiko for, at selskabet bliver nødlidende.

2.2 Den finansielle fødekæde

Vi har valgt at bruge begrebet ”den finansielle fødekæde” som en fællesbetegnelse for udtrykkene leverandørafhængighed, kundeafhængighed og medarbejders afhængighed af deres arbejdsplads samt selskabernes afhængighed af omverdenen. Den finansielle fødekæde er dermed vores udtryk for den dominoeffekt, det kan skabe, når et selskab får problemer, som det for eksempel ses under den nuværende finanskrisen.

For at illustrere den finansielle fødekæde har vi tegnet figuren nedenfor:

Figur 2: egen tilvirkning

⁴ http://borsen.dk/nyheder/oekonomi/artikel/1/145415/imf_finanskrisen_er_langt_fra_overstaaet.html

Den eksterne påvirkning fra så mange andre aktører gør at selskaberne er ekstra udsatte under den nuværende krise. Vi vil nu give nogle eksempler på denne påvirkning.

Et produktionsselskab er afhængig af, at modtage komponenter til deres produktion, det vil sige deres leverandører er yderst vigtige. Hvis de ikke kan få deres råvarer, kan de ikke producere varer. Det næste led er aftageren af produktionen til videresalg. Aftageren vil mangle deres leverance af varer til videresalg, og det betyder at eventuelt flere selskaber mangler delkomponenter til deres produktion. Derved vil en hel række af selskaber, der er afhængige af hinanden blive berørt, hvis et enkelt selskab et sted i kæden bliver ramt af den økonomiske krise.

Selskaberne som bliver ramt af manglende levering vil få problemer med at opfylde leveringsbetingelser til deres kunder. Det fører videre til næste led i kæden, som derved også bliver bremset i deres produktion. Herved ses, at når en aktør i den finansielle fødekæde bliver ramt af den finansielle krise, kan det have konsekvenser for mange andre.

Som tegning ovenfor viser, går transaktionerne i den finansielle fødekæde begge veje. Det betyder, at hvis aftageren af den færdigproducerede vare ikke kan betale til producenten, kan det også få konsekvenser for flere dele af den finansielle fødekæde.

Den øgede risiko, der er i forbindelse med debitorer betyder, at selskaberne er nødt til at have et beredskab og overvåge deres debitor masse. Det er vigtigt at sikre, at selskabets udstedte fakturer bliver betalt, udestående bliver forrentet, samt overveje muligheden få tvangsinddrevet deres udeståender hurtigt. Samtidig skal selskabet være opmærksomme på, om kunderne kan betale eller om selskabet skal stoppe deres leverance til den pågældende kunde. Det er vigtigt for selskabet, så vidt det er muligt, at sikre sig mod tab på deres debitorer ved at foretage kreditvurdering. Dernæst kan selskabet overveje, om de kan sprede deres risiko ved salg til flere brancher og mange kunder, så de ikke bliver for afhængige af et marked eller få kunder.

Selskaberne kan også få likvide problemer uden mulighed for at låne. Det giver også en dominoeffekt, idet produktion kræver likviditet. Uden likvider vil man ikke kunne betale arbejds løn, indkøbe råstoffer, betale husleje og andre driftsomkostninger.

På grund af sammenhængen selskaberne imellem, illustreret ved ovenstående figur, har de interesse i at hjælpe hinanden. Det kan for eksempel ske ved øget kredittid i en periode. Kan hjælpen fra et

led i den finansielle fødekæde betyde, at et selskab klarer sig igennem den finansielle krise, vil det gavne alle led i fødekæden.

Et godt eksempel på denne form for hjælp kom i slutning af 2008 i forbindelse med udbygningen af Ro's Torv i Roskilde. Den oprindelige bygherre Keops havde fået økonomiske problemer og har solgt projektet videre til en anden ejendomsinvestor, Essex, der så skulle stå for afslutningen af byggeriet. En periode efter Essex havde overtaget byggeriet nedlagde flere underleverandører arbejdet fordi de havde store tilgodehavender hos Keops. Essex betalte regninger for et samlet beløb på kr. 22 mio. til Keops kreditorer. Ved denne betaling sikrede Essex at byggeriet fortsatte. Hjælpen kom ikke kun Keops til gode ved at de fik mindsket deres gæld, med betalingen hjalp Essex også de mange underleverandørers finansielle situation.

Vi oplever på nuværende tidspunkt lavkonjunktur på flere markeder, og derfor er det svært at være låntager. Långivere er blevet mere tilbageholdende med at fornye kreditter og bevilge nye lån blandt andet fordi de har svære ved at vurdere værdien af sikkerhedsstillelser. Forholdet til långiver bliver behandlet senere i kapitlet i afsnit 2.6.1.2.

Uden likviditet vil det ikke være muligt at drive et selskab. Samtidig er det dyrt at låne, hvilket også gør det vanskeligt for selskaberne. Derfor betragter vi investorer og långivere som primære interessenter for selskaberne i relation til finanskrisen.

Skal selskaberne øge deres kredittider overfor debitorer i håb om, at de klarer den? Det er et svært spørgsmål, der kommer an på det enkelte selskab og kunde. Det kan måske hjælpe kunden med at overleve og dermed sikre et fremtidigt salg for selskabet. Men er selskabet selv i likviditetsproblemer kan det måske føre til, at de selv får problemer med going concern.

Vi vurderer, at revisor står overfor specifikke og meget væsentlige overvejelser i relation til en øget finansiell risiko, herunder hvorledes selskabet er stillet med henblik på finansiering og/eller refinansiering af eksisterende engagementer med kreditinstitutter samt udvikling i renteniveau. Grundet udviklingen på det finansielle marked, samt den af krisen afledte, mangel på likviditet hos mange selskaber, vurderer vi, at revisor bør have specielt fokus på finansieringsrisikoen. Finanskrisen har nemlig medført at selskaber, der før var kreditværdige nu ikke kan få refinansieret deres kapitalbehov⁵.

⁵ Danmarks Nationalbank, kvartalsoversigt 3. kvartal 2009

Uroen har påvirket finanskrisen, da det er blevet vanskeligere og dyrere at opnå eller forlænge lån. Der er foretaget flere tiltag fra regeringen for at åbne for flere muligheder og dermed give selskaberne et bedre overlevelsespotentiale⁶. Erhvervspakken forsøger at hjælpe små og mellemstore selskaber med at skabe ny vækst samt eksport, men pakken er blevet kritiseret for dens beskedne beløb. Tanken bag pakken er, blandt andet gennem Vækstfonden, at skabe bedre muligheder for eksport, bedre lånemuligheder, risikovillig kapital samt markedsudvikling af offentlige velfærdsløsninger. Regeringen forsøger at kickstarte økonomien igen, og forsøge på at skabe større sikkerhed på markederne⁷. De bedre lånevilkår bør sætte gang i markedet igen, men der er stadig stor usikkerhed omkring det finansielle marked. Finansiering i forhold til finanskrisen er uddybet yderligere i afsnit 2.8.

Desuden er mediernes interesse for revisors arbejde steget voldsomt i takt med krisens udvikling. Dette emne vil vi også behandle i afsnit 5.2.1 i kapitlet om besvigelser. Revisor skal ud fra sit kendskab til selskabet foretage den bedst mulige revision. Den skal tilrettelægges og udføres omhyggeligt. Hvordan selskabets muligheder for overlevelse er, er et særdeles svært spørgsmål, men det er et emne revisor skal tage stilling til via going concern, se nærmere omtale af going concern i kapital 3.

Ved konkurs i fødekæden vil det oftest betyde, at de øvrige selskaber, som er rundt om det konkursramte selskab, kan mærke det i deres produktion, salg eller likviditet. De skal derfor forsøge at opbygge nye salgs- eller købsmuligheder for at holde deres selskab i gang.

Finanskrisen rammer derfor meget bredt og den rammer ofte hårdt i en hel fødekæde. Mange små selskaber har ikke kunne overleve denne tid og er gået konkurs. Krisen har ikke kun ramt niche selskaber, men også store produktionsselskaber, hvor der er blevet fundet andre billigere løsninger for eksempel i udlandet⁸.

Den finansielle fødekæde og de afledte effekter der er, når et selskab bliver nødlidende betyder, at revisors arbejde er påvirket på mange planer. I de efterfølgende afsnit vil vi give et indblik i, hvordan revisor arbejde og rolle generelt set er påvirket af finanskrisen.

⁶ <http://www.oem.dk/sw26564.asp>

⁷ <http://www.ftf.dk/beskaeftigelse/artikel/ny-erhvervspakke-skal-hjaelpe-mindre-selskaber/>

⁸ <http://nyhederne-dyn.tv2.dk/article/17624894/>

2.3 Den indledende planlægning

Revisor skal gennemgå selskabet nøje inden igangsættelsen af revisionen og derved udarbejde en planlægning, der blandt andet indeholder arten, omfanget og den tidsmæssige placering af revisionen.

I henhold til RS 200 skal revisor udføre revisionen i overensstemmelse med de gældende revisionsstandarder. Revisor skal endvidere i følge RS 200 afsnit 24:

”planlægge og udføre revisionen for at reducere revisionsrisikoen til et acceptabelt lavt niveau, som er i overensstemmelse med målet for revision. Revisor reducerer revisionsrisikoen ved at udforme og udføre revisionshandling for at opnå tilstrækkeligt egnet revisionsbevis, der sætter revisor i stand til at træffe tilstrækkelige konklusioner, som revisionskonklusionen kan baseres på. Høj grad af sikkerhed opnås, når revisor har reduceret revisionsrisikoen til et acceptabelt lavt niveau.”

En revisor har mange forskellige kunder i sin portefølje og det er individuelt, hvordan de enkelte selskaber er påvirket af finanskrisen.

Jævnfør RS 315 skal revisor opnå en forståelse af selskabet og dens omgivelser i planlægningsfasen, og det skal være tilstrækkelig viden til at kunne identificere og vurdere risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet, samt nok viden til at planlægge og udføre yderligere revisionshandling.

Planlægningen gør at revisor overvejer selskabets nuværende situation. Hvor er de på vej hen? Hvilke områder revisor skal være mere opmærksomme på? Og er der i årets løb indikationer på, at det kan gå galt for selskabet? Revisor bruger derfor planlægningen til at tilrettelægge sit arbejde således risikoen for fejl minimeres. Revisionsrisikoen er yderligere gennemgået i afsnit 2.5.2.

Yderligere information vedrørende planlægning beskrives i afsnit 5.6.2 i kapitlet om besvigelser.

Fra planlægningen, som er væsentlig for revisors arbejde, ser vi nærmere på revisors rolle, som også spiller et vigtigt element for hele revisors eksistens. Hvad er det egentligt revisor skal foretage sig og hvorledes står de stillet hos offentligheden?

2.4 Revisors rolle

Revisors primære funktion er at revidere et selskabs årsrapport. Revisor skal være en uafhængig person. Kravene til uafhængighed har en fremtrædende plads i revisorloven, hvor området er behandlet i lovens kapitel 6. Formålet med uafhængigheden er at sikre mod, at revisor kommer i interessekonflikt imellem de krav, som samfundet må stille set i forhold til revisors egne personlige forhold⁹. Behovet for en uafhængig person er stort, idet regnskabsbrugeren skal kunne sikre sig, at regnskabet giver et retvisende billede.

Jævnfør RL § 2, stk. 1 er revisor offentlighedens tillidsrepræsentant. Formålet med begrebet er at tilføre en øget tillid til revisorstanden og understrege revisors uafhængighed. Det anføres i retningslinjerne¹⁰, at ansvaret over for offentligheden giver revisorer en vigtig rolle i samfundet, men at denne tillid alene kan opretholdes, hvis branchen kontinuerligt leverer ydelser på et niveau, der demonstrerer at offentlighedens tillid er velbegrundet.

Revisor udfører sit hverv som offentlighedens tillidsrepræsentant ved afgivelse af erklæringer og rapporter, der er krævet ved lov eller ikke udelukkende bestemt for hvervgivers egen brug¹¹. Det betyder, at revisor har pligt til at omtale et muligt ledelsesansvar i forbindelse med afgivelse af revisionspåtegninger.

Som nævnt er en af opgaverne i forbindelse med revisors arbejde og embedet som offentlighedens tillidsrepræsentant at sikre, at årsrapporter og andre erklæringsopgaver giver et retvisende billede. Revisors erklæring på en opgave er ikke en garanti for, at årsrapporten eller andre dokumenter er 100 % fejlfri. Hvis det skulle sikres ville omfanget af revisionen blive alt for stort. Derfor arbejder revisor med begreberne væsentlighed og risiko i forhold til erklæringsopgaver. Disse emner er genstand for næste afsnit af nærværende kandidatafhandling.

⁹ Revisoransvar s. 20

¹⁰ Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorer og revisionsvirksomheders uafhængighed

¹¹ Revisor – regulering & rapportering s. 171

2.5 Væsentlighed og Risiko

Begreberne ”Væsentlighed” og ”Risiko” er vigtige at få defineret, idet revisor skal planlægge og udføre en revision på baggrund af det fastlagte væsentlighedsniveau og den vurderede risici ud fra standarden RS 320. Vi vil her foretage en kort overordnet gennemgang af begreberne.

I henhold til afsnit 26 i RS 200, skal revisor fokusere på væsentlig fejlinformation. Samtidig skal revisor alene have fokus på risici, som kan have effekt på regnskabet¹². I RS 240 omtales ligeledes at:

”revisor skal overveje risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser”¹³.

Besvigelser i relation til finanskrisen og revisors arbejde er behandlet i kapitel 5 i opgaven. I de efterfølgende afsnit vil vi først beskæftige os med væsentlighedsniveauet og derefter revisionsrisikoen.

2.5.1 Væsentlighed

Revisor fastlægger et væsentlighedsniveau ved revision af regnskaber til brug ved sin revision og omfanget af denne. For revisor er niveauet den højst acceptable fejlstørrelse regnskabet kan indeholde, førend konklusionen ændres. Med andre ord er væsentlighedsniveauet en vigtig del i revisors professionelle vurdering af, hvorvidt regnskabet giver et retvisende billede eller ej.

Med hensyn til fastlæggelsen af væsentlighedsniveauet findes der mange forskellige kriterier for beregning heraf. Ofte vil de enkelte revisionsfirmaer have implementeret en standard til opgørelse af væsentlighedsniveau, men der kan være store talmæssige forskelle imellem disse standarder alt efter hvilke kriterier, der lægges til grund. Vi vil dog ikke forklare yderligere om beregningen af væsentlighedsniveauet, idet den tekniske metode for beregning af væsentlighedsniveauet ikke har relevans for vores problemformulering.

I praksis kan revisor anvende væsentlighedsniveauet i situationer, hvor revisor foretager revision og opdager en fejl, som selskabet ikke ønsker at korrigere i regnskabet. Her skal revisor vurdere om

¹² RS 200 afsnit 22

¹³ RS 240 afsnit 3

fejls størrelse er væsentlig eller ej. Er fejlen mindre end væsentlighedsniveauet kan revisor acceptere at selskabet ikke korrigerer fejlen. Betyder fejlen, at væsentlighedsniveauet er overskredet skal revisor tage forbehold i sin revisionspåtegning. Forekommer der flere fejl, der ikke korrigeres, skal revisor summere fejlene og vurdere de samlede ikke-korrigerede fejl i forhold til væsentlighedsniveauet. Revisor skal dog i en sådan situation sørge for at indføre disse ikke-korrigerede fejl i revisionsprotokollen¹⁴. Samtidig skal ledelsen erklære via deres regnskabserklæring, at effekten af de ikke-korrigerede fejl i regnskabet er uvæsentlige for regnskabet som helhed.¹⁵

2.5.2 Revisionsrisiko

I henhold til RS 200 afsnit 25, defineres revisionsrisikoen således:

”en funktion af risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabet (eller ”risikoen for væsentlig fejlinformation”) (det vil sige risikoen for, at regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation før revision) og risikoen for, at revisor ikke opdager en sådan fejlinformation (opdagelsesrisikoen).”

Revisionsrisikoen kan også illustreres således:¹⁶

$$\text{Revisions Risiko} = \text{Iboende Risiko} \times \text{Kontrol Risiko} \times \text{Opdagelses Risiko}$$

Revisors opgave er at foretage en vurdering af risikoen for væsentlig fejlinformation og søge at begrænse opdagelsesrisikoen ved at udføre revisionshandlinger baseret på denne risikovurdering.

Den iboende risiko er risikoen for, at der opstår fejl, internt i selskabet. Selskabet kan søge, at minimere den iboende risiko, ved at etablere forebyggende kontroller. Det kan for eksempel være elektroniske kontroller, der giver nogle begrænsninger ved udarbejdelse af faktura. Kontrolrisiko er risikoen for, at fejlen ikke opdages af selskabet. For at forbedre kontrolrisikoen kan selskabet etablere opdagende kontroller. En opdagende kontrol er en test af allerede registrerede data. Et eksempel på en opdagende kontrol er afstemninger, hvor man ved to uafhængige talmaterialer kan overskue, om der er afvigelser. For eksempel i mellem realiserede og budgetterede tal eller ved en bankafstemning.

¹⁴ RS 260 afsnit 11a

¹⁵ RS 580 afsnit 5a

¹⁶ Begreberne i revisionsrisikomodellen er nærmere defineret i RS 200.

Opdagelsesrisikoen er risikoen for, at revisor ikke finder fejlen i forbindelse med revisionen. Den kan mindskes ved at tilpasse omfanget og typen af revisionshandlinger.

Som det fremgår af ovenstående gennemgang er begreberne væsentlighed og risiko særdeles vigtige for revisor i forbindelse med revision af regnskaber. Begreberne er styrende for prioriteringen af revisionsindsatsen samt revisors rapportering.

Revisors rolle har i medierne været debatteret en del i forhold til finanskrisen, ikke mindst i forbindelse med de mange konkurser finanskrisen har medført.

Omverdenen har forventninger til revisors arbejde og især nu, hvor der er finanskrise, og selskabernes regnskaber for fleres vedkommende er påvirket af faldende indtjeningen. Revisor skal derfor afdække flere emner, og deres væsentlighed får større betydning. Den væsentlighed der benyttes skal nøje overvejes i forhold til, om den er dækkende eller, om der er for stor risiko og der, derved kan opstå fejl i årsrapporten.

Omverdenens forventning til revisors påtegning betyder meget for regnskabet, og derfor har omverdenen stor tillid til påtegningen.

Revisionsrisikomodellen er en løbende proces, hvor revisor skal opnå bredere forståelse af selskabet, dens omgivelser og de interne kontroller.¹⁷ Der skal altid forelægges en risikovurdering i forbindelse med en revision. Dertil skal revisor kunne tilføje yderligere revisionshandlinger til de områder, der er vurderet særligt risikofyldte, så som at udføre test af kontroller eller udvide antallet af substanshandlinger.

Ovenfor nævnte vi i afsnit 2.3, at RS 315 omhandler forståelsen af selskabet og dens omgivelser, herunder intern kontrol, som revisor skal opnå ved risikovurderingshandlinger. Disse kan være forespørgsler til ledelsen og andre ansatte, analytiske handlinger samt observationer. Det er nødvendigt for revisor, at have et tilstrækkeligt kendskab til selskabet for at være i stand til at kunne identificere fejl og besvigelser i forhold til væsentligheden for regnskabet. Desuden skal disse informationer føre til en planlægning, hvor der foretages tilstrækkelige test og substanshandlinger. Det præsenteres i RS 200, afsnit 29-32.

¹⁷ Revisionsrisikostandarderne 300, 315, 330 og 500 v/Statsautoriseret revisor Morten S. Renge

2.5.3 Betydelige risici

I relation til revisors afdækning af risici er begrebet ”betydelig risici” interessant. Det dækker over risici, der efter revisors professionelle vurdering kræver særlige revisionsovervejelser¹⁸.

I RS 315 afsnit 108-115 fastlægges det, at ”betydelige risici relateres ofte til betydelige ikke-rutinetransaktioner og skønmæssige forhold”, hvor den iboende risiko ofte er høj.

Ledelsens bedømmelse af om selskabet regnskabspraksis skal fastsættes som going concern eller ej, vurderes til at være betydelige risici, da det kan karakteriseres som en ikke rutine transaktion, der kan være påvirket af væsentlige skøn specielt under den nuværende finanskrise.

Revisor skal nøje overveje going concern forudsætningen og undersøge nærmere, hvis der er indikationer på, at selskabet ikke kan overholde låneaftaler, og om der er tegn på problemer med refinansiering af gæld. Endvidere skal revisor vurdere om forretningsplanen fungerer under de nye markedsforhold. Kan selskabet fortsat betale kreditorer og offentlige myndigheder? Er der et afhængighedsproblem til en specifik kunde eller leverandør? Samt om der er sket kapitaltab? Alle disse overvejelser er særdeles vigtige under de nuværende markedsforhold for, at revisor kan vide sig sikker på, at ledelsens udtalelse om fortsat drift er realistisk jævnfør blandt andet tidligere i kapitlets afsnit 2.2.

Revisor skal undersøge forholdende omkring de interne kontroller, idet ledelsen bør være bekendt med betydelige risici. Regnskabsposter påvirket af skøn og ikke rutinemæssige transaktioner er sjældent underlagt interne kontroller, idet transaktionerne sjældent foretages.

Revisor skal i overensstemmelse mellem RS 330 afsnit 25 og RS 315 afsnit 115, udføre substansrevision for at opnå tilstrækkeligt revisionsbevis. Hvis det ikke, via system revision alene, er muligt eller praktisk at reducere risikoen for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau til et acceptabelt niveau, må revisor udvide antallet af substans handlinger.

Jævnfør RS 330 afsnit 44 skal revisor opnå revisionsbevis for funktionaliteten af de kontroller, som adresserer de betydelige risici.

Der er stærk sammenhæng mellem de to revisionsstandarder, der præciserer, hvorledes revisor skal forholde sig til betydelig risici. Idet revisor beslutter, at en risiko er vurderet som værende væsentlig i forhold til fejlinformation på revisionsmålsniveau, skal der foretages substanshandling, som er specifikke i forhold til denne risiko.

¹⁸ Revisor træffer en beslutning ud fra sin baggrund af sin formelle uddannelse og faglig erfaring.

Revisor skal være opmærksom på begivenheder efter balancedagen RS 560. Det vil blive yderligere kommenteret i afsnit 3.8.

Ud over revisionsstandarderne arbejder vi i Danmark med en begrebsramme efter dansk lovgivning, som er en tilretning af den internationale begrebsramme. Begrebsrammen er revisors værktøj til at udføre sin revision i sammenhæng med revisionsstandarder. Dele af begrebsrammen er beskrevet i efterfølgende afsnit.

2.6 Begrebsrammen efter ÅRL

Der er skabt en begrebsramme i dansk lovgivning som gælder for erklæringsopgaver med sikkerhed. Begrebsrammen udgør ikke i sig selv en standard for eller giver vejledning i udførelsen af erklæringsopgaver med sikkerhed. Det er revisionsstandarderne, der indeholder grundlæggende principper, handlinger og vejledning for udførelsen af revisionen.

Begrebsrammen dækker over to opgaver med sikkerhed – en med høj grad af sikkerhed og en opgave med begrænset sikkerhed. Som vi har skrevet i afsnit 1.4 vil vi i opgaven fokusere på revisionskunder og revision af årsrapporten. Derfor er opgaver med begrænset grad af sikkerhed ikke gennemgået i de efterfølgende kapitler.

Kort sagt er begrebsrammen et sammenhængende system, som udspringer i regnskabets formål. Det vil sige generelle retningslinjer for, hvordan årsrapporten skal udformes, så den bliver informativ for brugeren. Den indeholder en række alment accepterede antagelser og principper. Begrebsrammen skal ses som værende ÅRL's teoretiske fundament. Desuden indeholder ÅRL et teknisk regelsæt til udfyldelse af begrebsrammen.

Begrebsrammen er udarbejdet til at vejlede regelsættende, når de udarbejder love og standarder. Desuden anvendes den som referenceramme af selskaber, der udarbejder regnskabet og af revisorer, når der skal vælges regnskabspraksis og løses forskellige problemstillinger. Samtidig er den med til at øge læserens forståelse for og tillid til eksterne regnskaber. Herudover øger begrebsrammen sammenligneligheden af regnskaber. Det er en fordel for læsere, der vil få et bedre overblik, når regnskaberne er udarbejdet ud fra sammen grundlæggende tankegang.

Revisor skal have kendskab til opgavens omstændighed, før revisor må acceptere opgaven. De etiske krav hertil er blandt andet uafhængighed og professionel kompetence. Desuden skal revisor have adgang til al information, der kan give et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis og som kan danne grundlag for konklusionen.

Opgaver med sikkerhed indgår i et trepartsforhold, nemlig revisor, en ansvarlig part og tiltænkte bruger. Den ansvarlige part har forpligtelsen for indholdet i opgaven. Brugeren er den, som revisor udarbejder sin erklæring til.

Helt generelt udfylder begrebsrammen udtrykket retvisende billede, hvilket gennemgås nedenfor.

Begrebsrammen opdeles i 5 elementer. Det første er årsregnskabsformål, der er væsentlig for forståelsen af retningslinjerne for regnskaber. Ser man på årsregnskabslovens målsætning, generalklausulen, er det det retvisende billede, der er formålet.

Jævnfør ÅRL § 11:

”Årsrapporten skal give et retvisende billede af virksomhedens, og hvis der er udarbejdet koncernregnskab, så koncernens aktiver og passiver finansielle stilling samt resultat”

I ÅRL § 12 nævnes det, at årsrapporten skal udarbejdes, så den støtter brugeren i deres økonomiske beslutninger. Brugere eller interessenterne er personer, selskaber, organisationer og offentlige myndigheder, der kan have interesse i selskabets situation, og årsrapporten skal derved støtte interessenter i, hvordan de vælger at vurdere regnskabet.

Brugere har behov for fremadrettet information, omkring forskellige elementer. Blandt andet størrelsen, tidsmæssig placering og usikkerhed på fremtidige cash-flows. Regnskabet indeholder historiske information, der afspejler de historiske transaktioner fra året der gik, og hvordan ledelsen har disponeret de ressourcer, de var tildelt. Det vil sige, at interessenterne vil kunne læse om, hvor godt det er gået med investeringer, finansiering, produktion og salg, samt hvor godt aktiver er sikret og om muligheder er udnyttet tilfredsstillende. I efterfølgende afsnit vil vi gennemgå forskellige regnskabsbrugere og hvordan årsrapporten lever op til deres informationsbehov.

2.6.1 Regnskabsbrugerne og deres informationsbehov

De forskellige interessenter har forskellige formål med regnskabet. I denne del af opgaven har vi fokuseret på investorerne og långiverne, da de er essentielle for selskaber i finanskrisen, da det er dem som gør det muligt for selskaberne at få kapital til at fortsætte driften.

2.6.1.1 Investorer

Der er forskel på investorernes informationsbehov. Eksempelvis er kortsigtede investorer primært interesseret i selskabet her og nu. De foretrækker måling til dagsværdi, samt at selskabet løbende opgør formuen. De langsigtede investorer må antages at være mere indifferente på området omkring måling, da de vurderer selskabet ud fra en mere langsigtet indtjeningssevne.

Investorer er interesseret i afkast og risiko på deres investeringsområder. De sammensætter deres portefølje således, at de spreder risikoen i forhold til markedet. Vi antager at de generelt foretrækker måling til dagsværdi.

2.6.1.2 Långivere

Långiverne er i forhold til investorerne mere interesseret i en solvensanalyse for at belyse selskabets overlevelsessevne. *Forsigtighed* har primært været tilknyttet måling til kostpris, hvilket må betyde, at aktiver er værdiansat forholdsvis konservativt, og tab er taget, når de har truet selskabet. Det vil sige, at långivere har større sikkerhed i de aktiver, de har pant i.

Modsat er *neutralitet* primært knyttet til dagsværdi, hvilket betyder, at der løbende reguleres for positive og negative værdiændringer på aktiver og forpligtelser. Det kan have betydning for långivere i forhold til ejendomme, da disse måles til dagsværdi og derfor reguleres løbende. Ved faldende markedspriser kan sikkerhed i form af pant i et aktiv ikke altid være tilstrækkeligt til at dække lånet¹⁹.

2.6.2 Indregning og måling af regnskabsinformation

Det fjerde niveau i begrebsrammen er indregning og måling af regnskabsinformation. Det er væsentlig for opgaven i forbindelse med værdiansættelsen. I det fjerde niveau beskrives der, hvorledes de enkelte elementer skal optages i regnskabet. I forhold til indregning handler det om

¹⁹ Måling til dagsværdi, kandidatafhandling

medtagelse af regnskabsposter, der opfylder definitionen på et element, som enten skal med i balancen eller resultatopgørelsen.

Måling er en metode til bestemmelse af de pengebeløb, der skal indgå i regnskabet. Der er flere muligheder for målinger. Der arbejdes med 4 måleattributter ved opstilling af et regnskab. Disse er historisk kostpris, genanskaffelsesværdi, realisationspris og kapitalværdi. Aktiverne og forpligtigelsernes værdi hænger sammen med værdiansættelsen i forhold til selskabets situation. De udvalgte områder beskrives i afsnit 4.7 omkring værdiansættelse.

2.7 Overblik over finanskrisen i forhold til begrebsrammen

I forhold til krisen er det væsentligt at være opmærksom på, hvordan man ser på investorerne og långiverne. Umiddelbart er det væsentlig, at regnskabet henvender sig til investorer, men långiverne er i denne finansielle krise også særdeles vigtige for selskaberne. Jævnfør den finansielle fødekæde ses det, at der er en tæt sammenhæng mellem selskaber, producenter, salg med videre. Det er ligeledes vigtigt, at der er investorer, som tør satse på selskaberne og investere i dem, idet mange selskaber ville gå konkurs uden dem. Det skyldes, at usikkerheden i forbindelse med finanskrisen har gjort det meget svære om end næsten umuligt at låne penge på det danske finansielle marked. Bankerne er mere forsigtige og tør ikke låne for meget ud uden sikkerhed, og denne sikkerhed er svær at skaffe for mange selskaber, hvis produktionen falder og deres aktiver samtidig er faldet i værdi, og der derfor ikke kan stilles sikkerhed heri.

Revisor skal bruge væsentlighedsniveauet til vurdering af, hvilke områder der skal revideres, så banker og investorer kan tillægge årsrapporten troværdighed. De elementer, der optages i regnskabet, skal være korrekt opgjort, således at regnskabet giver et retvisende billede, og der er troværdighed i påtegningen. Det betyder dog ikke, at revisors påtegning er lig med, at der ikke er fejl, de er bare ikke væsentlige og regnskabsbrugeren kan forvente at regnskabet giver et retvisende billede af selskabet.

Ovenstående er indledningen for selve opgaven med viden omkring opbygningen af regnskaber, og hvilke regler og vejledninger revisor er underlagt i forhold til sit arbejde. Herefter ser vi på finansieringen i forbindelse med finanskrisen som afslutning af kapitlet 2, da finansieringen generelt er et område der påvirker de efterfølgende kapitler i opgaven.

2.8 Finansiering i forhold til finanskrisen

Finanskrisen har betydet at det er blevet langt svære for selskaberne at låne penge. Bankerne er langt mere tilbageholdne og selskaber, der før var meget kreditværdige, bliver nu set grundigt efter inden, de bliver bevilliget lån eller får deres kreditter forlænget. Små og mellemstore selskaber har også problemer med at låne penge til nye projekter²⁰. Der er flere selskaber, der har været ude for at banken har opsagt deres lån til øjeblikkelig indfrielse.

Regeringen har derfor indført forskellige bankpakker samt en erhvervspakke i håbet om, at det vil øge bankernes udlån og hjælpe selskaberne igennem de svære finanskrisetider. Regeringen håber ligeledes, at deres tiltag vil betyde, at finanskrisen bliver hurtigere overstået.

Kreditpakken indebærer, at staten tilbyder penge til solvente kreditinstitutter. Formålet med denne pakke er, at pengene skal ud at arbejde således, at kapitalindsuddet gør, at der skabes luft i udlånspolitikken. Desuden gav kreditpakken udskydelse på betaling af A-skat og moms, hvilket har haft betydning for selskabernes likviditet.

Erhvervspakken er en hjælp til små og mellemstore selskaber til at understøtte fremtidens vækst og eksport. Den består af en midlertidig indsats, der blandt andet hjælper de små og mellemstore selskaber med finansiering. Pakken afløses af kreditpakken fra 2009 der, i henhold til Økonomi og Erhvervsministeriet, er begyndt at virke²¹. Baggrunden for erhvervspakken er blandt andet, at mindre og mellemstore selskaber ikke har oplevet den ønskede effekt af kreditpakken.

For at imødekomme små og mellemstore selskaber i at låne til forretningsudvikling gennemføres en styrkelse af vækstkautionsordningen. Vækstkaution er en hjælp til opstart af et selskab, ejerskifte eller investeringer i etablerede selskaber²².

Regeringen har ønsket at give nødlidende selskaber en håndsækning således, at de kan overleve denne svære tid. De forskellige redningspakker er sat ind igennem årene 2008- 2010 og har derfor, jævnfør regeringen, en effekt på nuværende tidspunkt²³. Bankerne er begyndt at hjælpe med nye investeringer, hvilket var en del af erhvervspakken.

²⁰ <http://www.oem.dk/sw26564.asp>

²¹ <http://www.oem.dk/sw26564.asp>

²² <http://www.oem.dk/sw26564.asp>

²³ <http://www.oem.dk/sw28501.asp>

Selskaberne kunne ved hjælp af udskydelse af deres skatter med videre have en bedre likviditet til investeringer således, at de tjener flere penge, der kan betale skatterne. Det hele har en positiv effekt, da der vil blive skabt vækst, og forventninger om bedre tider stiger i takt med, at selskaberne kan se, at der sker noget på markederne.

3 Going concern

3.1 Indledning

Begrebet going concern bliver meget omtalt i denne nuværende finanskriser. Det er et væsentligt punkt for både selskaber og revisorer. Det er ledelsen, der har ansvaret for udarbejdelsen og aflæggelsen af regnskabet. Revisor har ansvaret for at revidere regnskabet.

På nuværende tidspunkt er en lang række selskaber allerede gået konkurs på grund af krisen. I henhold til DI, organisation for erhvervslivet, var antallet af konkurser i marts måned 2010 det højeste antal i 10 år, og organisationen forventer, at tendensen fortsætter resten af året²⁴.

Going concern har stor betydning for værdiansættelsen af selskabets aktiver. Aktiverne vil sandsynligt have en højere værdi, hvis selskabet fortsætter sin drift, end hvis den skulle afhændes indenfor en overskuelig fremtid. Desuden har going concern en betydning for værdiansættelsen af forpligtelserne for eksempel i forhold til sikkerhedsstillelser og kautioner. Såfremt et moderselskab har kautioneret overfor et datterselskab, vil det som hovedregel blive oplyst som eventualforpligtelse, men er datterselskabet nødlidende kan der være så stor sikkerhed for, at kautionen vil blive indløst, at det vil være relevant at indregne den som en aktuel forpligtelse.

En central del af et selskabs overlevelse er muligheden for finansiering af dettes aktiver. Såfremt et selskab ikke kan få refinansieret sine kreditter eller opnå aftale med en anden bank, kan det alene af finansieringsårsager blive nødsaget til at gå i likvidation. I september 2009 offentliggjorde Den Europæiske Centralbank en undersøgelse omhandlende mindre og mellemstore selskabers mulighed for finansiering. Undersøgelsen viser, at de mindste selskaber oplever, at det er blevet markant svære at få den ønskede kapital stillet til rådighed af banken²⁵. Vi vil i nærværende kapitel afsnit 3.10 omtale, hvordan finansieringen påvirker selskabernes muligheder for fortsat drift.

Herudover vil vi kommentere på ledelsens mulighed for, via deres beretning, at kommentere going concern forhold i afsnit 3.9, samt hvordan det påvirker revisors påtegning i afsnit 3.7.1.2.

Først vil vi dog i efterfølgende afsnit se på, hvordan going concern defineres, samt hvilken regulering der findes på området.

²⁴ <http://di.dk/Opinion/Konjunktur/Pages/Detknagermedkonkurserikrisen.aspx>

²⁵ <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/accesstofinancesmallmediumsizedenterprises200909en.pdf>

3.2 Definition på going concern

Begrebet going concern kan på dansk oversættes til igangværende virksomhed. Det er et udtryk for, at regnskabsbrugeren kan forvente, at selskabet fortsætter sin drift i hvert fald 12 måneder efter balancedagen. Det er ledelsen, der vurderer going concern forudsætningerne i forbindelse med regnskabsaflæggelsen.

I RS 570 "Going concern" afsnit 3 defineres going concern således:

"I henhold til going concern-forudsætningen forudsættes en virksomhed normalt at fortsætte driften i overskuelig fremtid uden hverken at have til hensigt eller være tvunget til at likvidere, indstille aktiviteterne eller søge beskyttelse mod kreditorer i overensstemmelse med lovgivningen."

Going concern er dermed et udtryk for selve eksistensgrundlaget for selskabet. Derfor er det væsentligt, om der stilles spørgsmål ved fortsat drift enten fra ledelsen, revisor, kreditorer eller en helt tredje part, da det kan få fatale følger for selskabet.

I regnskabsvejledning 1 "Årsrapporten, dens formål og indhold" suppleres det med, at perioden "idet mindste, men ikke begrænset til" skal være 12 måneder efter balancedagen²⁶. Herudover pointeres det at bedømmelsen må afhænge af det enkelte selskabs forhold.

Tidshorizonten er altså minimum 12 måneder og op til overskuelig fremtid, som angivet i RS 570. Det vil sige, at revisor skal forholde sig til den af ledelsens angivne tidshorizont, uanset om den er længere end 12 måneder. Det kan medføre flere usikkerheder, som et resultat af den forlængede tidshorizont²⁷.

Den revisionsmæssige behandling af going concern er behandlet både i national og international regulering. I næste afsnit vil vi se på, hvor begrebet going concern reguleres, samt hvad revisor skal foretage sig i forbindelse med revision af going concern.

²⁶ Regnskabsvejledning 1.46

²⁷ RS 570 afsnit 7

3.2.1 Regulering af going concern

Den regnskabsmæssige behandling findes i ÅRL. Det væsentligste er det retvisende billede. Regnskabet er, som beskrevet under afsnit 2.6, retvisende, når det som minimum opfylder de i ÅRL grundlæggende forudsætninger.

Jævnfør ÅRL § 13 er going concern en grundlæggende regnskabsforudsætning. Igennem sin revisionspåtegning tager revisor stilling til, om årsregnskabet giver et retvisende billede. Det betyder blandt andet, at såfremt andet ikke direkte fremgår af revisionspåtegningen kan regnskabsbrugeren forudsætte, at selskabet er going concern.

I RS 570 er der anført nogle af de forhold, revisor skal være opmærksom på i forbindelse med revision af området. I henhold til punkt 2 skal revisor vurdere, om de going concern forudsætninger ledelsen har opstillet er passende for selskabet. Jævnfør punkt 11 skal revisor tage stilling til, om der er væsentlige usikkerheder om selskabets evne til at fortsætte driften i en given periode fremover. Herudover har revisor blandt andet pligt til at afgive en udtalelse i revisionspåtegningen²⁸.

Med baggrund i ovenstående definition og regulering af going concern, vil vi i det efterfølgende afsnit se på, hvordan going concern påvirker selve revisionsprocessen.

3.3 Revisionsprocessen

Selve revisionsprocessen består af flere faser, fra klientaccept til evaluering af revisionens resultater og rapportering af disse. Formålet med processen er, at faserne tilsammen medvirker til at opbygge det samlede revisionsbevis, der beskrives nedenfor i forhold til de relevante revisionsstandarder.

Revisionsprocessen reguleres af revisionsstandarderne RS 315, RS 330 og RS 500.

I sammenhæng med de ovenstående standarder fastlægges det at:

²⁸ Revision og Regnskab nr. 8 2009, Going concern (3)

”Ved planlægningen og udførelsen af revisionshandlinger og ved vurderingen af deraf afledte resultater skal revisor overveje, hvorvidt ledelsens anvendelse af going concern-forudsætningen ved udarbejdelsen af regnskabet er passende.”²⁹

Det betyder, at revisionen af going concern er en integreret del af selve revisionsprocessen og påvirkes af de resultater, der kommer frem ved den øvrige del af revisionen. Det vil sige, at revisor allerede ved den indledende planlægning, ved udførelsen af revisionen samt ved afslutningen overvejer going concern. Det gør, at revisor hele tiden er opmærksom på, om der opstår forhold, der er væsentlige for selskabets fortsatte drift, og i så fald vil revisor kunne tage stilling hertil. Den konkrete vurdering af om ledelsens going concern bedømmelse er retvisende eller ej, vurderes indledningsvist via risikovurderingshandlinger, hvilket kommenteres i afsnit 3.5.

Desuden står der i RS 570 afsnit 7, at ledelsens bedømmelse af going concern sker på et bestemt tidspunkt, og er et skøn over udfald af fremtidige begivenheder eller forhold. Det betyder, at et skøn foretages med udgangspunkt i den viden, der er kendt på tidspunktet for afgivelsen af skønnet. Dermed er det underforstået, at efterfølgende begivenheder kan påvirke skønnet. Denne problemstilling behandles senere i afsnit 3.8, dog skal det understreges, at revisor bør være opmærksom på udviklingen efter ledelsens afgivelse af sin bedømmelse om going concern.

Ledelsens ansvar er at vurdere, om selskabet kan aflægge årsrapporten under forudsætning om going concern, mens det er revisors ansvar at vurdere hensigtsmæssigheden af denne forudsætning³⁰. Revisors ansvar i forhold til ledelsens vurdering er dog begrænset i standarden, idet vurderingen ikke kan:

”garanteres som en garanti”³¹

Dette skyldes, at revisor:

”ikke kan forudsige fremtidige begivenheder eller forhold, som kan forårsage, at selskabet ophører med at være en going concern.”³²

²⁹ RS 570 afsnit 2

³⁰ RS 570 afsnit 9

³¹ RS 570 afsnit 10

På trods af det begrænsede ansvar skal revisor ifølge standarden foretage flere revisionshandlinger i relation til revision af going concern og efterfølgende begivenheder. Disse problemstillinger gennemarbejdes i følgende afsnit med fokus på finanskrisen afsnit 3.5.

Revisors ansvar starter ved planlægningen af revisionen, hvor revisor skal få indsigt i selskabet og overveje forhold eller begivenheder, som kan give betydelig tvivl om fortsat drift.³³ De forhold, der kan opstå redegøre vi for efterfølgende og relaterer dem til den nuværende finanskrisen. Med formuleringen *betydelig tvivl* menes der, at det kan sammenholdes med standardens formulering omkring ”betydelig usikkerhed”, som bruges om situationer, hvor der kan rejses væsentlig tvivl om, hvorvidt selskabet er going concern eller ej.³⁴

Før en decideret diskussion af going concerns betydning under finanskrisen, skal det overvejes, hvordan revisor skal forholde sig til forudsætningen going concern under normale markedsvilkår, hvilket betyder en tilstand på markederne, der ikke er underlagt finanskrisen. I henhold til RS 570 afsnit 6 skal revisor forholde sig på følgende måde:

”Når der er en historik for overskudsgivende aktivitet og let adgang til finansieringskilder, kan ledelsen foretage sin bedømmelse uden en detaljeret analyse.”

Vi antager derved, at revisor ikke foretager en egentlig revision af området og dermed forudsætter, at ledelsens forudsætning om going concern er opfyldt og kan bruges hensigtsmæssigt.

Dermed angiver standarden, at overskudsgivende aktivitet og mulighed for at låne i normale markedssituationer anses som værende en sikker forudsætning for fortsat drift. Revisionen heraf er derfor relativ overfladisk og begrænset.

Ovenstående bekræftes yderligere i afsnit 21 i RS 570, som refererer til afsnit 6. Det er således ikke nødvendigt for revisor at foretage yderligere handlinger, hvis ledelsens forudsætter, at fortsat drift er mulig.

³² RS 570 afsnit 10

³³ RS 570 afsnit 11

³⁴ RS 570 afsnit 8 noterne

Er der derimod identificeret forhold, der kan indikere problemer med going concern skal forholdene undersøges nærmere med yderligere revisionshandlinger³⁵. På baggrund af ovenstående kan det konkluderes, at revision af going concern er aktuel nu grundet finanskrisen. Der skal derfor foretages yderligere handlinger end ledelsens bedømmelse, idet den finansielle krise gør det vanskeligere at få adgang til finansiering med videre.

Ledelsen kan have svært ved at forstå behovet for yderligere oplysninger i forbindelse med revisors vurdering af going concern. Ledelsen kan opfatte de uddybende spørgsmål fra revisor, som en indikation på, at revisor mener at selskabet har et going concern problem. Det kan i visse tilfælde have den konsekvens, at ledelsen bliver mere tilbageholdende.

Som vi har nævnt ovenfor i afsnittet er det ledelsen, der skal opstille going concern forudsætninger og vurdere selskabets mulighed for fortsat drift. I efterfølgende afsnit klarlægges ledelsens ansvar i relation til going concern.

3.4 Ledelsens generelle ansvar i relation til going concern

Ledelsens generelle ansvar i relation til going concern er omtalt både i årsregnskabsloven og i regnskabsvejledning 1, jævnfør nedenstående.

Årsregnskabslovens § 13,1 nr. 4:

”Driften af en aktivitet formodes at fortsætte (going concern), medmindre den ikke skal eller ikke antages at kunne fortsætte. Afvikles en aktivitet, skal klassifikation og opstilling samt indregning og måling tilpasses med denne afvikling.”

Det vil sige, at regnskabet skal aflægges efter grundlæggende forudsætning om, at driften formodes at kunne fortsætte og ellers skal regnskabet tilpasses en afvikling. Ledelsens ansvar er, i forhold til ovenstående, at vurdere om selskabet kan fortsætte og såfremt det vurderes ikke at være realistisk, skal ledelsen foretage nødvendige ændringer af værdiansættelsesmetoden.

I afsnit 44-46 i regnskabsvejledningen 1 beskrives, hvorledes ledelsen skal forholde sig til regnskabsaflæggelsen og derved bedømme selskabets evne til overlevelse. Ledelsen kan også vælge at lade selskabet likvidere, såfremt de mener, at det ikke er realistisk med fortsat drift.

³⁵ RS 570 afsnit 26

Ledelsen skal skrive i ledelsesberetningen om eventuelt tvivl, eller hvis de har besluttet at lukke selskabet. Dernæst skal der i regnskabspraksis kommenteres, hvis regnskabet ikke er aflagt efter going concern basis, samt hvilket grundlag der er benyttet i stedet for.

Forudsætningen om going concern skal, som tidligere nævnt under afsnit 3.2 vurderes ud fra en periode på mindst 12 måneder efter balancedagen.

Det vil sige, at det er ledelsen, som aflægger regnskabet og det er ledelsen, der frembringer forudsætningerne for fortsat drift. Herefter er det op til revisor at gennemgå og vurdere deres forudsætninger. I efterfølgende afsnit har vi fokus på revisors ansvar i relation til going concern.

3.5 Revisors ansvar

Ovenfor har vi kort omtalt, at det fremgår af revisionsstandard 570, at revisor ved sin planlægning og udførelse af revisionshandlinger samt vurdering af afledte resultater skal overveje, om ledelsens vurdering af going concern forudsætningerne er realistiske. Jævnfør standarden er ledelsens og revisors bedømmelse af forudsætningerne baseret på skøn over en fremtidig udvikling, hvilket medfører en betydelig usikkerhed. Usikkerheden bunder i tidshorizonten for skønnet, herunder hvor langt ind i fremtiden bedømmelsen rækker. Desuden er der risici forbundet med begivenheder efter aflæggelsen, der kan medvirke til, at forudsætningerne for skønnet i væsentlig grad påvirkes af faktorer, der er i strid med skønnet.

Det er væsentligt at have for øje, at revisor ikke kan forudsige begivenheder, som det står skrevet i RS 570. Det medfører, at en revisionspåtegning uden forbehold eller supplerende oplysninger ikke er ensbetydende med en garanti om fortsat af drift af selskabet.

Revisors ansvar er derved at vurdere forudsætningerne for going concern nøje og overveje, om der er usikkerheder ved forudsætningerne, da disse skal oplyses i regnskabet. De begivenheder eller forhold, der kan være grundlag for forretningsmæssig risici opdeles i følgende 3 punkter³⁶:

1. Økonomiske
2. Driftsforhold
3. Andre forhold

³⁶ RS 570 afsnit 8

I efterfølgende afsnit vil vi med udgangspunkt i de 3 ovenstående punkter give vores vurdering af hvordan revisors arbejde med going concern påvirkes af finanskrisen.

3.6 Vurdering af going concern under finanskrisen

Med udgangspunkt i RS 570 afsnit 6 kan det udledes, at revisor skal foretage en detaljeret analyse af going concern, hvis der er historik for underskudsgivende aktivitet, og der ikke er let adgang til finansieringskilder. Der står ikke direkte i standarden, hvilke forhold og begivenheder der kan give anledning til going concern problemer.

I stedet opdeles risikoen for going concern problemer i de 3 ovennævnte kategorier, økonomiske forhold, driftsforhold og andre forhold.

Under hvert punkt er der skildret en række forhold, der kan gøre sig gældende for going concern problemer. Listen er ikke udtømmende og hvis et enkelt problem gør sig gældende, er det ikke ensbetydende med going concern problemer³⁷. Her er det op til den enkelte revisor at bruge sin professionelle vurdering til at fastlægge, om der foreligger et going concern problem.

Selve vurderingen af ledelsens going concern bedømmelse foretages på baggrund af risikovurderingshandlinger, som udarbejdes i revisionsplanlægningen. Disse handlinger udføres normalt i forhold til:

- *Branche, lovgivning og andre eksterne faktorer*
- *Arten af virksomheden*
- *Mål og strategier samt tilknyttede forretningsrisici*
- *Måling og kontrol af finansielle præstationer*
- *Interne kontroller.*³⁸

Revisionshandlinger skal sikre tilstrækkeligt og egnet bevis ved afvejning af art, tidsmæssig placering og omfang af revisionshandlingerne. Arten er form og typer af handlinger. Af revisionshandlinger kan blandt andet nævnes test af kontroller, analytisk revision og substanshandlinger. Typen er forespørgsler, bekræftelser, undersøgelser og analyse samt

³⁷ RS 570 afsnit 8

³⁸ RS 315 afsnit 20-99

efterregning. Tidsmæssig placering består i, hvornår revisionens udføres samt, hvilken periode revisionen dækker. Omfanget er stikprøver eller andre udvælgelsesmetoder. Disse handlinger er en metode til indsamling af bevis. En stor del af dette sker i planlægningsfasen.

Jævnfør tidligere afsnit 2.2 har den finansielle krise blandt andet medført en vis begrænsning i selskabernes adgang til finansiering af driften herunder nødvendige investeringer. Herudover har mange selskaber oplevet, at værdien af deres aktiver er faldet, at der er kommet flere dårlige betalere, et fald i omsætningen eller annullering eller ændring af ordrer³⁹. Disse forhold kan, sammen med de øvrige omtalte problemstillinger, i værste fald være medvirkende til at true et selskabs overlevelse.

Ved udførelse af revisionshandlinger giver det revisor mulighed for rettidigt at gennemgå overvejelser med ledelsen, såfremt der er forhold, som relaterer sig til going concern problemer⁴⁰. Ledelsen bør udfærdige en handlingsplan for, hvordan de vil forholde sig til problemer med going concern. Revisor skal, som en del af revisionshandlingerne, tage stilling til om ledelsens plan, efter deres vurdering, er en passende reaktion på going concern problemerne⁴¹.

Det vil derfor være en væsentlig overvejelse, i relation til going concern, at foretage en vurdering af de forretningsmæssige risici selskabet er påvirket af. En sådan vurdering kan blandt andet indeholde en analyse af, hvordan den branche selskabet befinder sig i, er påvirket af den finansielle krise. I brancher, der er konjunkturfølsomme, vil der være en tendens til øget risiko for going concern problemer, i modsætning til ikke-konjunkturfølsomme brancher. Grunden hertil er at den økonomiske nedgang også påvirker forbrugere og deres købelyst. Nogle bliver måske fyret, mens andre, til tider af rent frygt, begynder at skære privatforbruget ned og øge deres opsparing. Særligt dyre forbrugsgoder som for eksempel salget af biler har været kraftigt påvirket af den nuværende krise⁴².

Jævnfør ovenstående afsnit 3.3 står der i RS 570 afsnit 21 med henvisning til afsnit 6, at når der er historik for overskudsgivende aktivitet og let adgang til finansieringskilder, så kan ledelsen foretage sin bedømmelse af going concern uden en detaljeret analyse samt, at:

³⁹ Revision og Regnskab nr. 2 2009, Revision i en krisetid

⁴⁰ RS 570 afsnit 13

⁴¹ RS 570 afsnit 14

⁴² https://www.deloitte.com/view/da_DK/dk/presserum/pressemeddelelser/68494b9125326210VgnVCM200000bb42f00aRCRD.htm

”under disse omstændigheder kan revisors konklusion omkring behørigheden af denne bedømmelse normalt også udføres, uden der er behov for udførelse af detaljerede handlinger. Er der imidlertid identificeret begivenheder eller forhold, som kan rejse betydelig tvivl omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften, udfører revisor yderligere revisionshandlinger”.

Revisor skal overveje, om der er behov for yderligere handlinger for at belyse om selskabet har problemer. Det kan være følgende:

- *Analyse af og drøftelse med ledelsen om pengestrømme, overskud og andre relevante prognoser*
- *Gennemgang af virksomhedens budget ved at sammenholde budgettet for det nye regnskabsår med opnåede resultater til dato*
- *Gennemgang af betingelser for gældsbreve og låneaftaler og fastlæggelse af, hvorvidt nogle af aftalerne er misligholdt*
- *Bekræftelse af eksistensen, lovgyligheden og retsskaftheden af aftaler med tilknyttede virksomheder og tredjepart om at yde eller opretholde finansiell støtte og vurdering af sådanne parter økonomiske evne til at til føre yderligere likviditet⁴³.*

Grundet krisen må det antages, at revisor skal være mere grundig i sin vurdering af going concern. Det er vigtigt, at revisor er mere opmærksom på en vurdering af going concern og ikke kun foretager en sådan, hvis der er forhold, der kan indikere problemer. Vurderingen er ikke blevet lettere, da flere og flere forhold spiller ind på selskabets generelle sundhedstilstand og mulighed for at disponere.

Det fører endvidere til mulighed for fejl og fejlskøn samt besvigelser, som vi vil behandle senere i kapitel 5⁴⁴.

Generelt set har finanskrisen blandt andet påvirket revisors arbejde, idet historisk overskudsgivende aktivitet ikke længere er ensbetydende med, at selskabet kan betragtes som going concern. I de 3 efterfølgende afsnit vil vi gå mere i dybden med, hvordan revisors arbejde er påvirket af finanskrisen ud fra opdeling i økonomisk, driftsmæssige og andre forhold.

⁴³ Notat Erhvervs- og Selskabsstyrelsen d. 6. marts 2009

⁴⁴ FSR årsberetning 2008, Revision og recession

3.6.1 Økonomiske forhold

De økonomiske forhold har ændret sig drastisk for de danske selskaber og som skrevet i foregående afsnit 3.6, skal vi som revisorer foretage vurderinger vedrørende selskabernes finansielle situation. Det kan ikke længere anses som en selvfølge, at banken vil øge kreditter eller udlån til eksisterende eller nye aktiviteter. Derfor skal revisor nøje se på de forhold, der gør sig gældende for selskabets udlån, herunder forretningsbetingelser for opsigelse og genforhandling af aftalerne. Efter vores vurdering skal revisor blandt andet overveje følgende spørgsmål. Er kassekredit eller andre lån tæt ved udløb eller ser det ud til, at selskabet ikke kan betale afdragene? Er der negative tal på bundlinjen og driftstab? Skal der nedskrives på aktiver? Og er der generelt likviditetsproblemer ved betaling af kreditorer med videre?

Det grundlæggende indtryk af selskabets evne til at fremskaffe tilstrækkelig finansiering får revisor oftest ved forespørgsel til ledelsen.

Mange af de problemer, vi har nævnt i indledningen til de økonomiske forhold, kan skyldes going concern problemer og derfor kan et advokat brev være med til at belyse, om der er eventuelle sager, som revisor bør være opmærksom på. Advokatbrevet kan for eksempel oplyse om eventuelle tvister om betaling til leverandører eller om selskabet har sendt nogle af deres kunder til inkasso. Herudover kan revisor ved substansrevision gennemgå, om der er fakturer fra en advokat eller kontrollere om, der på kreditorregninger er pålagt renter og gebyrer for overskridelse af betalingsfrist.

Revisor kan endvidere se på selskabets overskud. Hvordan har det udviklet sig i forhold til budgetteret? Er der det overskud, de forventede også likviditetsmæssigt? Ved at sammenholde realiserede tal med budgetter kan revisor se om selskabet lever op til forventningerne. I relation til finanskrisen kan revisor bruge sammenligning af realiserede tal med budgetter til en vurdering af ledelsens evne til at tilpasse budgetter og dermed selskabet til de ændrede markedsforhold.

Herudover skal revisor se på tabsgivende kontrakter med forretningsrisici forbundet heri. Revisor kan foretage flere revisionshandlinger her. Det kan være forespørgsler til ledelsen, analyse, observation samt undersøgelser, som en del af revisionsprocessen, der vil gøre, at revisor har flere revisionsbeviser at bygge sin erklæring på.

I tidligere afsnit 2.2 om den finansielle fødekæde så vi en tydelig sammenhæng mellem selskaberne på tværs. Det betyder, at revisor skal have for øje, at det enkelte selskab ikke har et afhængighedsproblem med enten en stor kunde eller en leverandør. Herved vil deres risikospredning være for begrænset og det kan have store konsekvenser for selskabet, hvis deres leverandør eller kunde i væsentlig grad bliver påvirket negativt af finanskrisen.

Revisor skal være opmærksom på eventualforpligtelser som kaution og afgivne garantier. Da udnyttelse af kautioner og garantier kan have væsentlig negativ betydning for selskabets fremtidige økonomiske situation.

Kapitaltab er også en faktor, revisor skal være opmærksom på. Det kan være en indikator på, at selskabet er nødlidende. Man skal imidlertid være opmærksom på, at egenkapitalen er en residual størrelse, der er beregnet på baggrund af regnskabspraksis. Det betyder, at selskabet godt kan have en stor markedsandel, selvom den har en negativ egenkapital. Det kan dog også være et udtryk for at aktiviteten er truet, fordi selskabet har mistet markedsandele. Regnskabspraksis skal gennemgås således, at der er nok viden om, hvilke metoder der benyttes til dagsværdiregulering, aktivering, afskrivning med mere, fordi det vil give revisor de nødvendige revisionsbeviser i forhold til at godkende regnskabet og dens kapitaltab.

Lovgivning på dette område siger, at et selskab kun må tabe 50 % af kapitalen uden større konsekvenser⁴⁵. Herefter skal ledelsen inden 6 måneder overfor anpartshavere eller aktionærer redegøre for selskabets økonomiske stilling samt angive hvilket tiltag, de vil foretage for at reetablere kapitalen. Revisor skal være meget opmærksom i disse tilfælde, da det skal fremgå af revisionspåtegningen således, at det kommer regnskabsbrugeren til kundskab.

3.6.2 Driftsforhold

I forhold til finanskrisen vil tab af større marked være en indikator på going concern problemer. Er selskabet en niche selskab, der blandt andet producerer luksus varer, vil det kunne have indflydelse på fortsat drift, idet alle undersøgelser peger imod at forbrugerne holder igen med køb af luksusvarer. Dernæst vil tab af hovedleverandør, som beskrevet ovenfor, have betydning for hele fødekæden. I sådan tilfælde mister selskabet sit eksistensgrundlag, hvis leverancen fra hovedleverandøren ikke kan substitueres, hvilket kan føre til at selskabet må likvideres.

⁴⁵ Selskabsloven § 119

Tab af nøglepersoner er et af de emner, der er oplyst i RS 570 afsnit 8. Det vil som regel medføre, at selskabet taber en vidensressource og knowhow. En nøgleperson kan være svær at erstatte og det vil være bekostelig for selskabet, da der skal til oplæres en ny, og det vil tage tid at opbygge det videns- og informationsniveau, en nøgleperson er i besiddelse af.

Bliver selskabet frataget sin licens eller franchiserettighed, vil det medføre, at selskabet mister sit forretningsgrundlag. Det kan for eksempel være en autoforhandler, der får opsagt sin aftale med et bilmærke. Kan vedkommende ikke opnå aftale med et andet mærke indenfor rimelig tid, kan det betyde, at selskabet må likvideres.

3.6.3 Andre forhold

Revisor skal forholde sig til selskabets forretningsplan, og hvorvidt den er langsigtet nok, herunder for eksempel om planen matcher selskabets nuværende markedsvilkår. Revisor skal, med sit kendskab til selskabet, vurdere om selskabet er rentabel og kan leve op til de krav, der er på markedet set i forhold til fortsat drift. Hvordan det generelt går i branchen? Og er selskabet i stand til at følge med udviklingen? Revisor må sammenholde, hvordan de andre selskaber i samme branche agerer og se om, selskabet har den rigtige strategi til det det nuværende marked.

Byggebranchen er i særdeleshed ramt af den nuværende finanskriser. Efter en periode med højkonjunktur har der i den seneste tid været en kraftig nedgang i branchen⁴⁶. Derfor er det væsentligt for revisor at vurdere deres forretningsplan og se, hvilke virksomhedssegmenter der er påvirket af krisen samt hvordan selskabet reagerer herpå.

Ændringer i lovgivningen kan også være en kilde til going concern problemer. Lovgivningen kan føre til væsentlige ændringer for et selskab. Det kan blandt andet ses ved fiskeriindustrien, som blev hårdt ramt af lovregulerede kvoter, der betød, at en masse selskaber mistede deres grundlag for at føre driften videre og måtte lukke⁴⁷.

Hvis et af de driftsmæssige, økonomiske eller andre forhold kommer til revisors kundskab under udførelsen af revisionsrisikohandlingerne, skal det drøftes med ledelsen og relateres til deres

⁴⁶<http://www.teknikogviden.dk/artikelarkiv/2008/10/lavkonjunktur-og-finanskriser-betyder-stigende-ledighed-i-byggebranchen-og-faldende-boligpriser.aspx>

⁴⁷ <http://www.dr.dk/Nyheder/Penge/2009/01/27/194342.htm>

forventninger om fortsat drift. Revisor skal, som omtalt i afsnit 3.4 tage stilling til om ledelsens reaktion er tilstrækkelig samt om det er et forhold, der påvirker revisionspåtegningen. I den efterfølgende del af kapitel 3 vil vi redegøre for revisors muligheder, hvis der opstår tvivl om going concern herunder, hvordan det kan påvirke revisionspåtegningen.

3.7 Hvad gør revisor når der er tvivl om going concern?

Det er ikke nødvendigvis under udførelse af revisionsrisikohandlingerne, at revisor bliver opmærksom på going concern problemer. I takt med at udførelsen af revisionen skrider frem, vil revisor få mere indblik i om ledelsens forudsætninger for going concern er realistiske⁴⁸. Hvis revisor bliver opmærksom på forhold, der rejser tvivl om going concern, skal der foretages følgende:

- *Gennemgå ledelsens planer for fremtidige handlinger på basis af dens going concern-bedømmelse*
- *Indsamle tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis gennem revisionshandlinger, der anses for nødvendige, inklusive overvejelse af virkningen af ledelsens eventuelle planer og andre kompenserende faktorer for at be- eller afkræfte, om der er betydelig usikkerhed, og*
- *Opnå skriftlige udtalelser fra ledelsen vedrørende dens planer for fremtiden⁴⁹.*

Ovenstående revisionshandlinger kan sidestilles med handlinger, der foretages ved planlægningen i forhold til afdækning af betydelig risici. Det første punkt lægger op til, at revisor analyserer ledelsens reaktion på en forretningsmæssig udfordring. Andet punkt er substanshandlinger så som gennemgang af stikprøver, analyse med videre.

Det sidste punkt vedrører udtalelser fra ledelsen på skrift, for at undgå eventuelle misforståelser⁵⁰. Desuden er det et revisionsbevis i og med, at de erkender deres ansvar i forhold til regnskabet således, at det aflægges som et retvisende billede af selskabets situation. Herved sikrer revisor, at regnskabsbrugeren bliver gjort opmærksom på problematikken ved at henvise til kommentar i ledelsens beretning. Revisor opnår at dokumentere, at ledelsen er gjort opmærksom på usikkerheden

⁴⁸ RS 570 afsnit 27

⁴⁹ RS 570 afsnit 26 a, b og c

⁵⁰ RS 580 afsnit 4

om going concern og ledelsen får fremlagt deres planer for fremtiden og derved taget stilling til problemerne, dette omtales nærmere i afsnittet omkring ledelsesberetningen 3.9.

Konsekvensen af RS 570 afsnit 26 er derved, at revisor hjælper selskabet med at få identificeret og taget stilling til going concern problemer, såfremt ledelsen ikke allerede havde reageret på problemet.

I tilfælde hvor revisor ikke opdager forhold, der kan skabe problemer i tide, kan det få indflydelse på revisors erklæring på regnskabet. Erklæring kan blive forsynet med forbehold eller supplerende oplysninger alt efter hvor alvorlig usikkerheden om going concern er samt hvordan ledelsen har valgt at reagere på problematikken og om revisor er enig i ledelsens vurdering. Konsekvenser for påtegningen er behandlet nærmere i afsnit 3.7.1.2 nedenfor.

I de tilfælde, hvor ledelsen har taget stilling til problemerne ved going concern, skal revisor forholde sig kritisk til dem og undersøge forudsætningerne⁵¹. Konkrete revisionshandlinger som revisor kan foretage, er således forespørgsel til ledelsen for afvikling af aktiver, lånoptagelse eller omlægning, reduktion eller udskydelse af omkostninger eller kapitaltilførsel. Desuden skal revisor overveje, om yderligere informationer er fremkommet siden ledelsen udarbejdede sine forudsætninger. Derved opnår revisor et egnet bevis for, at planerne er gennemførlige og situationen er forbedret⁵². Jævnfør RS 570 afsnit 26 punkt b skal revisor være opmærksom på, at der er indsamlet tilstrækkeligt revisionsbevis set i forhold til de ændrede omstændigheder, der skabte tvivl om going concern. Det er dermed op til den enkelte revisor og dennes kompetence at vurdere situationen, og derved omfanget af revisionen samt om der er indhentet tilstrækkeligt revisionsbevis.

Såfremt der er identificeret problemer med going concern, skal der foretages en række yderligere revisionshandlinger udover gennemgang af ledelsens planer. I RS 570 afsnit 28 er der oplyst revisionshandlinger, der er relevante for at vurdere selskabets evne til at fortsætte driften.

Revisionshandlinger indeholder en del af de elementer, der er gennemgået tidligere. Handlingerne der vedrørende going concern problemer, virker mere detaljeret og specifikke, hvilket gør det lettere for revisor, at opnå et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Risikovurderingshandlingerne er, i den indledende planlægning er, med til at belyse, om der er et aktuelt problem med going concern, eller

⁵¹ RS 570 afsnit 29 b

⁵² RS 570 afsnit 27

om det vurderes, at selskabet ikke har problemer med fortsat drift. Nedenunder listes de revisionshandlinger, der ikke tidligere er vist:

- *Analyse af og drøftelse med ledelse om pengestrømme, overskud og andre relevante prognoser*
- *Analyse og drøftelse af de seneste perioderegnskaber for virksomheden*
- *Gennemgang af betingelserne for gældsbreve og låneaftaler og fastlæggelse af, hvorvidt nogle af aftalerne er misligholdt.*
- *Gennemlæsning af referater fra generalforsamlinger, møder i den øverste ledelse og relevante udvalg for omtale af finansielle problemer*
- *Bekræftelse af eksistensen, lovgylldigheden og retskraften af aftaler med tilknyttede virksomheder og tredjeparter om at yde eller opretholde finansiel støtte og vurdering af sådanne parters økonomiske evne til at tilføre yderligere likviditet*
- *Overvejelse af virksomhedens planer for at behandle uopfyldte ordrer*
- *Gennemgang af begivenheder efter periodens udgang for at identificere de begivenheder, der enten mindsker eller på anden måde påvirker virksomhedens evne til at fortsætte driften⁵³.*

Ud fra de nævnte handlinger vil særlig gennemgang af referater fra både generalforsamling og bestyrelsesmøder være nyttige, da ledelsen har indsigt i den finansielle situation og derfor må have drøftet denne til møderne. Den øverste ledelse og den daglige ledelse vil drøfte kritiske forhold og lægger planer for fremtiden.

Låneaftaler er væsentlige for revisor at have kendskab til. Det kan ske via engagementsforespørgsel eller ved substansrevision af gælds- og renteposter. Mislighold af aftaler kan få fatale konsekvenser for selskabets fortsatte drift, da selskabet er afhængigt af bankforbindelser og andre långivers interesse i at medfinansiere selskabet. Mislighold kan medføre at kreditgivningen stoppes, og gentagne overskridelser af betalingsbetingelser kan føre til, at banken eller kreditorer indgiver en konkursbegæring.

⁵³ RS 570 afsnit 28

Revisor skal ligeledes forholde sig kritisk til selskabets informationssystemer. Idet revisor skal overveje pålideligheden til systemet og dets evne til at frembringe pålidelige data i forhold til økonomiske nøgletal, budgetter, pengestrømme med videre. Going concern må anses som værende fremadrettet. Det betyder, at revisor ikke i lige så høj grad skal bruge historiske tal som ved øvrige opgaver. Derfor skal de prognoser revisor anvender nøje overvejes i forhold til udsving. Historiske tal kan dog indgå i vurderingen. For eksempel kan det være relevant at se på, hvordan selskabets realiserede tal er i forhold til budgettet for perioden. Dermed kan revisor få en indikation af, om ledelsen er god til at lægge budgetter for driften samt hvordan ledelsen reagerer, hvis realiteterne ikke følger forventningerne.

Revisor kan benytte perioderegnskaberne til et overordnet indtryk af, hvilken retning selskabet bevæger sig i. Sammenholdt med budgetter og revisors professionelle vurdering, kan revisor komme frem til en overbevisning om selskabets sundhed i forhold til fremtiden samt om ledelsens planer er realistiske.

Støtteaftaler vil oftest være garantitilsagn, kautionstillelse med videre. Revisor skal indhente dokumentation for aftalerne og undersøge om forholdene påvirker selskabets fremtidige drift. Det vil sige om aftalen er underskrevet, om de stadig er aktuelle og om støtteafgiveren er i stand til at opfylde sin aftale.

De ovennævnte foranstaltninger som revisor skal foretage i tilfælde af going concern problemer, er også fremhævet i et notat fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen fra marts 2009. Heri bliver revisor netop gjort opmærksom på vigtigheden af dette problem. At en offentlig myndighed giver råd og vejledning i, hvordan området skal håndteres belyser det aktuelle i situation.

Afslutningsvis er det værd at overveje, hvilke arbejds papirer eller dokumentation revisor skal udarbejde i forbindelse med sin revision af going concern. Kvaliteten af den dokumentation, der skal bruges i forhold til at gennemføre revisions handlinger fastslås i RS 230. Heri står der, at dokumentationen skal være udarbejdet således, at en erfaren revisor uden kendskab til den konkrete revision, skal kunne forstå 1) arten, den tidsmæssige placering og omfanget af

revisionshandlingerne, 2) resultaterne af disse og det opnåede revisionsbevis samt 3) betydelige forhold, som er opstået under revisionen og konklusionerne på disse forhold⁵⁴.

Når revisor har indsamlet tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis og dokumentation heraf, er revisor i stand til at give sin vurdering af, om regnskabet opfylder forudsætningen om at give et retvisende billede af selskabet. Vurdering vil fremgå af revisionspåtegningen. I næste afsnit vil vi redegøre for hvilken betydning forholdet omkring going concern kan have på revisionspåtegningen.

3.7.1 Going concerns betydning for revisionspåtegningen

Revisor er som nævnt under afsnit 2.4 offentlighedens tillidsrepræsentant, hvilket er direkte udtrykt i revisorloven § 16:

”Revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant under udførelse af opgaver efter § 1, stk. 2. Revisor skal udføre opgaverne i overensstemmelse med god revisorskik, herunder udvise den nøjagtighed og hurtighed, som opgavernes beskaffenhed tillader. God revisorskik indebærer desuden, at revisor skal udvise integritet, objektivitet, fortrolighed, professionel adfærd, professionel kompetence og fornøden omhu ved udførelsen af opgaverne.”

Mange regnskabsbrugere har den formodning, at når revisor har afgivet en blank påtegning, er der ingen fejl og mangler eller besvigelser i regnskabet⁵⁵. Der opstår derved en forventningskløft mellem regnskabsbrugerne og revisor. Regnskabsbrugeren har en forventning om, at revisor har gennemgået alle bilag, fundet alle fejl og disse er blevet rettet, dette emner uddybes nærmere i kapitel 5. Væsentlighedsniveauet for brugeren er dermed noget lavere end hos revisor. Desuden anses flere regnskabsbrugere revisionen som en garanti for going concern⁵⁶.

I praksis arbejder revisor med en revisionsrisiko, der er omtalt i afsnit 2.5.2. Revisors opgave er i vides muligt udstrækning prøves at eliminere revisionsrisikoen i løbet af revision af regnskabet. Revisionsrisikoen defineres således: Den risiko som revisor er villig til at acceptere for at give en erklæring uden forbehold på et regnskab som er behæftet med væsentlig fejl⁵⁷.

⁵⁴ RS 230 afsnit 9 a-c

⁵⁵ <http://www.business.dk/raadgivning/bagger-revisor-omverdenen-forstaar-os-ikke>

⁵⁶ Forventningskløften, lektor Kim Klarskov CBS

⁵⁷ RS 200 afsnit 23

I revisionsfirmaerne arbejdes der i praksis med en risiko på omkring de 5 %, men brugeren har som nævnt den opfattelse, at der ikke er nogen risiko for fejl. Som følge af finanskrisen er emnet omkring forventninger til regnskabet meget aktuelt, i forhold til hvor selskabet er på vej hen. Herunder hvordan de forholder sig til finanskrisen og de udfordringer det giver vedrørende de forventninger, der er til regnskabet fra brugernes side.

I de efterfølgende afsnit vil vi først se på den regulering der findes af revisionspåtegning og dernæst hvilken betydning tvivl om going concern har på påtegningen.

3.7.1.1 Regulering af revisors erklæring på årsrapporten

Generelt er revisors arbejde og afgivelse af revisorerklæring kommet i fokus under finanskrisen og de mange konkurser. Det betyder, at der er mere opmærksomhed på revisors påtegninger. Revisor skal tage stilling til ledelsens forudsætninger for going concern ved udformningen af revisionspåtegningen.

Regulering af revisionserklæring i en årsrapport findes i RS 700, RS 701 og erklæringsbekendtgørelsen. Vi vil nu belyse hvorledes påtegningen påvirkes ved tvivl om going concern.

Revisionsstandard 700 giver vejledning i, hvorledes en påtegning udformes, når den afgives på et regnskab, der ikke har givet anledning til bemærkninger. Regnskabet er således udarbejdet i overensstemmelse med begrebsrammen og opfylder generalklausulen om et retvisende billede⁵⁸. Revisionen har givet revisor høj grad af sikkerhed samt et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, der kan bekræfte revisor i at afgive en konklusion, der ikke har bemærkninger og en påtegning uden forbehold eller supplerende oplysninger.

I revisionsstandard 701 får revisor vejledning i at afgive en erklæring med modifikationer, og i hvilken form disse modifikationer skal være.

Vejledningen arbejder med 2 områder. Forhold, der ikke har påvirket revisors konklusion, er omtalt i afsnit 5 - 10 og forhold, der har påvirket konklusionen, er omtalt i afsnit 11 - 15.

⁵⁸ RS 700 afsnit 1

Nedenstående figur giver et overblik over, hvilken type af påtegning der skal gives i relation til going concern.

Af figuren fremgår det, at revisor har 3 muligheder for at give yderligere information i revisionspåtegningen i tilfælde, hvor der er tvivl om going concern. Revisor kan forsyne påtegningen med et forbehold, en supplerende oplysning eller en afkræftende konklusion.

Aflægger ledelsen en årsrapport med den forudsætning om, at der er fortsat drift og er revisor uenig heri, skal der tages forbehold for anvendelse af et forkert regnskabsprincip. Det gælder også selvom ledelsen udtaler sig om sådanne usikkerheder i regnskabet.

Beskriver ledelsen derimod usikkerheden og mener revisor at beskrivelsen er tilstrækkelig, skal der ikke tages forbehold, men der kan henvises til ledelsesberetningen i som en supplerende oplysning.

Skriver ledelsen ikke noget om usikkerheden skal revisor tage forbehold.⁵⁹

Hvordan de 3 påvirker erklæringen er omtalt i efterfølgende afsnit 3.7.1.2.

<i>Going concern valgt som regnskabsprincip</i>	<i>Relevant valg</i>	<i>Omtale af usikkerhed</i>	
		<i>Tilstrækkelig</i>	<i>Utilstrækkelig</i>
		Supplerende oplysning	Forbehold
	<i>Ikke relevant valg</i>	Afkræftende konklusion	
<i>Going concern ikke valgt som regnskabsprincip</i>	<i>Relevant valg</i>	Supplerende oplysning	
	<i>Ikke relevant valg</i>	Afkræftende konklusion	

Figur 3: Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorers erklæringer

I de tilfælde hvor revisors konklusion ikke ændres skal det anføres med en supplerende oplysning. Det betyder at revisor er enig med ledelsens vurdering. Den supplerende oplysning skal indeholde information, der forklarer de forhold, hvor der er usikkerheder.

I tilfælde hvor revisor er uenig med ledelsen om forhold i regnskabet kan det komme til udtryk i en påtegning med forbehold eller en afkræftende konklusion. Først nævnte vedrører forhold, hvor

⁵⁹ 5.4.2.4 Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorers erklæringer

revisor kan afgive sin erklæring, dog med undtagelse af det forbehold som revisor er blevet opmærksom på. Forbeholdet er ikke så gennemgribende, at revisor ikke vil afgive en konklusion. Den anden mulighed er et forbehold, hvor en konklusion ikke kan udtrykkes. Dette er forhold, hvor revisor ikke har kunnet afdække sin revisionsrisiko tilstrækkeligt og derved ikke har et stærkt revisionsbevis. Forholdet er derfor væsentligt og gennemgribende, hvilket betyder at revisor ikke kan afkræfte, at regnskabet er mangelfuldt og misvisende⁶⁰.

Udover revisionsstandarderne for erklæringen skal revisor ligeledes overholde Erklæringsbekendtgørelsen.

I erklæringsbekendtgørelse opremses de forhold, der giver anledning til forbehold samt supplerende oplysninger.

Jævnfør § 6, stk. 2, nr. 3:

”... usikkerhed vedrørende opgørelsen af regnskabet eller usædvanlige forhold, som har påvirket det, ikke er tilstrækkeligt oplyst, ...”

Denne paragraf vedrører utilstrækkelig oplysning og usikkerhed eller usædvanlige forhold, hvor revisor er uenig med ledelsen i forhold til indregning og måling eller ved beskrivelsen af usædvanlige forhold. Oftest er det usikkerhed vedrørende værdiansættelse, men det kan også henføres til tvivl om fortsat drift. For konsekvens for erklæringen henvises til de foregående afsnit, hvor vi har kommenteret, hvor revisor tager forbehold eller giver en supplerende oplysning med videre.

Jævnfør § 6, stk. 2 nr. 4

”... regnskabet er aflagt under forudsætning af fortsat drift, men revisor finder, at forudsætningerne ikke er opfyldt, ...”

⁶⁰ RS 701 afsnit 14

Aflægger ledelsen regnskabet med forudsætningen om fortsat drift, men revisor ikke mener denne betingelse er opfyldt, skal der tages forbehold for anvendelse af forkert regnskabsprincip (going concern). Det skal gøres uanset ledelsens omtale af sådanne usikkerheder i regnskabet⁶¹.

Hvis ledelsen derimod konkluderer, at der er tvivl om fortsat drift, skal revisor i stedet tage supplerende oplysning herom.

§7 stk. 1

”Revisor skal i revisionspåtegningen give supplerende oplysninger om eventuelle forhold i regnskabet, som revisor påpeger uden at tage forbehold”

Dette er den sidste metode, hvormed revisor kan give regnskabslæseren en indikation af, at der er noget som revisor ikke helt står inden for. Det vil sige, at det er ikke så alvorligt som et forbehold og dermed ikke så gennemgribende, men revisor henleder opmærksomheden på et forhold i regnskabet.

Efter at have belyst regulering af revisionspåtegningen og revisors muligheder i forbindelse med usikkerheder om going concern, vil vi i næste afsnit give eksempler på hvordan tvivl om going concern kommer til udtryk i erklæringen.

3.7.1.2 Påvirkning på erklæringen

Going concern princippet betyder, at et selskab skal eksistere i minimum 12 måneder fra balancedagen jævnfør definitionen i afsnit 3.2. Revisor kan i den forbindelse afgive sin erklæring med flere grader af modifikationer. Det kommer an på ledelsens forhold til forudsætningerne om going concern, samt om revisor er enig med ledelsen.

⁶¹ Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorerers erklæringer

Der er 3 modeller for påvirkning af erklæringen⁶².

1. Uenighed med ledelsen, men beskrivelse af usikkerhed – forbehold
2. Uenighed med ledelsen, og ingen beskrivelse – afkræftende konklusion
3. Enig i ledelsens beskrivelse af usikkerheder – supplerende oplysning

Ad 1) Her har ledelsen beskrevet deres usikkerhed i ledelsesberetningen, men revisor er ikke enig med ledelsen, hvilket medfører et forbehold. Det kan blandt andet skyldes, at beskrivelsen ikke er tilstrækkelig og fejlen er væsentlig, men ikke gennemgribende, eller at revisor ikke har kunnet opnå tilstrækkeligt revisionsbevis om et forhold, der kan medføre væsentlige men ikke gennemgribende fejl. Der afgives en konklusion, hvor revisor anfører, at bortset fra det nævnte forbehold, giver regnskabet et retvisende billede⁶³.

Ad 2) I dette tilfælde er der mangelfuld information fra ledelsen vedrørende usikkerhed knyttet til going concern forudsætningen. Det påvirker revisionspåtegningen. Såfremt usikkerheden ikke omtales i regnskabet, skal revisor afgive en afkræftende konklusion. Regnskabet er ikke retvisende, som det skal være jævnfør begrebsrammen, når det indeholder væsentlige fejl og mangler. Revisor skal give en afkræftende konklusion i de tilfælde, hvor det ikke vurderes at være tilstrækkeligt med et forbehold.

Ad 3) Her har selskabet beskrevet usikkerheden og derved valgt deres regnskabsprincip. Revisor er enig med ledelsen i forholdene, hvilket medfører en supplerende oplysning omkring forholdet i regnskabet. Den supplerende oplysning beskriver, at der er usikkerheder om fortsat drift, men at der henvises til ledelsens udførlige beskrivelse heraf.

I Revision og Regnskab blev der i september 2009 offentliggjort en undersøgelse om konkursramte selskaber og revisors påtegning af den seneste offentliggjorte årsrapport. Undersøgelsen dækker selskaber, der er gået konkurs i 2008 eller 1. kvartal af 2009. Af undersøgelsen fremgår det, at revisor ikke er så dårlige til at tage forbehold eller give supplerende oplysninger, som man kan få indtryk af fra debatten i dagspressen. For de konkursramte selskaber er der i 60 % af de seneste

⁶² Vejledning til bekendtgørelsen om godkendte revisorerers erklæringer, afsnit 5

⁶³ Vejledning til bekendtgørelsen om godkendte revisorerers erklæringer, afsnit 5.5

offentliggjorte regnskaber enten taget forbehold, givet supplerende oplysninger eller både taget forbehold og givet supplerende oplysninger.

Undersøgelsen har også delt de undersøgte selskaber op i, hvor lang tid efter balancedagen, de er gået konkurs. I de selskaber, der kun overlevede op til 6 måneder efter balancedagen, har revisor taget forbehold eller givet supplerende oplysninger i $\frac{3}{4}$ af årsrapporterne. Ser man på selskaber, der er gået konkurs 6 til 9 måneder efter balancedagen, er der bemærkninger i påtegningens i ca. $\frac{1}{2}$ af årsrapporterne. For selskaber der er gået konkurs 9 til 12 måneder efter balancedagen er antallet af regnskaber med bemærkninger faldet til 38 % ⁶⁴.

Et af de områder, der kan have indvirkning på, at revisor ikke har taget forbehold eller givet supplerende oplysninger på alle de konkursramte selskaber er, at de forudsætninger, der blev lagt til grund for, at selskabet var going concern kan ændre sig væsentligt efter regnskabsaflæggelsen. Revisor skal, som en del af revisionen, tage stilling til perioden mellem balancedagen og offentliggørelse af årsrapporten. Såfremt der er hændelser i denne periode, der har væsentlig betydning for selskabet, kan det få en indvirkning på årsrapporten. Revisionen af begivenheder efter balancedagen, herunder hvornår og hvordan disse hændelser skal påvirke årsrapporten er emnet for næste del af kapitel 3.

3.8 Begivenheder efter balancedagen

For at årsrapporten skal opfylde kravet om at give et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling, er det vigtigt, at de finansielle transaktioner med videre bliver periodiseret. Der kan imidlertid indtræffe begivenheder efter balancedagen, der gør at regnskabsbrugeren ville agere anderledes, hvis han havde kendskab til disse begivenheder.

Finanskrisen har blandt andet betydet, at der er sket hurtige ændringer i marked i negativ retning. Negative ændringer efter statusdagen kan for eksempel påvirke vurderingen af going concern. Derfor har vi valgt at have et særskilt afsnit om begivenheder efter balancedagen under nærværende kapitel om going concern.

Retningslinier for hvordan begivenheder efter balancedagen skal behandles, når der aflægges regnskab efter den danske årsregnskabslov, er beskrevet i regnskabsvejledning 4.

⁶⁴ Revision og Regnskab nr. 09 2009, Going concern

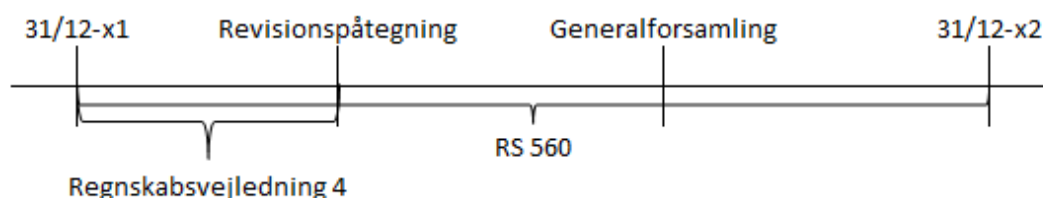
I revisionen arbejdes der i stedet med begrebet ”Efterfølgende begivenheder”. Den revisionsmæssige behandling af efterfølgende begivenheder er behandlet i revisionsstandard 560. Der er ikke fuld overensstemmelse mellem den periode af efterfølgende begivenheder, der er behandlet i regnskabsvejledning 4 og den periode RS 560 arbejder med. Afvigelsen vil blive belyst i efterfølgende afsnit 3.8.1.

For at fremme forståelsen af vigtigheden af at inddrage begivenheder efter balancedagen, vil vi i denne del af opgaven belyse de tidsmæssige placeringer af begivenheder efter balancedagen, samt klarlægge de forskellige typer af efterfølgende begivenheder og hvordan de påvirker årsrapporten.

3.8.1 Definition af begivenheder efter balancedagen

Regnskabsvejledning 4 omhandler begivenheder efter balancedagen, mens revisionsstandard 560 omhandler efterfølgende begivenheder.

For at illustrere forskellen mellem regnskabsvejledningen og revisionsstandarden, har vi opstillet nedenstående tidslinie. Der tages udgangspunkt i et selskab med regnskabsår, der følger kalenderåret.

Figur 4: egen tilvirkning

I henhold til regnskabsvejledning 4, afsnit 1 omhandler vejledningen kun perioden fra balancedagen og indtil godkendelse af årsrapporten. Regnskabsvejledninger er udarbejdet som et supplement til årsregnskabsloven. Loven er en rammelov, der angiver retningslinier for, hvilke krav der er til en årsrapports bestanddele. FSR udarbejder regnskabsvejledninger for blandt andet at uddybe den regnskabsmæssige behandling af årsrapportens bestanddele og for at sikre en øget sammenlignelighed af regnskaber, der er udarbejdet efter årsregnskabsloven. Det ligger naturligt, at den regnskabsmæssige behandling af selskabets finansielle stilling afsluttes ved godkendelsen af årsrapporten. Der kan dog opstå en situation, hvor revisor efter godkendelse af årsrapporten får

kundskab om forhold, der kan ændre regnskabsbrugers opfattelse af årsrapporten, disse er kommenteret i afsnit 3.8.3. Regnskabsvejledningen arbejder med 2 former for begivenheder efter balancedagen, henholdsvis regulerende og ikke regulerende begivenheder. Vi vil i efterfølgende afsnit gennemgå karakteristika for hvornår en begivenhed er regulerende og hvornår en begivenhed ikke skal føre til en regulering i årsrapporten.

3.8.2 Regulerende og ikke regulerende begivenheder

I følgende vil vi kort definere begreberne regulerende og ikke regulerende begivenheder samt belyse forskellen mellem de to begreber.

3.8.2.1 Regulerende begivenheder

Regulerende begivenheder er jævnfør definitionen i RV 4, afsnit 3 et forhold eller en situation, der eksisterede på balancedagen. Det betyder, at der i årsrapporten skal være indregnet et aktiv eller en forpligtigelse, være opstået et forhold eller indgået en bindende aftale om forhold, der ligger inden balancedagen. Vurderingen herunder værdiansættelsen af forholdet, bliver påvirket af en begivenhed efter balancedagen. Regnskabsvejledning 4 afsnit 6 giver nogle eksempler på, hvad der kan være regulerende begivenhed:

- a) *Afgjorte retstvister og lignende, der bekræfter et forhold på balancedagen, der betyder:
 - i. at virksomheden må regulere en allerede indregnet hensat forpligtigelse eller
 - ii. at der i årsrapporten skal indregnes en hensat forpligtigelse i stedet for at oplyse forholdet under eventualforpligtelser.*
- b) *Oplysninger, som indikerer, at et aktiv eller en forpligtigelse skal indregnes til en ændret værdi, f.eks.:
 - i. varedebitor, der er konkurs, såfremt konkursen er en begivenhed, der underbygger debtors manglende betalingsevne for varer leveret før balancedagen og dermed bidrager til opgørelsen af den nødvendige nedskrivning af debitor,
 - ii. varesalg efter balancedagen, der giver informationer om nettorealisationsværdien på balancedagen,
 - iii. ændringer i reklamationsmønstre for varer solgt før balancedagen.*
- c) *Fastlæggelse af overskudsdeling eller bonushensættelser til medarbejdere med videre, såfremt virksomheden på balancedagen er forpligtet til sådanne betalinger.*
- d) *Opdagelse af besvigelser eller fejl begået før balancedagen.*

En regulerende begivenhed vil dermed påvirke den finansielle del af en årsrapport⁶⁵. Påvirkningen på årsrapporten kan være både positiv og negativ. I forhold til den nuværende finanskriser, vil der naturligt nok være større fokus på de negative påvirkninger, regulerende begivenheder kan have.

Finanskrisen har medført en stigning i antallet af konkurser. Selskaber og revisorer bør derfor have øget fokus på for eksempel værdiansættelse af debitorer og hensættelse til tab. Udsendelse af saldomeddelelser regnes som et stærkt revisionsbevis, fordi vi modtager en ekstern bekræftelse på selskabets tilgodehavende.

Udsendelse af saldomeddelelser foregår typisk i forbindelse med den løbende revision og ligger derfor langt inden tidspunktet for godkendelse af årsrapporten. Endvidere er det vigtigt at huske, at bekræftelse af en saldomeddelelse ikke er ensbetydende med, at debitor kan eller har til hensigt at betale.

Får et selskab, efter balancedagen, kundskab om en debtors manglende betalingsevne for eksempel på grund af betalingsstandsning eller konkurs, vil der være tale om en regulerende begivenhed. Det vil i en sådan situation være nødvendigt at øge hensættelsen til tab på debitorer for de tilgodehavender, der var opstået inden balancedagen.

Den finansielle krise har også haft en afsmittende effekt på forbrugernes købelyst⁶⁶. Et fald i afsætningen bør bevirke, at revisor har øget fokus på nedskrivning af varelageret. Som hovedregel måles et varelager til kostpris med mindre nettorealiseringsværdien er lavere. Revisor kan få en indikation af, hvorvidt nettorealiseringsværdien er lavere ved for eksempel at tage stikprøver af salgsfaktura i den efterfølgende periode.

En anden følge af den finansielle krise er, at flere banker er kommet under afvikling, fordi de ikke kunne leve op til kravene for finansielle selskaber⁶⁷. Det har betydet, at en lang række bankkunder har været nødt til at flytte deres engagement til andre banker. En anden følge af udviklingen på det finansielle marked har været, at de tilbageværende banker har været mindre risikovillige. Derfor er der en række selskaber, der har haft vanskeligt ved at fortsætte deres engagement eller har været nødt til at acceptere ændrede vilkår, fordi de ikke har haft noget alternativ. Hvis et selskab ikke kan

⁶⁵ Regnskabsvejledning 4 afsnit 12

⁶⁶ http://borsen.dk/privatokonomi/nyhed/127632/newsfeeds_rss/

⁶⁷ <http://www.lån.ws/dk/category/finanskrise/>

skaffe en tilstrækkelig finansiering, kan det have betydelige økonomiske konsekvenser og i sidste ende betyde, at det må standse sine betalinger.

Ovenstående kan betyde, at selskabet kan få going concern problemer, jævnfør tidligere afsnit 2.2. Revisor skal her blandt andet have fokus på de kortsigtede finansielle forhold i selskabet. Altså om der er tilstrækkeligt med omsætningsaktiver til at overholde de kortfristede finansielle forpligtigelser, samt om der er indikationer på at nuværende bankkreditter ikke vil blive forlænget.

3.8.2.2 Ikke regulerende begivenheder

Modsat en regulerende begivenhed, vedrører en ikke regulerende begivenhed et forhold eller en situation, der opstår efter balancedagen⁶⁸. Regnskabsvejledning 4 har også oplistet en række eksempler på ikke regulerende begivenheder. Det kan for eksempel være omstruktureringer af selskabet, ændringer i børs- og valutakurser, og retstvister vedrørende transaktioner foretaget efter balancedagen.

Selskabet og revisor skal vurdere ikke regulerende begivenheder ud fra en væsentlighedsbetragtning. Der kan opstå en ikke regulerende begivenhed, der er væsentlig for regnskabsbrugeren. En sådan begivenhed skal i henhold til regnskabsvejledning 4 afsnit 13 omtales i årsrapportens ledelsesberetning. Selskabet skal beskrive begivenheden samt forsøge at give et skøn over de økonomiske konsekvenser begivenheden påfører selskabet.

Et klassisk eksempel på en ikke regulerende, men væsentlig begivenhed er beskrevet i Arlas årsrapport fra 1. oktober til 31. december 2005.

”Arla Foods har fra slutningen af januar været ramt af en omfattende boykot af koncernens produkter i mellemøsten, ... i regnskabsåret 2004/05 udgjorde Arla Foods-koncernens afsætning i regionen 3 mia. DKK, svarende til 6 pct. af den samlede koncernomsætning... ved udgangen af året vurderes Arla Foods-koncernens indtjening for 2006 at blive negativt påvirket med i niveau 400 mio. DKK som følge af boykotten.”

Der er et forhold, hvor en ikke regulerende begivenhed skal indarbejdes i årsrapporten. Påvirker en ikke regulerende begivenhed selskabet i en sådan grad, at denne ikke længere er going concern, skal

⁶⁸ Regnskabsvejledning 4 afsnit 3 b

den ikke regulerende begivenhed bevirke, at årsrapporten udarbejdes efter retningslinjerne for et selskab under afvikling⁶⁹.

Som vi nævnte under definitionen af begivenheder efter balancedagen, afsnit 3.8.1, er der forskel mellem den periode, der er dækket af regnskabsvejledning 4 og den periode revisionen skal dække i henhold til revisionsstandard 560. I det efterfølgende afsnit vil vi se på revisionen af efterfølgende begivenheder.

3.8.3 Revision af efterfølgende begivenheder

Revisionsstandard 560 omhandler hele perioden indtil næste balancedag. Standarden er opdelt i følgende afsnit:

- Begivenheder som indtræffer indtil datoen for revisionspåtegningen
- Forhold konstateret efter datoen for revisionspåtegningen, men inden regnskabet's endelige godkendelse på generalforsamlingen
- Forhold konstateret efter regnskabet's endelige godkendelse på generalforsamlingen

Den periode efter balancedagen, der er omfattet af regnskabsvejledning 4, er sammenfaldende med den første periode, der bliver omtalt i revisionsstandard 560.

3.8.3.1 Begivenheder indtruffet inden datoen for revisionspåtegningen

Ifølge revisionsstandard 560 skal revisor have tilstrækkeligt revisionsbevis for, at alle begivenheder indtil datoen for revisionspåtegningen er identificeret, og at de er korrekt reguleret eller oplyst i årsrapporten⁷⁰. Der er i standarden nævnt eksempler på hvilke revisionshandlinger, revision af efterfølgende begivenheder bør omfatte. Følgende bør indgå i revisionen:

⁶⁹ Årsrapporten efter internationale standarder s. 301

⁷⁰ Revisionsstandard 560 punkt 4 og 7

- *Gennemgang af de af ledelsen tilrettelagte forretningsgange, der skal sikre, at efterfølgende begivenheder bliver identificeret*
- *Gennemlæsning af referater af generalforsamlinger, møder i den øverste ledelse, herunder etablerede komitéer såsom revisionskomitéen, og i andre relevante ledelsesorganer, afholdt efter balancedagen samt forespørgsel om forhold, som måtte være behandlet på møder, hvorfra der endnu ikke foreligger referater*
- *Gennemlæsning af virksomhedens seneste perioderegnskab og om nødvendigt gennemlæsning af drifts- og likviditetsbudgetter og anden tilknyttet ledelsesrapportering*
- *Forespørgsel om eller uddybning af tidligere mundtlige eller skriftlige forespørgsler til virksomhedens juridiske rådgivere angående retstvister og andre krav*
- *Forespørgsel til ledelsen, om der er indtruffet begivenheder efter balancedagen, som kan påvirke regnskabet⁷¹.*

Ledelsen har pligt til at informere revisor om begivenheder efter balancedagen i perioden fra datoen på påtegningen til datoen for offentliggørelsen af regnskabet⁷². Hvis revisor har kendskab til et forhold, der påvirker regnskabet væsentligt, skal han sikre, at forholdet er korrekt indarbejdet og oplyst i årsrapporten.

3.8.3.2 Forhold efter revisorpåtegning, men inden endelig godkendelse på generalforsamlingen

Revisionen afsluttes med, at revisor påtegner årsrapporten. Derfor har revisor i henhold til RS 560 punkt 8, ikke pligt til at foretage sig yderligere i relation til efterfølgende begivenheder. For den periode, der ligger mellem datoen for revisionspåtegningen og godkendelse af årsrapporten på selskabet generalforsamling, har ledelsen pligt til at informere revisor om efterfølgende begivenheder.

Såfremt revisor efter afgivelse af sin påtegning bliver opmærksom på efterfølgende begivenheder, der kan have betydning for regnskabet, skal forholdet drøftes med ledelsen, og revisor skal overveje, om regnskabet skal korrigeres.

⁷¹ Revisionsstandard 560 punkt 5

⁷² [http://www.msfp.dk/pages/_D8526A01744D8A47C125754B0045294C/\\$file/MS-nyhedsbrev%20nr%2033.pdf](http://www.msfp.dk/pages/_D8526A01744D8A47C125754B0045294C/$file/MS-nyhedsbrev%20nr%2033.pdf)

Revisor skal, i henhold til RS 560 afsnit 9, foretage revisionshandlinger af det korrigerede regnskab, der dækker perioden frem til den nye revisionspåtegning.

Vælger ledelsen, at regnskabet ikke skal korrigeres, skal revisor give ledelsen besked om, at regnskabet ikke offentliggøres. Er regnskabet allerede offentliggjort skal revisor forsøge at forhindre, at regnskabsbrugere tillægger påtegningen nogen værdi⁷³.

3.8.3.3 Forhold konstateret efter regnskabets endelige godkendelse på generalforsamlingen

Når regnskabet er godkendt på den endelige generalforsamling, har revisor ikke pligt til at foretage sig yderligere. Såfremt revisor får kendskab til et forhold, der har væsentlig betydning for regnskabet og som eksisterede på datoen for revisors påtegning, kan ledelsen, som i afsnittet ovenfor, vælge at ændre regnskabet. I det tilfælde skal der også en ny revisionspåtegning. Ændres regnskabet ikke, skal revisor, som tidligere nævnt, forsøge at forhindre, at regnskabsbrugere tillægger påtegningen nogen værdi.

Inden regnskabet godkendes endeligt har ledelsen mulighed for at bruge deres beretning til blandt andet at gøre regnskabsbrugere opmærksomme på begivenheder efter balancedagen, som Arla havde gjort i eksemplet i afsnit 3.8.2.2, eller beskrive forhold relateret til going concern. I det efterfølgende afsnit vil vi arbejde med, hvordan ledelsen kan bruge deres beretning i relation til going concern.

3.9 Ledelsesberetningen i relation til going concern

Ledelsesberetningen er, som vi skrev i indledningen afsnit 1.1, et verbalt supplement til årsrapporten. Der er for regnskabsklasse B ikke længere krav om, at der udarbejdes en ledelsesberetning, medmindre der er sket væsentlige ændringer i selskabets aktivitet eller økonomiske forhold⁷⁴. For regnskabsklasse C skal der udarbejdes en ledelsesberetning, der i henhold til ÅRL § 99, stk. 1 nr. 6, skal indeholde forventninger til selskabets udvikling samt forudsætninger og usikkerheder i forhold til forventningerne. Det betyder, at i regnskaber for selskaber, uanset regnskabsklasse, skal der være en ledelsesberetning, der beskriver tvivl om going concern, hvis det er aktuelt for selskabet.

⁷³ RS 560 afsnit 11

⁷⁴ Revision og Regnskab nr. 2 2009, Revision i en krisetid

For selskaber hvor regnskabsåret er efter 1. september 2008 er der ikke længere krav om revision af ledelsesberetningen⁷⁵. Derimod kan revisor gennemgå indholdet. Forskellen heri betyder, at revisor giver høj grad af sikkerhed for den reviderede del af årsrapporten og begrænset grad af sikkerhed for den del, hvor der kun er foretaget en gennemgang.

Det betyder, at der i årsrapporten skal skelnes mellem årsregnskabet og ledelsesberetningen. Revisor reviderer årsregnskabet og gennemgår ledelsesberetningen, med mindre andet er aftalt⁷⁶. Revisor kan revidere hele årsrapporten og derved afgive høj grad af sikkerhed for ledelsesberetningen. Det kan være relevant for selskaber i klasse B, da de formelle krav til indhold og omfang af ledelsesberetningen er begrænsede⁷⁷.

I relation til going concern kan ledelsesberetningen være en hjælp for revisor. I henhold til oversigten i figuren i afsnit 3.7.1.1, kan revisor i følgende 2 tilfælde give revisionspåtegningen en supplerende oplysning angående going concern forhold:

1. Regnskabet er udarbejdet ud fra en forudsætning om at selskabet er going concern. Revisor er enig med ledelsen i valget og mener at ledelsens omtale af usikkerheder i forbindelse med going concern er tilstrækkelig.
2. Regnskabet er udarbejdet ud fra en forudsætning om at selskabet ikke er going concern. Revisor er enig med ledelsen i valget.

Den supplerende oplysning vil typisk indeholde en kort bemærkning af forhold og en henvisning til omtalen i ledelsesberetningen. Det vil derfor være en hjælp for revisor, hvis ledelsen laver en tilstrækkelig beskrivelse af usikkerheder ved going concern i deres beretning. Er der ikke en sådan beskrivelse kan det betyde, at revisor skal tage forbehold i påtegningen.

Idet der ikke længere er krav om at ledelsesberetningen revideres, vil den ikke være en del af det retvisende billede for årsrapporten. Kommenterer ledelsen kun going concern forhold i ledelsesberetningen, vil de derfor ikke være omfattet af revisionen, da revisor kun skal gennemgå ledelsesberetningen ud fra sin viden fra den øvrige revision og ikke foretage yderligere

⁷⁵ <http://www.kroyerpedersen.dk/faglig-viden/revision-regnskab/vis/aendringer-til-aarsregnskabsloven/>

⁷⁶ BDO nr. 1 uge 10

⁷⁷ FACIT marts 2010

revisionshandlinger⁷⁸. For at oplysninger omkring going concern skal være en del af det retvisende billede og dermed omfattet af revisors høje grad af sikkerhed, må de oplyses i den reviderede del af årsrapporten for eksempel en note⁷⁹. Det betyder at usikkerhed om going concern indgår som en note i årsregnskabet, når det er væsentligt for regnskabsbrugerens forståelse af det retvisende billede. Der er samtidig krav om en ledelsesberetning, i disse situationer er selskabet nødt til at afgive en ledelsesberetning i forhold til reglerne. Det betyder at forholdet nævnes to steder i årsrapporten, nemlig i noterne med henvisning til ledelsesberetningen.

Revisor skal dog løbende i forbindelse med den øvrige revision, vurdere om der er forhold, der kan skabe tvivl om going concern. Det er ud fra den viden revisor skal udtale sig om kontinuitet i ledelsesberetningen. Det der i ledelsesberetningen kan falde udenfor revisors vurdering, er ledelses reaktion på usikkerheder, herunder hvordan selskabet søger at minimere risici.

Ledelsesberetningen bruges derfor til at kommunikere fra selskabet til brugeren af regnskabet. Det er ledelses måde at få kontakt til læseren og beskrive hvilke forhold, der gør sig gældende for selskabet. Ledelsen i selskabet kan derfor bruge ledelsesberetningen aktivt til at beskrive situationen for selskabet. Hvordan de har klaret sig i finanskrisetiden og om det har haft indflydelse ved indregning og måling. Ledelsen kan vælge at bruge beretningen aktivt frem for passivt og få deres budskaber frem til læseren.

Ledelsesberetningen må kun indeholde information, der er væsentlige for regnskabsbrugerens, i forhold til gældende regler om væsentlighed jævnfør afsnit 2.5. Ledelsen skal derfor ikke udtale sig om begivenheder efter balancedagen, såfremt det ikke er relevant i det pågældende regnskabsår⁸⁰. Det vil sige, at begivenheder efter balancedagen, der har væsentlig betydning for vurdering af årsrapporten skal medtages i ledelsesberetningen jævnfør afsnit 3.8.2.2.

Ser man på de 4 regnskabsklasser er A helt fritaget, regnskabsklasse B er til dels fritaget med mindre der i regnskabsåret har været væsentlige ændringer i selskabets aktiviteter eller økonomiske situation. Det er således kun ændringerne der skal omtales. Der er ikke krav om en fuld ledelsesberetning jævnfør ÅRL § 77. De forhold som gør sig gældende kan være køb/salg af selskaber og omstruktureringer, going concern problemer eller ændring i aktiviteten.

For regnskabsklasse C og D er der strengere krav for ledelsesberetningen.

⁷⁸ Erklæringsvejledningen afsnit 5.7.2

⁷⁹ Revision og Regnskab nr. 2 2009, Revision i en krisetid

⁸⁰ KPMG, Indsigt i årsregnskabsloven, s. 52

Som nævnt ovenfor er der flere krav i ÅRL §§ 99, 99a og 100 som vedrører ledelsesberetningen for klasse c-selskaber. Der er foretaget nye tiltag i forhold til usikkerhed vedrørende going concern således, at det sikres, at både regnskabet og ledelsesberetningen udtrykker et retvisende billede. Det betyder, at årsregnskabet skal indeholde beskrivelse om usikkerheden ved going concern, når dette er væsentligt for regnskabsbrugeren i forhold til forståelsen af det retvisende billede. Det er derfor besluttet, at informationerne skal indarbejdes i de første noter i regnskabet samt i ledelsesberetningen⁸¹.

At der er strengere krav til C og D selskaber betyder, at deres ledelsesberetning er meget informerende og giver derfor læseren bedre forståelse for selskabets indtjening og vurdering af udviklingen. Desuden giver det også bedre indblik i afkast, vurdering af risiko samt følsomheden.

Et af de områder, hvor der kan opstå usikkerhed i forhold til fortsat drift, er finansiering af den løbende drift og nødvendige investeringer. I næste afsnit vil vi give en vurdering af finansieringens betydning for going concern.

3.10 Finansiering i relation til going concern

Finansieringen er et relevant emne i forhold til going concern og finanskrisen, fordi flere ellers kreditværdige selskaber oplever problemer med at få den finansiering, de har behov for⁸². Begrundelsen herfor er ikke nødvendigvis, at det pågældende selskabs kreditværdighed rent faktisk er faldet. Finanskrisen har som vi nævnt i indledningen afsnit 1.1, også i høj grad påvirket bankerne, hvilket blandt andet har betydet, at flere banker er lukket eller blevet overtaget af andre banker. Bankerne er blevet mindre risikovillige i relation til udlån, eller også har de været tvunget til at nedbringe deres udlån på grund af nedskrivninger på blandt andet udlån og værdipapir beholdning. Kan et selskab ikke opnå tilstrækkelig finansiering kan konsekvensen være, at det må likvideres. Dermed kan finansieringen betyde, at et selskab skal udarbejde et regnskab ud fra en forventning om, at den ikke er going concern.

I forbindelse med afvikling af nogle af de danske banker, der ikke har kunnet klare sig igennem finanskrisen, er nogle af de tidligere kunder i de pågældende banker blevet fanget i statens afviklingselskab. Det er ikke let for de kunder, der i først omgang blev sorteret fra at finde en ny

⁸¹ FSR "Oplysninger om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling, usædvanlige forhold og efterfølgende begivenheder".

⁸² Revisions og Regnskab nr. 2 2009 – Revision i en krisetid

bankforbindelse, når den eksisterende hedder Afviklingsselskabet til sikring af finansiel stabilitet. Det er med til at øge going concern risikoen væsentligt.

I Erhvervs- og Selskabsstyrelsens notat fra marts 2009 nævnes begrænset adgang til finansiering som et forhold, der kan true selskabernes evne til at fortsætte driften.

Selskaberne er derfor mere udsatte for going concern problemer, hvis de møder modstand fra finansieringskilder. Gode kreditfaciliteter er derfor væsentligt for selskabernes overlevelse. Långiveren kan kræve ændring af deres låneaftale således at ydelsen ændres, eller der kræves ændring i renten eller generelle ændringer i lånebetingelsen. Det kan få fatale konsekvenser for nogle selskaber, der ikke har økonomi til ændring i renten eller en anden ydelse.

3.11 Delkonklusion

De offentlige myndigheder har udsendt notater til revisionsbranchen, hvilket tydeligt indikerer betydningen af den finansielle krise.

Af ovenstående analyse om revisionen af going concern problemer kan vi konkludere, at det er væsentligt, at revisor bruger sin professionelle dømmekraft ved mange af de skitserede problemstillinger.

Revisor skal nøje vurdere ledelsens udtalelser om fortsat drift og særligt nu under finanskrisen. Finanskrisen har haft stor effekt på selskabers overlevelsessevne, og at der derfor har været væsentligt flere konkurser end normalt. Revisor står under en finansiell krise overfor flere udfordringer, blandt andet fordi regnskabslæseren bruger revisors påtegning til at vurdere, om de vil investere i selskabet.

Selskaberne er meget følsomme i deres fødekæde, hvilket er tydeligt i forhold til likviditet. Det er svært at opnå finansieringsmuligheder, idet banker, kreditorer og andre långivere er meget tilbageholdende med at låne ud, som situationen er nu.

I forhold til den finansielle krise har der været flere forhold, der har påvirket selskabernes økonomiske, driftsmæssige og andre forhold. Krisen har blandt andet presset selskabernes økonomiske forhold ved krisen på det finansielle marked. Lavere risikovillighed fra bankernes eller direkte opsigelse af engagementet kan være medvirkende til going concern problemer for selskaberne.

Driftsmæssigt er selskaberne presset af en faldende afsætning i marked. Det påvirker omsætningen i negativ retning. Lagerførere selskaber har haft en udfordring med at tilpasse størrelsen af varelageret og vurdere et behov for nedskrivninger

Det er selskabet der har ansvaret for aflæggelsen af regnskabet, og derved også at de informationer, der er om selskabet, er korrekte. Revisor skal derimod forholde sig til informationerne, som ledelsen angiver, og ud fra sin professionelle skepsis foretage de nødvendige revisionshandlinger for at opnå et egnet revisionsbevis om, at regnskabet er aflagt ud fra den korrekte forudsætning, uanset om selskabet vurderes at være going concern eller ej.

Revisor kan via sin erklæring afgive sin vurdering af situationen ved enten at afgive en blank påtegning, supplerende oplysning og / eller et forbehold.

Ledelsen har mulighed for via ledelsesberetningen at kommentere på udviklingen for selskabet og derved kommunikere med læseren for aktivt at bidrage til læserens forståelse af regnskabet.

Revisor skal i forhold til finanskrisen og going concern være opmærksom på flere faresignaler, der kan medføre vanskeligheder ved fortsat drift. Revisor skal være kritisk og overveje om, der er afgivet tilstrækkelig med informationer i regnskabet, og om de forudsætninger, ledelsen har angivet for going concern, er realistiske. Da der i forhold til going concern vurderingen på nogle områder er tale om skøn, er der flere usikkerheder forbundet hermed. Revisor kan derfor ikke forudsige alle begivenheder.

Vi har vurderet, at efterfølgende begivenheder er mere aktuelle under den nuværende finanskrisen. Der har været hastige negative ændringer i flere selskabers markedssituation. Det kan have som konsekvens at antallet af regulerende begivenheder øges. Summen af negative regulerende begivenheder kan få indflydelse på selskabets going concern forudsætninger.

Revisor skal i sin revisionsproces hele tiden være opmærksom på faresignaler og eventuelle problemer med going concern. Det er ikke nok, som før i tiden, at tage udgangspunkt i historikken. Nu skal revisor danne sig et billede af selskabet i dets nuværende position.

4 Værdiansættelse

4.1 Indledning

Under en finanskriser, som den vi oplever i øjeblikket, vil et stigende antal selskaber blive påvirket økonomisk og få vanskeligheder. Aktivitetsniveauet vil falde, tilgodehavender vil være svære at inddrive, det vil være vanskeligere at få refinansieret lån med videre. Alt det giver anledning til en række overvejelser omkring værdiansættelse af balanceposter, regnskabsmæssige skøn og måling af dagsværdier. Det kan give en del udfordringer for revisorerne, der nøje skal overveje, hvilke revisionshandling der skal foretages for at sikre det retvisende billede.

I afsnit 2.5 nævnte vi, at der allerede ved planlægningen skal foretages vurderinger af risici og væsentlighedsniveauet. Disse faktorer skal i forbindelse med revisionen løbende revurderes for at tage stilling til, om der under revisionen er afdækket forhold, som påvirker de forudsætninger, der lå til grund for revisors vurdering af blandt andet risici og væsentlighedsniveau på planlægningstidspunktet.

I kapitel 2 nævnte vi planlægningens betydning for revisionen, samt hvilke tiltag revisor skal foretage og være opmærksom på. Planlægning er derfor et væsentligt område for revisionen, da denne danner grundstenene for revisors viden om selskabet, og fra hvilke vinkel revisor skal gribe selskabet an.

Finanskrisen kan have stor betydning for regnskabsaflæggelsen og selve revisionen. Selvom en betydelig del af finanskrisen i første omgang har ramt den finansielle sektor og ejendomsbranchen, ses det nu, at krisen og ikke mindst manglen på likviditet også har bredt sig til øvrige brancher. Et eksempel herpå er, hvordan lukningen af Roskilde Bank har påvirket flere erhvervsdrivende i specielt Roskilde og omegn.

Revisor skal altid forholde sig til selskabets værdiansættelse af aktiver og forpligtigelser. Dog mener vi, at det i relation til finanskrisen er særligt væsentligt at vurdere den af ledelsen foretagne værdiansættelse af selskabets aktiver. Herunder blandt andet finansielle aktiver til dagsværdi, vurdering af poster påvirket af væsentligt skøn samt behovet for eventuel nedskrivning eller hensættelse til tab.

Naturligt afledte risici af den finansielle krise er dels risikoen for, at aktiver er vurderet for højt, risikoen for at der ikke er hensat nok til tab og nedskrivninger samt øvrige risici relateret til måling.

I de 3 efterfølgende afsnit af dette kapitel vil vi se nærmere på den revisionsmæssige regulering, der kan relateres til værdiansættelse.

4.2 Revision af dagsværdi og revisionsbevis

Revisionsstandard 545's formål er at give vejledning om revision af målinger til og oplysninger om dagsværdier i regnskaber. Standarden vedrører revisors overvejelser ved måling samt præsentation og oplysninger tilknyttet aktiver, forpligtelser og specifikke bestanddele af egenkapitalen jf. RS 545 afsnit 1.

”Revisor skal opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, om målinger til og oplysninger om dagsværdier er i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme for virksomheden⁸³.”

Revisionsstandarden for revisionsbevis hedder RS 500. I den er begrebet revisionsbevis beskrevet i afsnit 3 som:

”alle de informationer, som revisor anvender for at nå til de konklusioner, revisionskonklusionen baseres på.”

Et udpluk af eksempler herpå er posteringer i bogføringen, mødereferater, bekræftelser fra tredjepart og informationer opnået ved revisionshandlinger.

Revisionsbeviserne skal være tilstrækkelige og egnet. Tilstrækkelighed refererer til den kvalitative mængde, imens egnethed er målestok for revisionsbevisets kvalitet, hvilket kan relateres til revisionsmålene og pålidelighed.

Relevans er et udtryk for, hvor brugbart beviset er i relation til det konkrete revisionsmål, som ønskes testet, mens pålidelighed påvirkes af de individuelle omstændigheder under hvilke, beviset er tilvejebragt.

Ledelsen er ansvarlige for at foretage de målinger til og oplysninger om dagsværdi, der skal indregnes i regnskabet. Ledelsen skal derfor udarbejde en proces til regnskabsaflæggelsen således, at det er beskrevet, hvilke metoder der benyttes og under hvilke forudsætninger, så præsentationen

⁸³ RS 545 afsnit 3

af og oplysninger om målinger til dagsværdi bliver vist i overensstemmelse med selskabets begrebsramme.

Mange målinger kan være påvirket af skøn, og det medfører en vis usikkerhed både i forhold til beløb og tidsmæssig placering af fremtidige pengestrømme. Målinger er ofte baseret på skøn vedrørende forskellige forudsætninger om fremtidige forhold, transaktioner eller begivenheder med usikre forhold jævnfør nedenstående gennemgang af RS 540 i afsnit 4.3, der vedrører skøn som revisor skal have en viden omkring.

Det er væsentligt, at revisor opnår forståelse for selskabets proces ved fastlæggelse af målinger til og oplysninger om dagsværdi samt relevante kontrolaktiviteter. Denne forståelse skal danne grundlag for at identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau og til at udføre revisionshandlinger jævnfør RS 545 afsnit 10.

Revisionsbeviset som revisor opnår, skal være i overensstemmelse med ledelsens intentioner om deres specifikke handlinger omkring målingerne. Samtidig er det vigtigt, at revisor vurderer, om de forudsætninger, ledelsen har udarbejdet, afspejler den nuværende markedssituation⁸⁴. Revisor skal være opmærksom på om de metoder, der anvendes er relevante for den regnskabsmæssige begrebsramme, og om metoderne er egnede for selskabet. Dernæst er det væsentligt at revisor ser, at selskabet følger ledelsens anvisninger og at metoderne er konsistente. Revisor skal endvidere være opmærksom på, at der kan være problemer ved nedgang eller ophør med handel af visse aktiver. I disse tilfælde skal revisor overveje de værdiansættelsesmetoder, der er anvendt samt om de forudsætningerne der er opstillet efter er anvendelige i det nuværende marked⁸⁵.

Der skal foretages en vurdering af, om selskabet har givet passende oplysninger om dagsværdi som foreskrevet i dens regnskabsmæssige begrebsramme. Det betyder, at revisor i en finanskrisetid, som nu skal sikre sig, at oplysninger om risici og usikkerheder, der er knyttet til dagsværdimålingen, er passende for selskabet.

Revisor skal også bruge sin erfaring til at indse, om det er nødvendigt med assistance udefra.

Indser revisor, at der er betydelig risiko forbundet med dagværdien eller i andre relevante tilfælde, skal revisor vurdere, hvorvidt de værdier selskabet er kommet frem til står i mål med de forudsætninger, der er anvist, og derved giver et rimeligt grundlag.

Revisor skal i henhold til afsnit 3.7 overveje om efterfølgende begivenheder kan have konsekvens for målinger til og oplysninger om dagsværdi⁸⁶.

⁸⁴ Notat Erhvervs- og Selskabsstyrelsen d. 6. marts 2009

⁸⁵ RS 545 afsnit 37

⁸⁶ RS 545 afsnit 53

4.3 Revision af regnskabsmæssige skøn

Revisionsstandard 540 giver vejledning til revisor om revisionen af regnskabsmæssige skøn indeholdt i regnskabet. Et skøn er en tilnærmet værdi af en post, hvor det ikke er muligt at måle det. Det kan for eksempel være nedskrivning af varelager for ukurans samt tab på tilgodehavender⁸⁷.

Jævnfør standarden er det vigtigt, at revisor opnår tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for at vurdere om selskabets regnskabsmæssige skøn er rimelig i den givne situation.

Det sikrer revisor i henhold til RS 540 afsnit 10 ved at:

- (a) Gennemgå og teste fremgangsmåden, der er anvendt af ledelsen til at udøve det regnskabsmæssige skøn.*
- (b) Udøve et uafhængigt skøn til sammenligning med det af ledelsen udøvede.*
- (c) Gennemgang af efterfølgende begivenheder, der giver revisionsbevis om rimeligheden af det udøvede skøn.*

Afsnit A betyder, at revisor kontrollerer de data, forudsætninger og beregninger, der ligger til grund for skønnet. Revisor kan kontrollere tidligere fortaget skøn og sammenligne med de realiserede værdier og få en indikation om selskabets evne til at vurdere skøn. Dernæst kan revisor se på den godkendelses procedurer, der findes i selskabet. Revisor skal her overveje om skønnet har været på tilstrækkeligt ledelsesniveau for at blive godkendt, samt om dokumentationen af det udøvede skøn er egnet og brugbart.

Set i forhold til afsnit B kan revisor udøve et uafhængigt skøn og derefter sammenligne det med ledelsens skøn for at se om, der fremkommer væsentlige forskelle. Revisor ser på de forskellige forudsætninger og datagrundlag. Revisor opnår her en forståelse af det udøvede skøn samt en klar overbevisning om at skønnet er korrekt.

I henhold til afsnit C skal revisor gennemgå efterfølgende begivenheder. Disse kan give revisor en viden om, hvorvidt skønnet er korrekt i forhold til den pågældende situation. For eksempel kan efterfølgende salg af et varelager give en indikation af, om nedskrivningen for ukurrens var tilstrækkelig.

⁸⁷ RS 540 afsnit 3

Der vil ved et skøn, der er forbundet med stor usikkerhed være situationer, hvor revisor ikke føler, at vedkommende har opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for det af ledelsen udøvede skøn. I sådanne tilfælde kan revisor give en modificeret påtegning efter RS 701. Se afsnit 3.7.1.1 for yderligere informationer om modificerede påtegninger.

4.4 Anvendelse af en eksperts arbejde

Revisionsstandard 620 vedrører anvendelse af en eksperts arbejde. Ved anvendelse af arbejde udført af eksperter skal revisor sikre sig at indhente tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, om arbejdet er afpasset revisionens formål.

Definitionen ekspert skal forstås som en person eller firma, der besidder en viden og erfaring, der ikke er indenfor revision og regnskab, men kan være bisidder på opgaven og hjælpe revisor. Revisor skal dog altid forholde sig til det arbejde eksperten udarbejder og bruge den erfaring og viden, som revisor har fra sit arbejde for dermed at vurdere, om det er hensigtsmæssigt i forhold til revisionsformålet. Revisor skal også vurdere ekspertens faglige kompetence og undersøge faglig autorisation eller omdømme⁸⁸.

Det kan være inden for flere forskellige områder, at revisor får brug for ekstern assistance. Det kan blandt andet være ved værdiansættelse af visse typer aktiver, for eksempel grunde og bygninger, tekniske anlæg og maskiner eller kunstgenstande. Her vil en revisor ofte ikke have nok kompetence til at udarbejde en værdiansættelse, der har taget højde for alle de væsentlige forhold, der er på det nuværende marked.

Revisor skal nøje overveje sit teams viden inden en ekspert drages ind, og sammenholde denne viden med risikoen for væsentlig fejlinformation. Det er revisors ansvar at vurdere om det, som eksperten fremlægger, er tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Er det ikke tilfældet skal revisor undersøge forholdene ved drøftelse med selskabet og eksperten.

Nedenstående afsnit vil beskrive de udfordringer, der er i forhold til værdiansættelse, hvoraf de ovennævnte revisionsstandarder ligger til grund for revisors valg af revisionshandlinger.

4.5 Revisionsmæssige udfordringer

Nedenfor vil vi gennemgå de udfordringer, der ligger i at foretage en værdiansættelse.

⁸⁸ RS 620 afsnit 8

Der forekommer generelle revisionsmæssige udfordringer, som vi har valgt at inddele i samme kategorier som de ovenstående revisionsstandarder:

1. Revisionen af dagsværdi
2. Revision af regnskabsmæssige skøn
3. Anvendelse af eksperter

Ad 1)

Revisor skal ved revision af dagværdier opnå en forståelse af selskabets proces ved fastlæggelse af måling og oplysning om dagsværdi.

Ved at opnå denne forståelse, identificeres og vurderes risiciene for væsentlig fejlinformation relateret til målingen af og oplysningen om dagsværdien.

Revisor skal vurdere, om selskabet er konsekvent i den metode de bruger til at beregne dagsværdien. Desuden skal revisor vurdere, om det er en hensigtsmæssig metode, samt om selskabet har de væsentligste forhold med, som ledelsen har anset som forudsætninger for beregningen. Det skal både være enkelt vis, men også samlet set.

Revisionshandlingerne for revisor består i at vurdere de data, der er anvendt til at udarbejde målingerne til dagsværdi, samt vurdere om målingerne til dagsværdi er udført i overensstemmelse med ledelsens fastlagte forudsætninger. Dernæst skal revisor overveje, om der findes begivenheder, der har haft indflydelse på målingerne i regnskabet. Her er det hensigtsmæssigt at tænke på finanskrisen i forhold til værdiansættelsen, da finanskrisen har haft indflydelse på værdiansættelse generelt for selskaber. Mange aktiver er faldet i værdi og det skal overvejes ved indregningen til dagsværdi, der er hovedreglen for indregningsgrundlaget.

Er det relevant, skal revisor indhente ledelsens skriftlige udtalelser om rimeligheden af betydelige forudsætninger⁸⁹. Et af de punkter revisor skal være særlig opmærksom på, er om de betydelige forudsætninger, afspejler ledelsens intentioner.

⁸⁹INSPI nr. 2 2009, Revision i en recessionsperiode

Ad 2)

Revisor skal ved sin revision af regnskabsmæssige skøn udføre handlinger, hvorved der fremkommer et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til at afgøre, om selskabets regnskabsmæssige skøn er rimelige, i de givne situationer.

I afsnit 4.3 har vi oplyst punkter for, hvordan revisor kan foretage revision af regnskabsmæssigt skøn.

Revisor skal tage en endelig vurdering af skønnene ud fra sin overbevisning og kendskab til selskabet og dens omgivelser. Eksempel på hvordan revision af regnskabsmæssigt skøn påvirker revision af de enkelte regnskabsposter, er medtaget under afsnit 4.7 omkring, hvordan finanskrisen påvirker revision af regnskabsposter.

Ad 3)

Ledelsen kan vælge at gøre brug af en ekstern vurderingsmand, hvis de finder området for komplekst eller mangler viden indenfor vurdering af aktiveres dagsværdi for specielle områder. Revisor har den samme mulighed. De må også anvende eksterne vurderingsmænd til at udføre handlingerne for at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, som kræver særlig viden.

Revisor bruger ofte eksterne eksperter ved gennemgang af forskellige modeller til brug for opgørelse af kapitalværdi, dagsværdi af ydelsesbaserede pensionsordninger eller dagsværdi af medarbejderoptioner i forbindelse med aktiebaseret vederlæggelse⁹⁰.

På trods af at vurderingen af aktivet eller forpligtigelsen er foretaget af eksterne eksperter, er det fortsat revisors ansvar at sikre sig tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at arbejdet er udført i overensstemmelse med revisionens formål.

Revisor skal derfor selv vurdere ekspertens arbejde ud fra sin viden og erfaring på området, det vil altså sige revisors bedste overbevisning om, hvorvidt beviset er egnet.

⁹⁰INSPI nr. 2 2009. Revision i en recessionsperiode

Det gør revisor ved at gennemgå ekspertens arbejde ved vurdering af:

- *Anvendte grunddata*
- *Forudsætninger og metoder*
- *Sammenhæng med revisors generelle kendskab til virksomheden*⁹¹.

Revisionsstandarder giver revisor retningslinjerne for, hvordan denne skal forholde sig til revisionen af værdiansættelse. Det anskueliggøres også ved beskrivelsen af udfordringerne i revisionshandlingerne vedrørende området.

Værdiansættelsen kan være vanskelig at arbejde med, da værdier kan gå op og ned. Det ses tydeligt nu i finanskrisen, hvor værdier er inden for visse områder er faldet væsentligt. Det har især berørt boligmarkedet, men også det finansielle marked har mærket effekten af krisen.

Finanskrisens indflydelse på værdiansættelse har fået revisor til oftere at bruge eksperter udefra til vurderinger, idet revisor skal bruge sin sunde fornuft og vurdere, om han har nok viden til at vurdere værdiansættelsen af forskellige elementer, eller om en udefra har mere erfaring og kan komme med et bedre skøn⁹². Det kan være vanskeligt at foretage et skøn og det kan få store konsekvenser, hvis skønnet er forkert. Som tidligere nævnt i afsnit 4.3 vurderer regnskabsbrugeren selskabet ud fra den officielle årsrapport og de har en formodning, at revisor har gennemgået værdiansættelsen af aktiverne og at revisor er sikker på, at de er til stede i selskabet. Derfor skal revisor kunne afgive det bedst mulige skøn set i forhold til de oplysninger, revisor modtager fra selskabet og en eventuel ekspert. Det er derfor vigtigt, at revisionsbeviset er egnet og tilstrækkeligt, således at beslutningen om elementets værdi er korrekt.

Finanskrisen har sat sine tydelige spor på regnskabernes værdi som vises senere i afsnit 4.7.

Det næste som revisor skal forholde sig til i forbindelse med værdiansættelse er, hvordan aktiver indregnes og måles samt hvordan de præsenteres i regnskabet. Det gennemgås kort nedenfor.

⁹¹ INSPI nr. 2 2009. Revision i en recessionsperiode

⁹² Notat Erhvervs- og Selskabsstyrelsen d. 6. marts 2009

4.5.1 Indregning

ÅRL definerer anlægsaktiver som:

”Aktiver, der er bestemt til vedvarende eje eller brug⁹³”.

Resten af aktiverne er omsætningsaktiver, der er kendetegnet ved, at de forventes omsat indenfor ca. 1 år. Immaterielle aktiver er som hovedregel anlægsaktiver, men kan også forekomme som omsætningsaktiver⁹⁴.

De generelle regler for indregning af materielle anlægsaktiver er et krav om, at aktivet er klar til brug og at det er sandsynligt, at selskabet vil få fremtidige økonomiske fordele. Derudover skal kostpris eller anden værdi måles pålideligt.

4.5.2 Måling af aktiver

Hovedreglen er, at aktiver måles til kostprisen⁹⁵. Det gælder uanset om der er tale om anlægsaktiver, eller om det vedrører omsætningsaktiver.

Kostprisen defineres traditionelt som det beløb, der er ydet som vederlag for aktivet, uanset om det er erhvervet af en ekstern part eller internt fremstillet⁹⁶.

Det vil sige, at kostprisen består af købsprisen inklusiv told eller anden afgift i forbindelse med købet, dog uden moms. Dertil skal tillægges omkostninger direkte forbundet til ibrugtagning af aktivet. Det kan for eksempel være omkostninger afholdt i forbindelse med installering eller montering, leveringsomkostninger samt honorar til fagfolk, der skal konsulteres for at kunne anvende aktivet. Eventuelle rabatter fratrækkes kostprisen.

4.5.3 Efterfølgende indregning

Oftest benyttes kostprisen til værdiansættelse af aktiver. Dog findes der også måling til dagsværdi. Vælger selskaberne at benytte dagsværdi frem for kostprisen, skal der foretages en regulering. Jævnfør ÅRL § 41, som vedrører opskrivning til dagsværdi, fremgår det, at det ikke er tilladt for immaterielle anlægsaktiver at opskrive til dagsværdi.

⁹³ ÅRL bilag 1

⁹⁴ Finansiell rapportering – teori og regulering s. 216

⁹⁵ ÅRL § 36

⁹⁶ Regnskabsvejledning 10 afsnit 25 og 27

Selskaberne vælger fremover at benytte en anden måleattribut. Dagsværdien fremkommer på grundlag af salgsværdien, hvis det er et effektivt marked, ellers kan der anvendes genanskaffelsesværdi eller nettorealisationseværdien som estimat⁹⁷. Det opskrevne beløb må ikke indtægtsføres i resultatopgørelsen, men bindes på reserve for opskrivning under egenkapitalen.

4.6 Nedskrivningstest

Finanskrisen har gjort, at flere selskaber er nødt til at foretage en detaljeret beregning af kapitalværdien for at identificere et eventuelt nedskrivningsbehov på langfristede aktiver. Det foretages ved en nedskrivningstest. En nedskrivningstest kan have stor indflydelse på selskabets regnskab, idet nedskrivningen bogføres i resultatopgørelse, medmindre aktivet tidligere har været opskrevet via egenkapitalen, og derfor får nedskrivningen direkte indflydelse på resultatet. Derfor skal disse test foretages korrekt og med konsensus til tidligere og fremtidige år.

Vurderingen af nedskrivningstest vil har haft stor betydning for mange selskabers regnskab for 2009, da disse test er en stor udfordring. Mange selskaber vil stadig have risiko for nedskrivning grundet finanskrisen, da den har betydelige konsekvenser for fremtidsudsigterne⁹⁸.

Finanskrisen har medført, at det er betydelig sværere at budgettere, der er flere udfordringer ved bestemmelser af kapitalomkostninger, samt et større behov for følsomhedsanalyser⁹⁹.

Generelt er opskrivning frivilligt, mens nedskrivning er en pligt¹⁰⁰. ÅRL er kortfattet i sin beskrivelse for behov for nedskrivning og henviser i stedet til IAS 36.

Revisorerne er generelt forsigtige, da deres arbejde er forbundet med større risiko og derved føler flere selskaber større pres fra revisor til at foretage nedskrivningstest. Revisor kan være svær at argumentere imod grundet deres erfaring og viden. Det kan derfor medføre en meget konservativ indstilling til nedskrivningstests, som kræver meget tid for både selskab og revisor. Konservativ skal forstås således, at forsigtighedsprincippet kommer lidt tilbage igen, og revisor vil bruge mere tid til at overveje værdierne.

⁹⁷ Finansiell rapportering – teori og regulering s. 230

⁹⁸ http://www.ey.com/DK/da/Services/Assurance/Accounting-and-Financial-Reporting/art_nedskrivningstest_under_finanskrisen_220109

⁹⁹ Værdiforringelsestest, Finansanalytikerforeningen 14. januar 2009

¹⁰⁰ Finansiell rapportering – teori og regulering s. 231

Det er tidskrævende uanset om man aflægger efter årsregnskabsloven eller IFRS. Der er større opmærksomhed på området og det påvirker de input, selskaberne bruger i beregningen. Ved højkonjunktur er man mere tolerant på området, men i disse krisetider kræves der mere præcision. Der henvises endvidere til tidligere afsnit 4.4 om eksterne eksperter, som også kan anvendes på dette felt.

Jævnfør IAS 36 er alle aktiver omfattet, dog med undtagelsen de aktiver, der har egne nedskrivningsregler. Det er følgende aktiver, der kræver årlige nedskrivningstest:

- Goodwill
- Øvrige immaterielle aktiver med ubestemmelig brugstid
- Immaterielle aktiver, som endnu ikke er klar til brug¹⁰¹.

Der beregnes kun nedskrivningstest for andre aktiver, såfremt der er indikatorer på værdiforringelse.

Når der skal foretages nedskrivningstest, skal der i den forbindelse foretages en vurdering af indikatorer på værdiforringelse. I en recessionsperiode er behov for nedskrivningstest relevant for flere virksomheder. Revisors arbejde består i at gennemgå materialet og være kritisk i forhold til det som ledelsen har fremlagt.

Nedenstående punkter er eksempler på eksterne indikatorer på værdiforringelse:

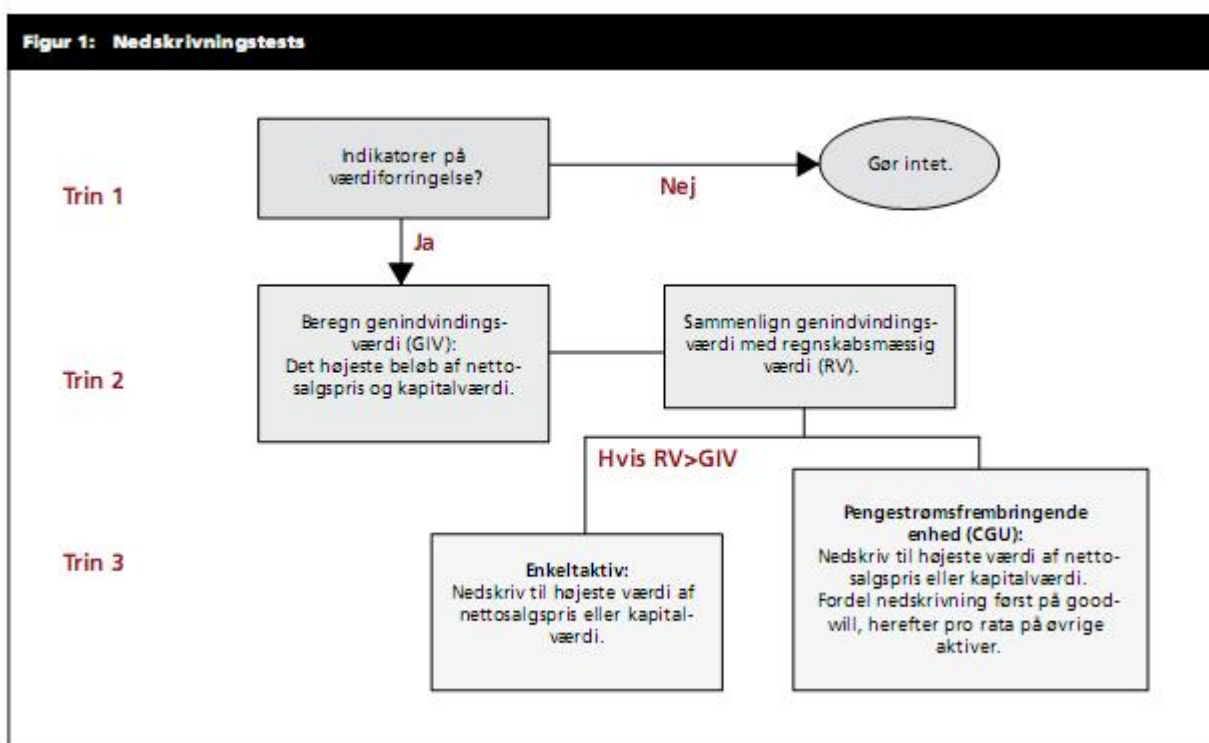
- *Væsentligt fald i markedsværdien for virksomheden.*
- *Teknologiske, markedsmæssige eller retslige forhold, som påvirker virksomheden.*
- *Stigninger i den korte rente, som i væsentlig grad påvirker den diskonteringsrente, som er anvendt ved opgørelse af kapitalværdi. Stigende renter medfører faldende kapitalværdi. I overvejelserne kan indgå en vurdering af, om stigninger i den korte rente væsentligt påvirker aktiver med lang restlevetid.*
- *Stigninger i afkastkravet, hvilket påvirker diskonteringsrenten (stiger) og dermed kapitalværdien (falder)*
- *Generelt fald i markedsværdien for virksomheder¹⁰².*

¹⁰¹ Værdiforringelsestest, Finansanalytikerforeningen 14. januar 2009

¹⁰²INSPI nr. 2 2009, Revision i en recessionsperiode

Nedenstående punkter er eksempler på interne indikatorer på værdiforringelse:

- *Bevis for langsom omsættelighed eller fysisk beskadigelse af aktiverne*
- *Ledig kapacitet/lavere udnyttelse af produktionsapparatet*
- *Ophør, frasalg eller omstruktureringsplaner*
- *Afkastet af aktiver er eller forventes at blive lavere end forventet¹⁰³.*

Figur 5: Inpsi nr. 2 2009

Gennemgangen af modellen viser, at nedskrivningstesten opdeles i 3 faser.

Første trin er at se på, om der er indikatorer på værdiforringelser jævnfør ovenstående eksterne og interne faktorer. Hvis ikke der er tegn på værdiforringelse, skal selskabet ikke fortage sig noget. Er der derimod tegn på værdiforringelse, fortsættes til trin 2. Her foretages en beregning af genindvindingsværdien for aktivet/CGU'en.

CGU defineres som pengestrømsfrembringende enhed. Det er den mindste identificerbare gruppe af aktiver, der frembringer pengestrømme, som næsten er uafhængige af pengestrømme fra andre aktiver eller grupper af aktiver.

Som hovedregel beregnes genindvindingsværdien for enkelt aktiver, men undtagelsen er hvis aktivet ikke frembringer pengestrømme som i al væsentlighed er uafhængige af pengestrømme fra

¹⁰³INSPI nr. 2 2009, Revision i en recessionsperiode

andre aktiver eller grupper af aktiver, så skal genindvindingsværdien opgøres for den CGU som aktivet tilhører. Herved skal der foretages vurdering af kapitalværdien, der er et udtryk for nutidsværdien af de fremtidige nettobeløb som aktivet må forventes at kunne indbringe. Kapitalværdien sættes op imod salgsværdien fratrukket eventuelle omkostninger ved et salg. Proceduren er skabt for at sikre, at aktiverne ikke indgår i regnskabet til en værdi, der er højere end det beløb, som selskabet kan genindvinde ved salg eller brug. Det bygger mere på et forsigtighedsprincip end på et neutralitetsprincip¹⁰⁴.

Genindvindingsværdien sammenholdes med aktivets/CGU'ens regnskabsmæssige værdi.

Er genindvindingsværdien lavere end den regnskabsmæssige nedskrives aktivet/CGU'en til genindvindingsværdien. Et eksempel kan være et aktiv til bogført værdi på kr. 2.000. Salgsværdien er kr. 1.000 og kapitalværdien er kr. 1.200. Mister selskabet sin aktivitet betyder det at kapitalværdien er størst af salgsværdi og kapitalværdi, og derved er aktivet med en bogført værdi på kr. 2.000 faldet med kr. 800. Det urealiserede tab skal udgiftsføres i resultatopgørelsen som nedskrivning.

Efter at have gennemgået regelsæt, der er relevante for revision af værdiansættelse, vil vi i efterfølgende afsnit kommentere på de enkelte balanceposter og hvordan revisors arbejde er påvirket af finanskrisen i forbindelse med sikring af revisionsbevis.

4.7 Måling af aktiver og forpligtelser (til dagsværdi) og udfordringer i forhold til finanskrisen

Vi vil i forhold til de udvalgte balanceposter, i denne del af opgave, kommentere de revisionsmål, vi mener der er særligt påvirket af finanskrisen. Samt hvad vi mener, at revisor kan gøre for at opnå tilstrækkeligt revisionsbevis. Det er vigtigt for os at pointere, at alle revisionsmål skal afdækkes for alle balanceposter før, at revisionen er tilstrækkelig, dog er alle revisionsmål ikke omtalt for hver gruppe af balanceposter.

4.7.1 Materielle anlægsaktiver

Materielle anlægsaktiver er i henhold til balanceskemaerne fra årsregnskabsloven for eksempel grunde og bygninger, produktionsanlæg, maskiner, driftsmidler og inventar. Det er vores vurdering,

¹⁰⁴ http://www.business.aau.dk/~fth/CM_AUD/Nedskrttest/Nedskrttest.pdf

at den største udfordring for revisor, er sikring af revisionsmålet værdiansættelse. Finanskrisen har presset priserne på flere grupper af materielle anlægsaktiver. Ejendomspriserne er faldet væsentligt. Prisen på biler og andre driftsmidler er også påvirket negativt af udviklingen. For at få tilstrækkeligt revisionsbevis for værdiansættelsen kan revisor være nødsaget til at bruge hjælp fra eksperter, som vi har omtalt i afsnit 4.4.

For nogle selskaber kan værdiansættelsen af aktiver have en så væsentlig betydning, at det kan påvirke vurderingen af going concern. For et selskab der ejer en belånt investeringsejendom, kan faldet i vurderingen af ejendommen betyde, at der ikke længere er sikkerhed for lån i ejendommen.

Risikoen i forhold til finanskrisen for de øvrige revisionsmål for balanceposter kan, efter vores mening sammenfattes til følgende. Revisor skal sikre sig, at selskabet har rettigheden til aktivet. For grunde og bygninger kan det blandt andet sikres ved udskrift af tingbogen. Rettigheden til aktivet hænger sammen med fuldstændighed og tilstedeværelse. Revisor skal sikre sig, at alle transaktioner er bogført. Dermed skal fuldstændighed og rettighed til et aktiv stemme overens. Har selskabet rettigheden til aktivet, skal det også være registreret i bogføring og anlægsoversigt. Når revisor har opnået revisionsbevis for denne sammenhæng, er der også sikkerhed for, at solgte aktiver er afgangsført korrekt. Risikoen i forhold til finanskrisen kan være forkert registrering ved, for eksempel at have et aktiv stående i anlægsoversigten og likvider stående for et eventuelt salg. Det vil påvirke det retvisende billede, idet selskabet vil være overvurderet. Herudover er det væsentligt at revisor sikre, at det er korrekte afskrivninger, som er foretaget på korrekt grundlag.

4.7.2 Finansielle anlægsaktiver

Finansielle anlægsaktiver kan blandt andet være kapitalandele eller tilgodehavender i tilknyttede eller associerede selskaber og andre værdipapirer.

Værdipapirer kan opdeles i børsnoterede og ikke børsnoterede værdipapirer. For børsnoterede værdipapirer er der ikke så store udfordringer med værdiansættelsen, idet de indregnes til børskursen på balancedagen. Risikoen i forbindelse med finanskrisen er for børsnoterede værdipapirer derfor ikke, hvad aktivet skal indregnes til, men det værditab mange selskaber har realiseret på deres investeringer. Såfremt der har været tale om en midlertidig pengeplacering, der efterfølgende skal anvendes til indfrielse af en forpligtigelse, kan værditab på investeringen have afgørende betydning for selskabets betalingsevne.

For ikke børsnoterede værdipapirer, er det ikke altid muligt at finde en aktuel dagsværdi. Her vil man i nogle tilfælde kunne anvende den seneste offentliggjorte årsrapport, som en indikation på værdien af investeringen. Problemet hermed er, at der kan være en lang tidsmæssig forskydning mellem den seneste årsrapport for det selskab virksomheden har investeret i og deres egen regnskabsafslutning.

4.7.3 Varebeholdninger

Når vi som revisorer skal sikre tilstedeværelsen og fuldstændigheden af et varelager, sker det oftest ved revision af den fysiske lageroptælling. Stikprøvekontroller af optællingen fra liste til lager kan give sikkerhed for, at de optalte varer på lagerlisterne repræsenterer fysiske aktiver, der er til stede i selskabet. Efterprøvning af optælling fra varer på lager til optællingslisterne er med til at sikre, at hele varelageret er optalt og dermed fuldstændigt indregnet i årsrapporten. Det er også andre revisionshandlinger, der er med til at sikre tilstedeværelse og fuldstændighed af varebeholdninger, men vi opfatter ikke disse to revisionsmål som specielt vanskelige i relation til finanskrisen, hvorfor vi ikke vil omtale yderligere revisionshandlinger.

I forhold til rettigheder og forpligtigelser er det blandt andet relevant at undersøge, om en del af selskabets varelager befinder sig i konsignation hos en forholder. Hvis det er tilfældet vil det være relevant at få en bekræftelse fra forhandleren omkring varer i konsignation. Omvendt kan vi være revisor for en forhandler, der videresælger varer for andre. Her vil eksterne bekræftelser ligeledes være et stærkt revisionsbevis. Som ved revisionsmålene omtalt ovenfor anser vi dog ikke rettigheder og forpligtigelser for specielt påvirket af finanskrisen, hvorfor området ikke vil blive behandlet nærmere.

Som for flere af de øvrige balanceposter er det specielt værdiansættelsen, der er påvirket af finanskrisen. Mange selskaber har oplevet et fald i afsætningen. I den forbindelse vil det være relevant for revisor at se på selskabets evne til at tilpasse produktion eller indkøb til de ændrede markedsforhold.

En måde at kontrollere, at varelageret er korrekt værdiansat er, at sammenholde styk prisen for varer på lager med købsfaktura. Herved kontrolleres, at varebeholdninger er indregnet til kostpris, der er udgangspunktet for første måling i henhold til årsregnskabsloven. Sådant kontrol af værdiansættelsen har revisor typisk kunne udføre i forbindelse med den løbende revision og såfremt

der var godt beskrevne forretningsgang og tilstrækkelige kontroller, har revisor kunne tillægge nævnte handling god værdi som revisionsbevis.

Problemet opstår når kostpris ikke længere repræsenterer en realistisk værdi i markedet. Værdien af varebeholdninger skal nedskrives, hvis kostprisen overstiger nettorealisationsværdien. Sidstnævnte er nutidsværdien af et fremtidigt salg med fradrag af eventuelle salgsomkostninger. For at opnå et bedre revisionsbevis i forhold til om der er foretaget korrekt nedskrivning, vil det være en idé, i forbindelse med statusrevisionen, at kontrollere salgsprisen på efterfølgende faktura, såfremt det er muligt. Herved kan revisor få større sikkerhed for om kostprisen er større end nettorealisationsværdien. Det kræver bare, at der har været et salg inden statusrevisionen.

4.7.4 Tilgodehavender

Tilgodehavender i årsrapporten dækker over flere områder. Vi har udvalgt følgende fra punkt II i årsregnskabslovens skemaoversigt for omsætningsaktiver:

- Tilgodehavender fra salg
- Igangværende arbejder for fremmed regning

Baggrunden for, at vi har udvalgt ovenstående to områder, er at vi anser dem for særligt interessante i forhold til revision under den nuværende finanskrisen. Nedenfor vil vi identificere forhold, der er særlig relevante i de nuværende markedsforhold. Herudover vil vi, som ovenfor, have fokus på, hvordan vi som revisorer kan sikre os, at vi får afdækket revisionsmålene for balanceposter tilstrækkeligt.

4.7.4.1 Debitorer

Debitorerne kan have svært ved at betale deres gæld, og derfor er revisor nødt til at se på hensættelser til tab. Revisor er desuden nødt til at se på, hvilke brancher selskabet sælger til og hvordan deres situation er i finanskrisen. Dernæst skal revisor overveje øget betydning af effektive kreditbevillings-, rykker- og inkassoproblemer. Revisor skal også kontrollere om selskabet har forlænget deres kredittid, da det kan have indflydelse på deres likviditet, idet betalinger rykkes til et senere tidspunkt. I vurderingen af værdiansættelsen kan revisor se på aldersfordelingen af debitorlisten og eventuelt omsætningshastighederne for de enkelte debitorer, for at vurdere om nedskrivning er nødvendigt. Desuden skal revisor overveje historikken for at fastsætte det samlede statistiske procentandel som debitorerne skal nedskrives med.

Finanskrisen har indvirkning på debitorer, idet flere selskaber er gået konkurs. Det betyder, at revisor skal være mere opmærksom på aldersfordelingen. Findes der debitorer der er forfaldet, men ikke betalt samt heller ikke hensat til tab, vil revisor gennemgå disse med ledelsen og finde en løsning på, om der skal hensættes til tab. Efterfølgende begivenheder kan bekræfte revisionsbeviset, hvis det viser sig debitor er gået konkurs og det er kommet selskabet til kundskab. Herudover kan efterfølgende indbetalinger give revisor et stærkt revisionsbevis for værdiansættelsen af debitorer.

Ved værdiansættelsen af tilgodehavender skal revisor også kontrollere faktisk tab på debitorer. Det gøres blandt andet ved at se, om der foreligger et notat fra kurator/advokat omkring en debitors betalingsstandsning eller konkurs. Herefter skal revisor sikre sig, at debitor er fjernet fra debitormassen og at beløbet er ført som konstateret tab i stedet for.

Efter vores vurdering er det revisionsmålet værdiansættelse, der kan give revisor særlige udfordringer i forbindelse med finanskrisen. Saldomeddelelser til debitorer regnes normalt som et stærkt revisionsbevis, da det er en bekræftelse fra en ekstern part. Men det er også vigtigt at være opmærksom på, at en bekræftelse på en debitorpost ikke er ensbetydende med, at kunden kan betale.

4.7.4.2 Igangværende arbejder

Igangværende arbejder skal indregnes i en årsrapport for blandt andet at sikre det retvisende billede. Hvis ikke der bliver opgjort en balancepost for igangværende arbejder, vil resultatopgørelsen give et skævt billede af årets værditilvækst.

Igangværende arbejder er et arbejde udført for fremmed regning og udgør værdien af udført arbejde for en ekstern part, hvor der er erhvervet ret til betaling herfor. Indtægter og avancer indregnes i resultatopgørelsen når værdien af det udførte arbejde kan værdiansættes pålideligt og der er erhvervet ret til betaling for det.

Igangværende arbejder for fremmed regning værdiansættes til de medgående aktiviteters kostpris. Andel af fællesomkostninger medtages i kostprisen, hvis udgifterne kan henføres indirekte til det udførte arbejde på et veldokumenteret og konsistent grundlag. Værdien indføres ud fra en færdiggørelsesgrad, og der kan blandt andet sammenholdes med budgetter.

Er det sandsynligt, at der er tab på igangværende arbejde skal aktivet nedskrives, det skal omfatte det samlede tab, det vil sige, at der tages hensyn til samtlige udgifter, der forventes at bruges til hele arbejdet.

I forhold til finanskrisen er det vigtigt, at revisor sikre sig værdiansættelsen er korrekt. Det kan blandt andet gøres ved kontrol af kontrakter samt kalkuler på de udførte arbejder. Denne handling sikrer også fuldstændigheden, og er væsentlig for kontrol af om alle relevante transaktioner er med. Dernæst skal det sammenholdes med færdiggørelsesgraden. Det kan ske ved fysisk kontrol på statusdagen. Desuden er det vigtigt at forholde sig til et eventuelt forventet tab og om det er indregnet som en hensat forpligtelse. Finanskrisen har sat en stopper for flere projekter og det har været svært at sælge nybyggede lejligheder.

Traditionelt set er opgørelsen af igangværende arbejder et vanskeligt område at revidere. Revisor kan let komme i en situation, hvor vedkommende mangler detailviden til for eksempel at vurdere færdiggørelsesgrader. Her kan det være relevant at anvende en ekspert, som omtalt i afsnit 4.4. Vi anser dog igen værdiansættelsen som det væsentligste revisionsmål i forhold til, hvordan regnskabsposten er påvirket af finanskrisen, herunder opgørelse og indregning af tab.

4.7.5 Likvide beholdninger

Likvider omfatter indestående på bankkonti samt kassebeholdning. Ved første indregning værdiansættes disse til kostpris. I forhold til finanskrisen er det ikke svært at opgøre kostprisen, da den er udefra givet i forbindelse med kurser. Det er derfor let for revisor at opnå tilstrækkeligt revisionsbevis for værdiansættelsen af denne regnskabspost. Generelt set er der større usikkerhed med de øvrige revisionsmål. Revisor kan ved at forholde sig til engagementsforespørgslen opnå overbevisning om at rettigheder og forpligtigelser til de likvide beholdninger eller gældsposter i banken. Engagementsforespørgslen kan ligeledes give revisionsbevis for fuldstændigheden af indregningen af likvider og gæld.

Et andet område revisor skal forholde sig til i forhold til likvider er, som nævnt i kapitel 3, om der er tilstrækkelig likvider eller øvrige omsætningsaktiver til at dække de fremtidige forpligtigelser. De likvide beholdninger er derfor væsentlige i forhold til vurderingen af selskabets fortsatte drift.

4.7.6 Egenkapital

Egenkapitalen er en residualpost, og er forskellen mellem aktiver og forpligtelser og derved generelt set sikrer, at aktiverne er lig passiver i balancen. Egenkapitalen består af flere beløb, der er en selskabskapital, opskrivninger, reserveret egenkapital samt overført overskud. Området revideres blandt andet ved afstemning af primo værdier, gennemgang af bevægelser på egenkapitalposter i

løbet af året og ved afstemning af selskabskapitalen til den kapital, der er registreret hos Erhvervs- og Selskabsstyrelsen.

I forhold til finanskrisen skal revisor være særligt opmærksom på egenkapitalens tilstedeværelse, som er det væsentligste revisionsmål i forhold til egenkapitalen og finanskrisen. Finanskrisen har, som vi blandt andet har skrevet om i kapitel 2, betydet faldende omsætning og andre former for pres på selskabernes økonomi. Som vi omtalte i afsnit 3.6.1 er der særlige regler for kapitaltab. Har selskaberne tab over 50 % af deres selskabskapital, skal de opfylde de særlige regler for kapitaltab. Det betyder blandt andet, at ledelsen skal udarbejde en plan for at genetablere kapitalen. Tab af mere end 50 % af selskabskapitalen vil, som minimum medfører en supplerende oplysning i revisionspåtegningen. Har ledelsen ikke tilstrækkelige og realistiske planer for reetablering af kapitalen kan det, for revisor, medføre tvivl om going concern.

4.7.7 Hensatte forpligtelser

Hensatte forpligtelser omfatter forpligtelser der er retslige eller faktiske og som skal betales. Det vil sige, at de er sandsynlige men beløbet og tidspunktet for betaling er stadig uvist. De indregnes, når der er en vis sikkerhed for, at forpligtelsen skal indfries og værdien kan måles pålideligt. Da der er usikkerhed om beløbet kan kostprisen ikke opgøres præcist på balancedagen. Derfor kan værdien fastsættes til estimeret dagsværdi efter bedste skøn. Der er derved taget højde for relevante risici og usikkerheder, samt fremtidige forpligtelser, der eksisterede på balancedagen.

I forhold til finanskrisen er det revisionsmålene værdiansættelse, fuldstændigheden samt rettigheden, der er væsentlige. Af revisionshandlinger for at afdække disse revisionsmål skal revisor indhente underliggende dokumentation for hensættelsen til for eksempel garantforpligtelser og omstrukturingsomkostninger. Ved vurdering af garantforpligtelsen kan revisor se på den historiske udnyttelse af tidligere afgivne garantier, for at få en indikation af om den afsatte forpligtelse er realistisk.

Desuden kan revisor indhente advokatbrev, der vil være et stærkt bevis for forpligtelsen.

4.7.8 Gældsforpligtelser

I forhold til gældsforpligtelser anser vi ikke værdiansættelsen som særligt påvirket af finanskrisen. Gæld i fremmed valuta kan dog være påvirket af kursudsving. Vi mener, at det er vigtigt for revisorer at have fokus på fuldstændighed og forpligtelse. Hermed mener vi, at revisor skal være særlig opmærksom på at alle gældsforpligtelser er bogført i selskabet

registreringssystem samt for de gældsforhold der er registreret, er nogle selskabet er forpligtet til at betale. Se nærmere om revisionsmålet forpligtigelse i forhold til gæld i næste afsnit.

Revisor kan opnå et stærkt revisionsbevis ved blandt andet at gennemgå lånedokumenter, tingbogsattester og engagementsforespørgsler.

4.7.9 Leverandørgæld

Leverandørgæld vedrører varer eller tjenesteydelser som er leveret og modtaget på balancedagen, men endnu ikke forfaldet. Indregningen skal ske ved modtagelsen. Den opgøres til kostpris, det vil sige det beløb, der skal til for at indfri forpligtelsen, hvilket ofte er den nominelle værdi fratrukket eventuelle renter.

Som nævnt under gældsforpligtigelser anser vi de væsentligste revisionsmål, i forhold til finanskrisen, for at være fuldstændighed og forpligtigelse. Fuldstændigheden kan for eksempel forsøges sikret ved udsendelse af saldomeddelelser til kreditorer. Ved at få en ekstern bekræftelse fra selskabets leverandører har revisor et stræk revisionsbevis for, at leverandørgælden er fuldstændigt indregnet. Revisor skal også sikre, at det er den reviderede selskab, der er forpligtet til at betale leverandørgælden. Et risikoelement i forhold til revisionsmålet forpligtigelse er manglende funktionsadskillelse, hvorved en medarbejder har mulighed for at lade selskabet betale private regninger. Her er det vigtigt for revisor at have fokus på effektiviteten af interne kontroller. Kan revisor ikke opnå tilstrækkeligt revisionsbevis ved revisions af forretningsgange og interne kontroller, må revisor udvide antallet af stikprøver for bilagsrevision af omkostninger og leverandørgæld.

Vi har nu behandlet, hvorledes finanskrisen har indflydelse på de enkelte balanceposter set i forhold til revisionsmålene. Dernæst vil vi se på finanskrisens effekt på finansieringen, der også har haft påvirkning på værdiansættelsen.

4.8 Finanskrisens effekt på finansiering

I kapitel 2 har vi omtalt regeringens hjælpepakker til erhvervslivet i forbindelse med finanskrisen. Målet med regeringens indsat har været, at skabe tillid hos erhvervslivet og forbrugere.

Værdiansættelsen af aktiver kan spille en væsentlig rolle i forbindelse med et selskabs mulighed for at opnå tilstrækkelig finansiering. Bankerne vurderer om de vil yde den tilstrækkelige finansiering

og på hvilke vilkår ud fra den reviderede årsrapport. Baggrunden herfor er, at bankerne skal have en overbevisning om, at selskabet drives fornuftigt og at det derfor er realistisk, at den på et senere tidspunkt er i stand til at indfri sit tilgodehavende til banken. Omvendt er værdiansættelsen af aktiver til tider påvirket af, at selskaberne kan få stillet tilstrækkeligt kapital til rådighed.

Revisor skal være opmærksom på, at værdiansættelsen af forpligtelser er korrekt og at det er muligt for selskabet at betale gælden, da det ellers kan vil henføre til going concern problemer. På den måde er værdiansættelsen afhængig af going concern og omvendt, som nævnt under afsnit 3.10.

Selskabernes problemer med at skaffe likviditet gør det vanskeligere at drive selskab under en finanskrisen. Revisor er derfor nødt til at være opmærksom på problemstillingen omkring forpligtelserne. Ser det fornuftigt ud med tilbagebetalingen og kan selskabet få refinansieret sine lån, hvis det er nødvendigt og lånebetingelserne kræver det.

Revisor skal være opmærksom på værdiansættelsen af omsætningsaktiver set i forhold til den kortfristede gæld, for at vurdere om selskabet kapitalbehov indenfor det næste år er tilstrækkeligt sikret. Som nævnt i kapitel 2 kan den finansielle fødekæde betragtes som et dominospil. Bliver et selskab nødlidende og får problemer med at betale sine forpligtigelser, vil det for indflydelse på mange andre selskaber.

4.9 Ledelsesberetningen i forhold til værdiansættelse

Grundet finanskrisen er der større usikkerhed omkring værdiansættelse af selskabets aktiver og forpligtigelser. Ledelsen kan bruge beretningen til at beskrive usikkerheder, så læseren gøres opmærksom herpå.

Tidligere betød det, at ledelsen beskrev usikkerheden i beretningen og revisor henviste til den i en supplerende oplysning i påtegningen. Men eftersom ledelsesberetningen ikke længere er en del af årsregnskabet, betyder det at forholdene skal beskrives både i ledelsesberetningen og i årsregnskabet. Det har medført, at de nævnes to steder dog uden, at det påvirker det retvisende billede for årsregnskabet eller den retvisende redegørelse for ledelsesberetningen¹⁰⁵.

Regnskabslæseren vil derfor opleve at læse den samme information to steder i årsrapporten. Om det skaber mere forvirring end det gavner, kan vi ikke vurdere.

Jævnfør revisionsstandard 585 ”revision af ledelsesberetningen”, skal indholdet i ledelsesberetningen ske under hensyntagen til årsregnskabslovens kvalitetskrav og grundlæggende

¹⁰⁵ BDO nr. 1 uge 10

forudsætninger. Det betyder, at årsrapporten skal indeholde informationer, der er relevante for regnskabslæseren, hvis økonomiske beslutninger må forventes at blive påvirket af en årsrapport¹⁰⁶. Revisor skal fastlægge revisionshandlinger således, at de oplysninger der gives i ledelsesberetningen vurderes i forhold til relevans og risikoen for væsentlig kvalitativ eller kvantitativ fejlinformation¹⁰⁷. Revisor skal sikre sig, at ledelsesberetningen er udarbejdet med henblik på lovgivnings grundlæggende krav til årsrapporten om det retvisende billede¹⁰⁸.

I forhold til værdiansættelse mener vi, at ledelsesberetningen vil være det korrekte sted at informere læseren om selskabets tanker omkring usikkerheder ved indregning og måling. Der skal dermed være en henvisning til årsregnskabet for, at det opfylder kravet om beskrivelse både i ledelsesberetningen og i årsregnskabet.

Ledelsesberetningen er et værktøj for ledelsen til at nå regnskabslæseren, og ledelsen kan beskrive udviklingen for selskabet her. Ledelsen skal forholde sig til finanskrisen og overveje om selskabet er ramt af de fald, der generelt set har været i selskabernes afsætning og på aktiemarkedet, fald i ejendomsværdier med mere. Det betyder, at det er væsentligt at overveje, om der er indikationer på behov for nedskrivning til den korrekte værdi.

Ledelsen kan på den måde præge læseren med viden, da ledelsen ved at regnskabsbrugeren læser regnskabet med investering for øje. Ledelsen er dog begrænset i sin beskrivelse af selskabet, idet revisor kontrollerer kontinuiteten af ledelsesberetningen ved gennemgangen af denne. Regnskabsbruger har dermed sikkerhed for, at der ikke fremgår oplysninger i ledelsesberetningen, der er i direkte modstrid med den reviderede del af årsregnskabet.

Ledelsesberetningen giver dermed brugeren et bedre billede af selskabets samlede situation. De har mulighed for at forklare deres fremtidsplaner, beskrive deres forventninger til udvikling på forskellige områder og uddybe, hvor de står i finanskrisen. Det skal selvfølgelig være retvisende, men alt andet lige er det en god måde for ledelsen at nå deres investorer og med egne ord komme med forklaringer til regnskabet.

¹⁰⁶ RS 585 afsnit 2

¹⁰⁷ RS 585 afsnit 6

¹⁰⁸ RS 585 afsnit 9

4.10 Delkonklusion

Finanskrisen har haft stor effekt på værdiansættelsen af balanceposter i selskabernes regnskaber de sidste par år. Derfor skal revisor være meget opmærksom på den proces, ledelsen benytter til måling og indregning af dagsværdi i forhold til markedssituationen. Værdiansættelsen er ligeledes påvirket væsentligt af regnskabsmæssige skøn, og revisor skal være opmærksom på ledelsens forudsætninger for det indregnede skøn. Det er vigtigt, at revisor sikrer sig tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for begge vurderinger for at kunne afgive en korrekt revisionskonklusion.

Revisor kan også vælge at benytte en ekstern part til værdiansættelsen, hvis der er usikkerhed tilknyttet aktivet, eller revisor ikke har tilstrækkelig viden indenfor værdiansættelse af et område.

Ledelsen er nødt til at vurdere, om der er behov for nedskrivninger. Det gør de ved nedskrivningstest. Ved nedskrivningstest skal der foretages en vurdering af indikatorer på værdiforringelse. Det giver revisor en ide om, hvorvidt ledelsen har været realistisk i forhold til markedssituationen.

Ledelsen er nødt til at tage stilling til deres regnskabsmæssige forudsætninger for værdiansættelsen, og om det modsvarer de aktuelle markedsbetingelser.

Det er selskabets ansvar at aflægge årsrapporten. Finanskrisen har dog også påvirket revisors arbejde på flere områder. Der er blevet sværere for revisor at opnå revisionsbevis, og dermed skal der på nogle områder udføres et større arbejde end tidligere for at kunne afgive en revisionskonklusion. Fra vores analyse af finanskrisens påvirkning på udvalgte balanceposter og betydningen for revisors arbejde kan vi konkludere, at det i forhold til hovedparten af aktivposterne er værdiansættelsen, inklusiv nedskrivninger og hensættelse til tab, der giver størst udfordringer. I forhold til passivposter er det efter vores vurdering primært hensatte forpligtigelser, der kan give udfordringer i forhold til værdiansættelsen.

I forbindelse med revisionen skal revisor ligeledes have fokus på selskabets kapital i form af likvider og selskabskapitalen. Bankerne er som følge af finanskrisen blevet mindre risikovillige, og det er ikke så let for selskaberne at få refinansieret lån. Det kan have betydning for selskabets evne til at betale kortfristede gældsforpligtigelser.

Er over 50 % af selskabskapitalen tab, skal ledelsen fremlægge en plan for reetablering af kapitalen. Både kapitaltab og manglende likviditet til indfrielse af kortfristede gældsforpligtigelser bør føre til overvejelser omkring going concern.

For øvrige passivposter anser vi fuldstændighed og forpligtigelse som de revisionsmål, der er mest påvirket af finanskrisen. Revisor bør have øget fokus på, at alle gældsposter er indregnet, og at de gældsposter, der er indregnet, rent faktisk er nogle, som selskabet er forpligtigede til at betale.

Ledelsen kan bruge deres beretning til at henlede regnskabslæserens opmærksomhed på forhold, der kan have betydning for indregning og måling af aktiver og forpligtigelser. Som vi har redegjort for ovenfor, har finanskrisen betydet, at der er flere usikkerheder ved værdiansættelse af selskabets balanceposter. Såfremt ledelsen laver en tilstrækkelig beskrivelse af usikkerheder i forbindelse med indregning, kan revisor nøjes med at give en supplerende bemærkning, hvor denne henviser til ledelsens beskrivelser af området.

Som vi skrev i delkonklusionen i afsnit 3.10 er der en intern sammenhæng mellem værdiansættelse og going concern i relation til finansiering. Denne sammenhæng vil vi uddybe nærmere i nedenstående afsnit

5. Besvigelser

5.1 Indledning

I indledningen til dette kapitel vil vi begynde med at give vores vurdering af, hvorfor det er relevant at behandle området besvigelser i en opgave om finanskrisen. Besvigelser sker uanset om, der er en finanskrisen eller ej, derfor er sammenhæng mellem finanskrisen og besvigelser ikke så tydelig, som den er mellem finanskrisen og henholdsvis going concern og værdiansættelse.

Risikoen for besvigelser er altid til stede i et selskab. I den seneste offentliggjorte undersøgelse om virksomhedskriminalitet fra november 2009 fra PwC, har de blandt andet spurgt selskaberne om, det er deres forventning, at risikoen for virksomhedskriminalitet er større under den nuværende finanskrisen. Hertil svarer 26 % bekræftende. Kun 9 % af de adspurgte mener, at finanskrisen har mindsket risikoen for virksomhedskriminalitet.

Ved en lignende undersøgelse i 2007 havde 18 % af de danske selskaber været udsat for virksomhedskriminalitet. Dette tal er for undersøgelsen i 2009 steget til 26 %. Udviklingen kan måske ikke direkte tillægges finanskrisen. I afsnit 5.4 om regnskabsmanipulation vil vi anskueliggøre, hvorfor vi mener, at finanskrisen har haft en medvirkende årsag til udviklingen i virksomhedskriminalitet i Danmark.

En årsrapport skal, som tidligere nævnt, give et retvisende billede af selskabernes aktiver, passiver, pengestrømsopgørelse og finansielle stilling. Risikoen for at selskabets årsrapport ikke giver et retvisende billede kan opstå af mange årsager. Som nævnt ovenfor viser undersøgelsen fra PwC, at ca. hver fjerde danske selskab rammes af besvigelser, misbrug eller fejl¹⁰⁹. Det er dog ikke i alle tilfælde, at forholdet er af så væsentlig karakter, at det påvirker det retvisende billede.

Overordnet set kan risikoen for fejlinformation i en årsrapport opdeles i 2 hovedgrupper.

1. Utsigtede og
2. Tilsigtede fejl.

¹⁰⁹ PwC Virksomhedskriminalitet i Danmark 2009

1) De utilsigtede fejl opstår ved den iboende risiko, der findes i ethvert selskab. Ved iboende risiko forstås, jævnfør revisionsstandard 200 punkt 29, risikoen for væsentlig fejlinformation, hvor der ikke er etableret tilstrækkelige interne kontroller. Jo mere simpel og rutinepræget en transaktion er, desto lavere er den iboende risiko. Såfremt en transaktion er meget kompleks, og at den type transaktioner udføres sjældent, sammenholdt med at der er utilstrækkelige kontroller, vil der være en væsentlig større risiko for fejlinformation for den del af regnskabet. Elementerne i revisionsrisikoen er nærmere gennemgået i tidligere afsnit 2.5.2.

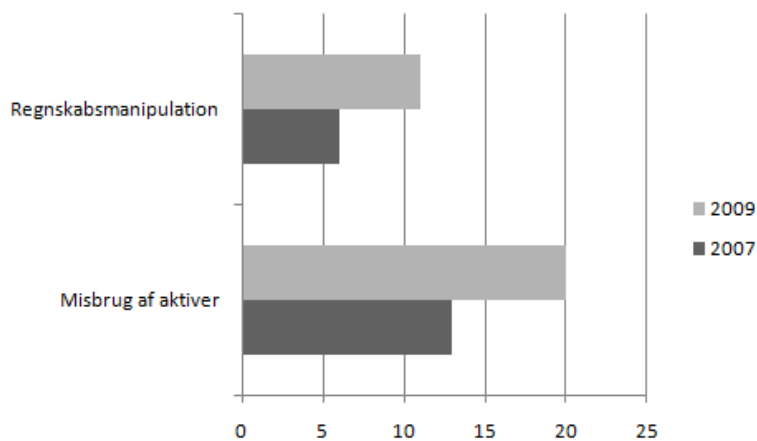
Ledelsen kan søge at minimere risikoen for utilsigtede fejl ved at etablere velfungerende interne kontroller. Interne kontroller kan have karakter af at være enten forebyggende eller opdagende. Det betyder, at kontrollerne ikke kun er medvirkende til at opdage utilsigtede fejl. Interne kontroller kan også være med til at forebygge både tilsigtede og utilsigtede fejl, idet et velfungerende kontrolmiljø kan betyde, at nogle personer føler sig mindre fristet til at forsøge at snyde selskabet.

2) Der findes 2 former for tilsigtede fejl, regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver, der begge vil blive nærmere gennemarbejdet nedenfor.

Inden vi arbejder videre med regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver, vil vi først se nærmere på, hvorfor selskaberne og revisorer generelt set bør have fokus på besvigelser.

5.2 Hvorfor bør selskaberne og revisorer have fokus på besvigelser?

Blandt danske såvel som udenlandske selskaber er der ofte en formodning om, at besvigelser ikke rammer lige præcis deres selskab. Nedenstående figur er fra den globale undersøgelse af virksomhedskriminalitet fra PwC. Kolonnerne for 2007 viser hvor mange procent af de adspurgte virksomheder, der forventede at blive ramt af virksomhedskriminalitet. Kolonnen for 2009 viser antallet af virksomheder i procent, der indenfor det sidste år havde været udsat for en af de nævnte besvigelser. Dermed viser de undersøgelsen, at lagt flere virksomheder er blevet ramt af en besvigelse, i forhold til det antal der havde en forventning om, at det kunne ske.

Figur 6: PwC, The global economic crime survey, fig. 20

PwC's undersøgelse af virksomhedskriminalitet fra 2009 giver også flere grunde til, at selskaber bør have fokus på besvigelser. Ved præsentationen af undersøgelsen i november 2009 kom foredragsholderne med en interessant udtagelse:

”hvis man leder efter besvigelser, finder man dem”

PwC's undersøgelse viser, at jo mere fokus selskaberne har på risikovurderingen og afdækning af besvigelser, desto flere besvigelser bliver der opdaget. En af forklaringerne på tendensen kan være, at der afdækkes procentvis flere besvigelser i større selskaber. Jævnfør undersøgelsen for 2009 har 16 % selskaber med op til 200 ansatte været udsat for besvigelser, mens det for selskaber med mellem 1.001 og 5.000 ansatte var 48 %. Her er det efter vores opfattelse også et spørgsmål om ressourcer. I vores arbejde med mindre selskaber, ser vi ikke sjældent selskaber, hvor der ikke er en optimal funktionsadskillelse i for eksempel økonomiafdelingen. Ofte bliver vores bemærkning besvaret med, at selskaberne mener, at de gør det bedst mulige med de ressourcer, der er til rådighed. Store selskaber med op til 5.000 ansatte har bedre mulighed for at etablere tilfredsstillende funktionsadskillelse og ansætte medarbejder, der udelukkende beskæftiger sig med risikovurdering, etablering og efterprøvning af interne kontroller samt afdækning af eventuelle besvigelser.

Det kan være en bekostelig affære for selskaberne at være udsat for besvigelser. I PwC's undersøgelse har man opgjort det gennemsnitlige direkte økonomiske tab for selskaber, der har været udsat for en besvigelse til kr. 2,7 mio.. Undersøgelsen påpeger dog også, at der er flere indirekte tab, der kan være vanskelige at måle. De adspurgte danske selskaber har blandt andet

nævnt negativ påvirkning på arbejdsmoralen, svækkelse af forhold til forretningsforbindelse og myndigheder samt skade på selskabets image som indirekte følger af en besvigelse¹¹⁰.

Det er naturligvis selskabernes ansvar at have fokus på risikovurdering og besvigelser, men set i forhold til tendensen for typen af besvigelser, er der god grund for revisor til at skærpe fokus. Regnskabsmanipulation er gået fra, ved tidligere undersøgelser, at være den tredje hyppigste form for besvigelser, til ved den seneste undersøgelse i 2009 at være den type af besvigelse, der forekommer oftest. Jævnfør nærmere i afsnittet 5.4 om regnskabsmanipulation, er det en type af besvigelser, der kan være særligt svær for revisor at afdække, idet der ofte er ledende medarbejdere involveret.

Vi har i afsnittet her klarlagt flere årsager til, at selskaberne og revisorer bør have fokus på besvigelser. En yderligere grund er, at årsrapporten skal give et retvisende billede. Besvigelser kan være af så væsentlig karakter, at det påvirker det retvisende billede. Som tidligere nævnt kan besvigelser også være under væsentlighedsniveauet og dermed indenfor den fejlrisiko revisor er villig til at acceptere, se nærmere i kapitel 2.5.1. Om et revideret regnskab skal være fejlfrit eller retvisende vil vi besvare i næste afsnit om forventningskløften.

5.2.1 Forventningskløften

En anden årsag til, at revisorer bør have fokus på besvigelser, er forventningskløften. Forventningskløften er forskellen mellem klienternes forventninger til revisors arbejde, og det arbejde revisor er forpligtet til at udføre i henhold til lovgivning, revisionsstandarder og god revisionsskik med videre.

Når et selskab går konkurs, eller der bliver afdækket besvigelser, bliver der til tider sat et stort spørgsmålstegn ved revisors arbejde. Der findes flere eksempler herpå, men et af de mest omtalt er sagen om IT Factory og Stein Baggers manipulation af regnskabsposterne. Som i flere andre sager bliver det også for IT Factory undersøgt, om revisorerne har gjort deres arbejde godt nok eller om de kan drages til ansvar for mangelfuldt arbejde¹¹¹.

¹¹⁰ PwC, Global Economic Crime Survey 2009 fig. 10

¹¹¹ FSR: Nr. 6: Tiden er inde til at begrænse revisors erstatningsansvar

Revisorer skal som vi omtalte i indledningen til opgaven have en ansvarsforsikring, der kan dække udbetaling af erstatninger, såfremt revisor har lavet fejl eller klienten har lidt økonomisk tab som følge af mangelfuldt arbejde. Som omtalt i lederen til Revision og Regnskabsvæsen nr. 11, 2009, er en af begrundelserne for at selskabets långivere og øvrige kreditorer har interesse for revisors ansvar, at en erstatning fra revisor vil øge tilbagebetalingen af deres fordring.

Gældende lovgivning betyder, at revisorer som de eneste, skal have en lovpligtig ansvarsforsikring, og at der for nuværende ikke er sat et loft over revisors erstatningsansvar.

Kernen i diskussionen om revisionens rolle og ansvar, når et selskab til tider uventet går konkurs, ligger blandt andet i revisionsstandard 240, som vi omtaler nærmere i efterfølgende afsnit.

Revisor har i sit arbejde fokus på det retvisende billede, og at der ikke er væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser eller andre forhold. Offentlighedens forventning går mere i retningen af, at når revisor har givet en blank påtegning på årsrapporten, betyder det, at den er fejlfri.

Forventningskløften beskriver den afstand, der er imellem det arbejde revisor udfører i henhold til revisionsstandarder og god regnskabskik med videre til den offentlige opfattelse af en årsrapport uden forbehold eller supplerende oplysninger. Vi, som revisorer, er måske ikke gode nok til at forklare vores klienter og deres interessenter følgende:

”... en blank påtegning betyder ”bestået”. Ikke perfekt.”¹¹²

Selskaber og regnskabsbrugere har en klar forventning om, at revisor bidrager til at afsløre besvigelser i selskabet i forbindelse med revisionen¹¹³. Idet den offentlige debat i blandt andet dagspressen viser, at der ved uventede selskabslukninger ofte sættes spørgsmålstegn ved revisionen, kan det tyde på, at det er svært for revisionsbranchen at ændre på regnskabsbrugernes opfattelse og dermed mindske forventningskløften.

5.2.1.1 Forventningskløften sammenholdt med offentlighedens tillidsrepræsentant

Vi vil tillade os at sætte spørgsmålstegn ved, om en del af problemet med forventningskløften ikke er skabt af revisionsbranchen selv? Lige fra vi startede som elever i revisionsbranchen har vi ofte i forbindelse med uddannelse og kurser fået at vide, at revisorer er offentlighedens

¹¹² Revision og Regnskab nr. 11 2009. Leder – Hvem skal nu betale?

¹¹³ <http://www.havskov.dk/docs/wp1.pdf>

tillidsrepræsentant. Vi skal være den eksterne kilde, der giver årsrapporterne mere troværdighed, end hvis selskabernes regnskabsaflæggere selv står for at sikre det retvisende billede.

Opgaven som offentlighedens tillidsrepræsentant er dybt forankret i revisionsbranchen og indgår blandt andet også i vejledningen til erklæringsbekendtgørelsen. Af indledningen til erklæringen fremgår det, at erklæringen gælder:

”hvor revisor optræder som offentlighedens tillidsrepræsentant”

Senere i vejledningens afsnit 4 er begrebet yderligere fremhævet. Baggrunden for begrebet ”Offentlighedens tillidsrepræsentant” er i henhold til afsnittet at indskærpe overfor revisorer, at de i forbindelse med revisionen har et større ansvar overfor selskabets interessenter end overfor ejerkredsen, der har valgt dem som revisorer for selskabet.

Majken Christensen beskæftiger sig i sin kandidatafhandling fra 2007 med forventningskløften og forholdet mellem klienter og revisorer i forbindelse med afdækning af besvigelser¹¹⁴. Majken har opdelt sin undersøgelse i 3 områder, hvoraf hun i den ene har beskæftiget sig med om klienterne har urimelige forventninger til revisorers arbejde. Undersøgelsen viste blandt andet, at der blandt ca. 1/3 af de adspurgte var en forventning om, at revisor skal afsløre besvigelser i forbindelse med revisionen. I forhold til den gruppe af klienter, der har ovenstående forventning, har vi som revisorer en vigtig opgave i at informere klienterne om, at det primært er ledelsens ansvar at forebygge og opdage besvigelser.

Undersøgelsen viste endvidere, at en del af forventningskløften kan relateres til den gruppe af klienter, der kun har lidt erfaring i at arbejde sammen med revisorer og måske tilmed manglende kendskab til retningslinier for revisors arbejde med besvigelser.

Udover at det direkte fremgår af revisionsstandard 240, punkt 13, at det er ledelsens ansvar at forebygge og opdage besvigelser, viser undersøgelser indenfor området endvidere, at det i meget få tilfælde rent faktisk er revisor, der opdager besvigelser.

PwC har, som tidligere nævnt, jævnligt igennem de sidste 10 år foretaget en undersøgelse af virksomhedskriminalitet, hvor de sender spørgeskemaer ud til danske og internationale selskaber. Seneste undersøgelse ”Global Economic Crime Survey” offentliggjort i november 2009 viste, at der

¹¹⁴ <http://theses.asb.dk/projekter/retrieve/1446?format=application/pdf>

i de adspurgte danske selskaber ikke er afdækket nogle besvigelser af ekstern revision¹¹⁵. Internationalt set står den eksterne revision kun for 1 % af de afdækkede besvigelser.

Forholdet mellem forventningskløften og offentlighedens tillidsrepræsentant er efter vores opfattelse påvirket af manglende forståelse for revisors pligter og ansvar. Vi mener, at hvis der skal ske en ændring i forventningskløften, må vi som revisorer blive bedre til at informere om ansvar og pligter, og måske skal vi overfor klienterne også fokusere lidt mindre på at vi er offentlighedens tillidsrepræsentanter.

For i opgaven her at tydeliggøre revisors ansvar og pligter i forhold til besvigelser, vil vi i det efterfølgende afsnit gennemgå den revisionsmæssige regulering af området besvigelser.

5.3 Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber

Revisionsstandard 240, ”Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber”, underopdeler besvigelser i 2 grupper, henholdsvis misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation¹¹⁶. Uanset type af besvigelser, er revisionens formål ikke at afdække alle besvigelser i selskabet. Fokus for revisionen generelt er, at revisor skal sikre det retvisende billede. Det er derfor besvigelser, der fører til væsentlig fejlinformation, der er relevant i forhold til RS 240. Vi vil nu gennemgå de forhold, der i henhold til RS 240 er karakteristisk i forhold til besvigelser.

5.3.1 Besvigelsestrekanten

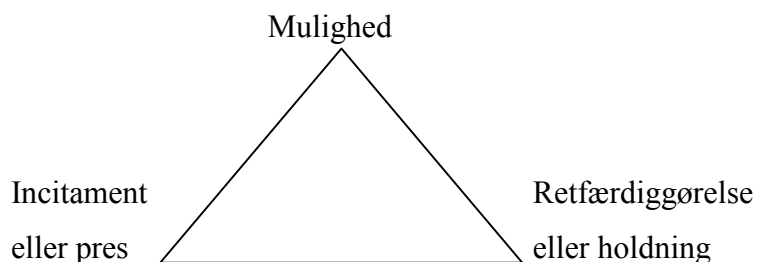
Revisionsstandarden beskriver tre forhold, der er karakteristiske i forbindelse med en besvigelse¹¹⁷.

¹¹⁵ Global Economic Crime Survey 2009, side 9 fig. 11.

¹¹⁶ RS 240 pkt. 2

¹¹⁷ RS 240 pkt. 12

De tre forhold er følgende:

Figur 7: PwC – Global Economic Crime Survey 2009

Vi vil nu se nærmere på de tre forhold. Senere i kapitlets afsnit 5.4 og 5.5 vil vi gå mere i dybden med de 3 områder set i forhold til regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver, samt hvordan de kan relateres til finanskrisen.

5.3.1.1 Incitament eller pres

I Politikens Nudansk Ordbog er incitament defineret som følgende:

”noget som giver nogen årsag eller lyst til at gøre noget”

Der kan være flere årsager til enten at begå regnskabsmanipulation eller misbruge selskabets aktiver. Af eksempler, der kan være påvirket af finanskrisen, kan vi blandt andet nævne følgende:

- Regnskabsmanipulation for at pynte på regnskaberne, for dermed at få fornyet bankkreditter.
- Oppustet omsætning for at nå grænser for at bonusaflynninger bliver udløst.
- Manglende nedskrivninger for at undgå, at der sættes spørgsmålstegn ved going concern.
- Misbrug af aktiver motiveret af lavere lønindtægter

5.3.1.2 Mulighed

Muligheden for at begå besvigelser afhænger af typen af besvigelser. Dog kan man generelt sige, at regnskabsmanipulation oftest begås af medarbejdere med betydeligt ansvar eller ledende medarbejdere. Derimod er der for misbrug af aktiver større mulighed for, at også medarbejdere

uden særligt ansvar kan begå besvigelser. De nærmere karakteristika for muligheden for at begå henholdsvis regnskabsmanipulation eller misbrug af aktiver er nærmere gennemgået nedenfor i afsnit 5.4.1.2 og 5.5.1.2.

Fælles for begge områder er, at selskaberne kan begrænse muligheden for at begå virksomhedskriminalitet ved at have velfungerende interne kontroller. Forebyggende kontroller kan helt fjerne muligheden for at begår besvigelser, mens opdagende kontroller kan give en indikation af, hvorvidt der er større afvigelser end forventet, eller om der optræder uregelmæssigheder.

5.3.1.3 Retfærdiggørelse eller holdning

Den tredje faktor, der i henhold til RS 240 har indflydelse på, om der bliver begået besvigelser, er retfærdiggørelse eller holdning. Den person, der vælger at begå besvigelser mod eller for sit selskab, har ofte en retfærdighedsfølelse enten i forhold til sig selv eller omverdenen, og vil forsøge at legitimere og retfærdiggøre sin handling over for sig selv. Ved misbrug af aktiver vil personen ofte føle sig snydt af den ene eller anden årsag. Et eksempel kan være at personen ikke mener hans arbejdsindsats svarer overens med sin løn, og derfor overbeviser personen sig selv om ”at selskabet skylder mig det” eller ”jeg havde brug for det”.

Handler det for eksempel om regnskabsmanipulation for at opnå en forlængelse af bankkreditter, kan retfærdiggørelsen i forhold til omverdenen være, at det lige præcis er denne kreditforlængelse, der gør, at selskabet overlever. Dog er regnskabsmanipulation nødvendig, fordi klienten ikke forventer, at banken kan se udviklingsmulighederne ud fra de faktiske tal. Det kan også være i forhold til at leve op til de forventninger, der er til driftsresultatet, der driver folk til regnskabsmanipulation.

5.3.2 Den fjerde dimension

Ved præsentationen af Global Economic Crime Survey i november 2009 blev der fremført endnu en dimension til faktorer, der har indflydelse på om medarbejdere vælger at begå besvigelser mod deres selskab nemlig opdagelsesrisikoen.

Opdagelsesrisikoen dækker ikke kun over risikoen for at blive opdaget, men vedrører også de konsekvenser det har for bedrageren at blive opdaget. Risikoen for at blive opdaget hænger, som med muligheder for at begå besvigelser, sammen med det interne kontrolmiljø. Velfungerende opdagende kontroller er derfor med til at øge opdagelsesrisikoen.

I undersøgelsen bliver det ligeledes anbefalet, at selskaberne har en plan for, hvad de vil gøre i tilfælde af, at der afdækkes besvigelser. Det er vores holdning, at en sådan plan, måske delvist, bør være offentlig. Herved kan selskaberne overfor medarbejderne synliggøre konsekvenserne af at foretage besvigelser, hvilket måske kan være med til at mindske incitamentet/lysten til at begå besvigelser mod selskabet.

I henhold til PwC's undersøgelse bliver ca. 78 % af de personer, der har begået besvigelser afskediget, mens der kun for 41 % vedkommende bliver anlagt sag om økonomisk godtgørelse, politianmeldelse eller begge dele. Der er flere begrundelser for, at der er en væsentlig lavere andel, der bliver politianmeldt eller sagsøgt. Det kan blandt andet være svært at skaffe beviserne for den økonomiske kriminalitet, da de personer, der begår besvigelser oftest gør, hvad de kan for at fjerne bilag eller andet bevismateriale. Herudover sker det for sager, hvor selskabet lider økonomisk tab, at pengene er forsvundet, hvorfor personen ikke vil være i stand til at betale tilbage. Der har blandt andet været flere ludomanilignende sager, hvor medarbejdere har brugt selskabets penge til at spille på for eksempel internetsider¹¹⁸.

En anden overvejelse, der har indflydelse på om, selskaber overvejer at anlægge sag, er den negative omtale, der er i forbindelse med en offentlig retssag. Som tidligere nævnt kan det have stor indirekte omkostninger for et selskab, når der bliver begået besvigelser som for eksempel svækkelse af forhold til forretningsforbindelser, svækkelse af forhold til myndighederne og skade på selskabets image¹¹⁹. Det sammenholdt med, som nævnt ovenfor, at der ofte ikke er så meget for selskaberne at hente hjem igen, gør at de indirekte omkostninger let kan overstige den økonomiske kompensation, selskabet bliver tilkendt.

I afsnit 5.4 og 5.5 vil vi gå mere i dybden med besvigelsestrekanten i forhold til først regnskabsmanipulation og derefter misbrug af aktiver. Herudover vil vi give yderligere relationer til finanskrisen for at synliggøre besvigelseres aktualitet.

5.4 Regnskabsmanipulation

I det efterfølgende afsnit vil vi redegøre for, hvordan besvigelsestrekanten påvirker regnskabsmanipulation.

¹¹⁸ <http://www.sn.dk/Topchef-brugte-2-5-million-paa-internet-kasino/Naestved/artikel/16922>

¹¹⁹ Global Economic Crime Survey, fig. 10 side 8

5.4.1 Besvigelsestrekanten for regnskabsmanipulation

I nærværende afsnit vil vi arbejde med karakteristika for regnskabsmanipulation relateret til besvigelsestrekanten, samt hvordan området regnskabsmanipulation efter vores vurdering er påvirket af finanskrisen.

Regnskabsmanipulation hænger på nogle områder sammen med kapitel 4.7 omkring værdiansættelse. En del af området regnskabsmanipulation kan nemlig henføres til væsentlige skøn i forbindelse med værdiansættelse.

Nedenfor har vi arbejdet med de karakteristika, der er kendetegnet for besvigelsestrekanten og regnskabsmanipulation. Et af kendetegnene for regnskabsmanipulationer er, at de oftest udføres af ledende medarbejder eller medarbejdere med stort ansvar. Grunden hertil er blandt andet, at medarbejderen skal have et godt kendskab til selskabets registreringssystem og interne kontroller. At manipulere med regnskabstal kan have vidtrækkende konsekvenser for selskabets registreringssystem og regnskabsmateriale.

I henhold til RS 240, punkt 8 er regnskabsmanipulation en bevidst handling for at vildlede regnskabsbrugere. Det er de færreste underordnede medarbejdere, der har en direkte interesse i at vildlede regnskabsbrugere, hvilket underbygger, at det er en form for besvigelser, der foregår på ledelses niveau.

5.4.1.1 Incitament eller pres

Incitamentet til at begå regnskabsmanipulation er, som nævnt ovenfor, at vildlede regnskabsbrugere. Det kan blandt andet være motiveret af selskabets finansielle problemer eller nedgang i driftsaktiviteten. Hvis et selskab har problemer med at nå sine finansielle mål, sender det et dårligt signal til selskabets interessenter. Aktionærer kan miste tilliden til, at ledelsen kan magte opgaven med at styre selskabet. Det er ikke kun den øverste ledelse, der er under pres overfor ejerkredsen. Mellem- og afdelingsledere kan også komme under pres fra den øverste ledelse.

For at begrænse risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser skal revisor have fokus på ledelsens holdning til kontroller, samt om der er indikationer på, at de interne kontroller til tider bliver tilsidesat. På grund af instruktionsbeføjelser vil det være meget lettere for en leder eller mellemlider at standse en kontrol, der ville kunne afsløre en besvigelser.

Risikerer selskabet, at långivere bliver tilbageholdende med at forny kreditter, vil det højst sandsynligt give selskabet problemer med at overholde deres betalingsbetingelser overfor deres leverandører. Såfremt selskabets seneste offentliggjorte årsrapport viser nedgang i de økonomiske resultater, er det ikke sandsynligt, at leverandørerne vil forlænge kredittiden. Hermed er der startet en negativ kædereaktion i selskabets fødekæde.

Incitamentet til at begå regnskabsmanipulation kan også opstå i forbindelse med bonusaflønnede medarbejdere. Såfremt en medarbejder i slutningen af et regnskabsår er tæt på at opfylde krav for udbetaling af en bonus, kan vedkommende fristes til for eksempel at fremrykke nogle salg eller undlade at bogføre alle skyldige poster, som selskabet var forpligtiget til at betale på balancetidspunktet.

Den finansielle krise har gjort det meget sværere for nogle selskaber at nå deres finansielle mål. Nedgangen i forbruget har ikke kun påvirket afsætningen på det danske marked. Selskaber der eksporterer, er også hårdt ramt. For handels- og produktionsselskaber har det været vigtigt at få tilpasset deres varelager til de ændrede markedsvilkår. Varelager over et normalt niveau set i forhold til selskabets type, størrelse og afsætningsmulighederne på markedet kan betyde, at selskabet skal nedskrive værdien af varelagret, hvis nettorealisationsværdien er lavere end kostprisen. Nedskrivning af varelagret føres via vareforbruget og har dermed en direkte effekt på egenkapitalen.

Under finanskrisen har flere banker haft store nedskrivninger på deres udlån. Markedsforholdene har betydet, at flere kunder har haft svært ved at tilbagebetale deres lån. Det har haft en direkte indvirkning på bankernes risikovillighed, hvilket har medført, at bankerne er blevet væsentligt mere tilbageholdende med at låne penge ud. Selskaber er i øget risiko for ikke at få forlænget deres kreditter, eller de er blevet tvunget til at acceptere ringere vilkår eller højere renter, fordi det ikke har været muligt at finde en anden bank, der ville overtage deres engagement.

Såfremt et selskab frygter, at de ikke kan få forlænget deres kredit, eller at det vil være på væsentligt ringere vilkår, kan det være med til at give ledende medarbejdere et incitament til at pynte lidt på regnskaberne.

Et andet område, der kan motivere til regnskabsmanipulation, hænger til dels sammen med misbrug af aktiver.

Misbrug af aktiver i forhold til regnskabsmanipulation kan være underslæb ved at misbruge debitorers indbetalinger eller overførsel af indbetalinger fra afskrevne konti til privat konti.

Udover at have fokus på beregninger og udbetalinger af bonus, har vi som revisorer også stor fokus på periodeafgrænsningen specielt ved regnskabsafslutningen. Vi kontrollerer blandt andet, hvorvidt der i den nye regnskabsperiode er udskrevet væsentlige kreditnotaer for salg, der vedrører det afsluttede regnskabsår.

5.4.1.2 Mulighed

Et af de væsentligste områder, der giver mulighed for regnskabsmanipulation og som det til tider kan være svært for revisor at revidere, er regnskabsposter påvirket af regnskabsmæssige skøn. I kapitel 4 omhandlende værdiansættelse har vi beskrevet, hvordan nogle regnskabsposter er påvirket af skøn. Muligheden for regnskabsmanipulation opstår ved, at der i nogle tilfælde kun skal en lille ændring af forudsætninger, før det kan påvirke værdiansættelsen i årsrapporten.

Selskabet kan hjælpe revisor ved at have faste forretningsgange for regnskabsposter påvirket af skøn. Det skal blandt andet fremgå, hvilke faktorer der har påvirket beregningen. Af faktorer selskabet bør overveje kan vi nævne afkastkrav, nedskrivningsprocedurer, rammer for vurdering af levetid og scrapværdi for aktiver med videre. Disse faktorer kan kombineret med andre test, give revisor et godt revisionsbevis for, at der ikke er væsentlige fejlinformation som følge af besvigelser.

Udover selskabets branche og størrelse kan også manglende funktionsadskillelse og utilstrækkelige interne kontroller være med til at øge risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af regnskabsmanipulation. Som tidligere nævnt, er der i mindre selskaber ofte få medarbejdere ansat i økonomifunktionen, hvilket gør det vanskeligt at etablere tilfredsstillende funktionsadskillelse. Manglende funktionsadskillelse er ikke alene med til at øge risikoen for besvigelser, det forringer også værdien af interne kontroller. Hvis en medarbejder i en økonomifunktion har muligheden for at lave regnskabsmanipulation og efterfølgende skal kontrollere sig selv, kan vedkommende bruge kontrollen til skjule besvigelsen.

Efter vores vurdering er muligheden for at begå regnskabsmanipulation ikke særligt påvirket af finanskrisen, forstået på den måde, at muligheden hele tiden har været der og altid vil være der. Den

kan dog have en effekt, hvis selskaber som følgende af fald i aktiviteten, er nødt til at fyre medarbejdere i økonomifunktionerne, hvilket som nævnt ovenfor kan give problemer med tilstrækkelig funktionsadskillelse.

5.4.1.3 Retfærdiggørelse eller holdning

Ved præsentation af PwC's undersøgelse blev det nævnt, at personer der begår den form for besvigelser kaldet regnskabsmanipulation, ikke altid har til hensigt at bedrage selskabet, regnskabsbrugere, de offentlige myndigheder med videre. Formålet med besvigelsen er at hjælpe selskabet igennem en svær periode. Bedrageren har en forventning om, at krisen i selskabet er forbigående, hvorfor hensigten er i en periode at pynte på regnskaberne for så "at føre besvigelsen tilbage", når det går bedre for selskabet og regnskaberne "kan tåle det".

De personer, der er ansvarlige for regnskabsmanipulationen retfærdiggør deres handling med risikoen for, at investorer, bankforbindelser, leverandører med videre ikke har den nødvendige tålmodighed til at vente på, at det vil gå selskabet godt igen. De ser regnskabsmanipulationen som en nødvendighed for, at eksterne parter vil lade selskabet overleve.

Medarbejdernes holdning til eller retfærdiggørelse af besvigelser er påvirket af selskabets kontrolmiljø. Signalerer ledelsen en holdning om, at det er vigtigt, at kontroller gennemføres i henhold til interne forretningsgange, kan det påvirke medarbejderne i retning af, at det ikke er i orden at "snyde". Har ledelsen derimod en holdning om, at det først (og måske det bedste) sted at spare ved kapacitetsproblemer, er at vente med de interne kontroller, indtil der er bedre tid, kan det påvirke medarbejdernes holdning i retning af, at det ikke er så vigtigt med regler, kontroller og forretningsgange, hvorfor det måske også er i orden at pynte lidt på tallene engang imellem.

Incitamentet til regnskabsmanipulation er blandt andet at pynte på regnskaberne for at hjælpe selskabet igennem en svær periode. Retfærdiggørelse af handlingen kommer ved, at det kun er en midlertidig forskydning, og at regnskabsmanipulationen jo vil blive udlignet over tid, når driftsaktiviteten kan bære det. Vi kan kun gisne om, hvad Stein Baggers planer for fremtiden var. En del af hans motivation er nok kommet fra, at han har haft et ønske om at være en kendt og respekteret erhvervsmand. En anden motivation for det fiktive salg kan være, at han ville "hjælpe" IT Factory igennem perioden, indtil deres nye produkt var klar til at blive introduceret.

5.4.1.4 Opdagelsesrisikoen

Opdagelsesrisikoen er mere vanskelig i forbindelse med regnskabsmanipulation. Som vi har skrevet i de ovenstående afsnit er det en form for besvigelser, der udføres på ledelses niveau. Det er også ledelsen, der har instruktionsbeføjelsen i forbindelse med selskabets interne kontroller. Dermed har ledelsen større mulighed for at sløre den type af besvigelser.

Herudover foregår en del af revisionen ved forespørgsler til ledelsen. Derved har de ansvarlige medarbejdere en yderligere mulighed for at forsøge at dække over besvigelsen. Derfor mener vi at, det i forhold til regnskabsmanipulation er særligt væsentligt, at revisor bruger sin professionelle skepsis. Viser revisionen en forhøjet risiko for nogle af de faktorer, som vi har omtalt i afsnit 3.6, skal revisor være opmærksom på, at området er tilstrækkeligt afdækket og at eventuelle uoverensstemmelser i for eksempel ledelsen forklaring bliver afklaret.

Vi vurderer dog, at konsekvenserne i forbindelse med opdagelse af regnskabsmanipulation er mere omfattende end ved mindre væsentlig misbrug af aktiver. Udover at miste et job vil der også være indirekte konsekvenser ved for eksempel skade på lederens professionelle renommé. I afsnittet ovenfor omtalte vi Stein Bagger. Han har udtalt, at han regner med at komme tilbage til erhvervslivet. Vi forestiller os dog, at det vil blive svært for ham at finde samarbejdspartnere eller selskaber, der ønsker at ansætte ham efter Danmarks største bedrageri sag.

Vi vil nu på tilsvarende måde arbejde med misbrug af aktiver i forhold til besvigelsestrekanten og finanskrisen.

5.5 Misbrug af aktiver

Det karakteristiske for misbrug af aktiver er, at den person, der udfører besvigelsen søger en form for berigelse. Jævnfør ovenstående afsnit 5.4.1 udføres regnskabsmanipulation primært af ledende medarbejdere eller medarbejdere med meget ansvar. Misbrug af aktiver er ikke i samme grad tilknyttet en gruppe af medarbejdere. Da er det en lagt større gruppe af medarbejder, der har mulighed for at misbruge aktiver, skal selskabet have en anden indgangsvinkel til området. Nedenfor har vi overført besvigelsestrekanten til misbrug af aktiver. Det vil anskueliggøre den anderledes indgangsvinkel både for selskabet og for revisorer. I henhold til RS 240 kan misbrug af aktiver blandt andet være følgende:

- *Underslæb, hvor indbetalinger til selskabet overføres til private konti.*
- *Tyveri af fysiske eller immaterielle aktiver, til privat benyttelse eller videresalg*
- *Medvirken til at en virksomhed betaler for varer eller tjenesteydelse, de aldrig har modtaget*
- *Privat benyttelse af virksomhedens aktiver f.eks. til sikkerhedsstillelse for private lån.*

5.5.1 Besvigelsestrekanten for misbrug af aktiver

Da elementerne i besvigelsestrekanten er forskellige alt efter hvilken type af besvigelse der udføres, vil vi i det efterfølgende afsnit fremhæve karakteristika for besvigelsestrekanten set i forhold til misbrug af aktiver og relatere dem til finanskrisen.

5.5.1.1 Incitament eller pres

Inden for misbrug af aktiver vil incitamentet være personlig berigelse. En følge af finanskrisen er blandt andet, at flere selskaber har nedsat eller stoppet udbetalingen af bonus, samt at det har været svært for medarbejdere at opnå de finansielle mål, der berettiger til udbetalingen af bonus. Medarbejdere, der inden finanskrisen fik store årlige beløb i bonus, kan måske have svært ved at omstille deres privatøkonomi til en aflønning uden eller med mindre bonus.

Finanskrisens effekt på det finansielle marked har også betydet, at det for både selskaber og private er blevet sværere at låne penge. RS 240 nævner privat benyttelse af selskabets aktiver til for eksempel sikkerhedsstillelse for private lån. Her kan der for medarbejderen være et vist sammenfald med det tidligere omtalte incitament, der kan få ledere til at begå regnskabsmanipulation. Selskabets aktiver kan bruges til sikkerhedsstillelse, indtil det er muligt for medarbejderen selv at stille tilstrækkelige sikkerhed for at opnå den private kredit.

En ofte væsentlig regnskabspost, der kan friste medarbejderne, er selskabets varelager. Misbruget kan enten bestå i privat benyttelse eller tyveri med henblik på videresalg. Velfungerende interne kontroller kan være med til at mindske risikoen for svind på varelageret. I mange større detailbutikker er der en stikprøvevis kontrol af medarbejderne ved personaleudgangen. Kontrollen fungerer ved, at for eksempel hver tyvende medarbejder skal vise kvittering for varer fra butikken, der tages med hjem. Denne kontrol forhindrer ikke personalet i at stjæle fra butikkens varelager og benytte kundeindgangen indenfor normal åbningstid.

Ovenstående problemstilling er meget relevant i forhold til besvigelser i Danmark. PwC's undersøgelse af virksomhedskriminalitet viser, at det er indenfor detailbranchen, at der er blevet afdækket flest besvigelser indenfor de sidste 12 måneder.

5.5.1.2 Mulighed

Muligheden i misbrug af aktiver afhænger af selskabstypen samt medarbejderens stilling i selskabet. En mulighed for misbrug af aktiver er for medarbejdere, der har adgang til selskabets likvide midler. Her kan misbrug forekomme på flere måder. Medarbejdere kan overføre indbetalinger til private konti eller betale private regninger med selskabets penge.

For at minimere risikoen for mulig misbrug af aktiver kan selskabet indføre forebyggende kontroller. I forhold til selskabets likvide midler er en god forebyggende kontrol funktionsadskillelse, der består i personadskillelse mellem de personer, der kan råde over selskabets konti, de personer der forestår registrering i selskabets bogføringssystem og til sidst i forhold til de personer, der udfører selskabets opdagende kontroller. De fleste selskaber har endvidere indført, at der skal 2 personer til at godkende betalinger i banken. Igen kan funktionsadskillelse være et problem i mindre selskaber, hvor en sådan foranstaltning ikke altid er praktisk mulig.

I selskaber, der handler med en stor gruppe af kunder (ofte privat kunder), kan en til tider ikke uvæsentlig post i debitor systemet være ikke identificerbare indbetalinger. Fra personlige erfaringer ved vi, at denne post oftest indtægtsføres efter en årrække. Her er muligheden for misbrug af aktiver, at medarbejdere kan overføre penge til deres private konti og debitere det på ikke identificerbare indbetalinger. Vi mener derfor, at revisor bør have fokus på forretningsgange for ikke identificerbare indbetalinger i forbindelse med vurdering af besvigelsesrisikoen.

5.5.1.3 Retfærdiggørelse eller holdning

Som tidligere nævnt i afsnit 5.5 er det karakteristiske for misbrug af aktiver, at det ikke som ved regnskabsmanipulation oftest er knyttet til én gruppe af medarbejdere. Retfærdiggørelsen eller holdningen til misbrug af aktiver kan derfor også være af varierende karakter.

Nogle misbrug af aktiver retfærdiggøres måske af, at den værdi selskabet mister, er ubetydelig i forhold til det samlede regnskab. Det kunne for eksempel være tilfældet med mindre svind fra et stort varelager.

Andre grunde til, at en medarbejder mener at misbrug af aktiver er i orden, kan for eksempel være, at medarbejderne ikke føler, at hans eller hendes arbejdsindsats bliver tilstrækkeligt honoreret. Besvigelsen bliver en ekstra betaling for den ”store” indsats medarbejderen yder for selskabet. Som det var tilfældet med regnskabsmanipulation, kan retfærdiggørelsen af misbrug af aktiver også være, at forholdet er af forbigående karakter. Hvis en medarbejder har personlige økonomiske problemer og betaler private regninger med selskabets likvider for så at føre pengene tilbage efter næste lønudbetaling, eller når der bliver luft til det.

5.5.1.4 Opdagelsesrisiko

Selskaber kan minimere medarbejdernes mulighed for at begå besvigelser ved at have et velfungerende kontrolmiljø. Herudover kan selskabet forsøge at påvirke medarbejderens holdning ved for eksempel at være åben omkring konsekvenserne overfor medarbejdere, der begår besvigelser.

Incitamentet til at begå besvigelser kan godt blive mindre, hvis medarbejderne er klar over, at personale, der begår besvigelser bliver bortvist. Omkostningerne ved at miste et godt arbejde og måske skulle gå ledig i en periode, kan nok sjældent opvejes af den personlige berigelse ved at begå besvigelser.

5.6 Besvigelser i revisionsprocessen

Med udgangspunkt i arbejdsredskaber fra vores arbejdsplads vil vi belyse besvigelsesrisikoens indflydelse på revisionsprocessen.

5.6.1 Klientaccept og opgaverisiko

Inden vi accepterer en ny klient i vores selskab, skal vi gennemgå en procedure for klientaccept. Her skal vi forholde os til en række områder som for eksempel interne etiske overvejelser, selskabets økonomi og bemanning, samt de i forhold til besvigelser mere interessante emner omkring ledelsens retskaffenhed og integritet. Herudover indgår der i vores klientaccept en direkte vurdering af, om der i selskabet er tegn på bedrageri, ulovlige handlinger eller hvidvaskning af penge. Endvidere skal kommunikation med tidligere revisor ligeledes indgå i vurderingen af, hvorvidt vi bør påtage os opgaven. Kommunikation med tidligere revisor kan måske give yderligere oplysninger om ovenstående forhold, der ikke er kommet frem ved samtaler med klienten selv.

Skyldes revisorskifte for eksempel, at den tidligere revisor påtalte bedrageri eller ulovlige handlinger, er det ikke sikkert, at klienten ønsker at være meddelsom om disse forhold.

I forbindelse med revisionsopgaver skal vi foretage en revurdering af klientaccept samt vurdere opgaverisikoen på den pågældende revision. Vurderingen af opgaverisikoen er opdelt i flere overskrifter, hvoraf flere direkte eller indirekte kan relateres til besvigelser. Igen skal vi vurdere ledelsens integritet, etik og forretningsmetoder samt blandt andet deres holdning til interne kontroller. Hvordan ledelsens holdning til interne kontroller påvirker besvigelser er nærmere omtalt under efterfølgende afsnit 5.6.2 om planlægning.

Herudover skal vi ud fra vores generelle kendskab til kunden samt arbejdet med vurdering af opgaverisikoen konkludere på, om vi har kendskab til besvigelser i selskabet.

5.6.2 Planlægning

RS 300 "Planlægning af revision af regnskaber" indeholder arbejdshandlinger med videre, som revisor skal gennemgå i forbindelse med planlægning af en revision. En del af standarden er de indledende handlinger, vi har gennemgået ovenfor angående som for eksempel fortsættelse af klientforholdet. Endvidere skal der blandt andet fastlægges en revisionsstrategi og udarbejdes en plan, der har til formål at reducere revisionsrisikoen jævnfør tidligere afsnit 2.5.2.

En anden central del af den indledende revisionsproces er RS 315 "Forståelse af selskabet og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation". I standarden skal revisor få forståelse af følgende:

- *Virksomhedens art*
- *Mål og strategier*
- *Måling af finansielle præstationer*
- *Selskabets omgivelser*
- *Interne kontroller og kontrolmiljø*
- *Risikovurderingsproces mv.*

Kendskab til selskabet, forretningsgange og interne kontroller hjælper revisor med at identificere risikofyldte områder i selskabet. Vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation relateres både til tilsigtede og utilsigtede fejl. Et velfungerende kontrolmiljø og effektive interne kontroller er ikke

kun med til at forhindre eller opdage utilsigtede fejl. Sådanne interne kontroller kan også medvirke til at minimere muligheden for at ledelse eller medarbejdere kan begå regnskabsmanipulation eller misbrug af aktiver. Svagheder i kontrolmiljøet eller de interne kontroller kan for revisor være med til at indikere, hvor de bør være særlig opmærksomme på fejl og måske øge antallet af revisionshandling eller stikprøver.

Revisionsstandard 315 er central i forbindelse med planlægningen af revisionen. Ved at opnå kendskab til selskabet og dens omgivelser får revisor en indikation af risikofyldte områder. I henhold til afsnit 10 i RS 315 kan analytiske revisionshandling være et nyttigt redskab til at identificere blandt andet udviklingstendenser, der kan have betydning for revisionen. Revisor skal i henhold til RS 520 "Analytiske handlinger" udfører analytiske revisionshandling som en del af risikovurderingshandlingerne. I de analytiske handlinger skal revisor både anvende finansielle og ikke finansielle informationer. Ved sammenligning af for eksempel årets realiserede tal, finansielle informationer fra tidligere år og forventninger til fremtiden i form af budgetter skal revisor søge at vurdere de finansielle informationer, samt at identificere udsving og forklare disse ved at sammenholde dem med ikke finansielle data.

5.6.3 Udførelse af revisionen

Revisor skal ud fra sin vurdering af risikoen for besvigelser forstå besvigelsestrekanten som beskrevet ovenfor og forstå dens elementer og benytte disse i sin revision.

I dag er revisors fokus i høj grad på "mulighed" i besvigelsestrekanten. En revision skal udføres efter revisionsstandarderne og derfor med høj grad af mulighed for at undgå besvigelser¹²⁰.

Ved at revisor gennemgår forretningsgange og selskabernes interne kontroller synliggør de, hvis der er svagheder ved kontrollerne, som kan give mulighed for besvigelser. Revisor skal ligeledes kontrollere ledelsens tilsidesættelse af de interne kontroller, da denne jævnfør ovenstående er oplagt at benytte til besvigelser for ledelsen selv.

I forhold til incitament i besvigelsestrekanten, skal revisor vurdere ledelsen og medarbejdernes situation i en presset situation. Der findes dog ingen formelle krav til vurderingen¹²¹.

¹²⁰ Revision og Regnskab nr. 12 2009, Revisors afdækning af besvigelser set i et nyt lys.

¹²¹ Revision og Regnskab nr. 12 2009, Revisors afdækning af besvigelser set i et nyt lys.

Om hvorvidt revisor opdager en besvigelser¹²² afhænger af flere faktorer så som dygtigheden hos den som foretager besvigelsen. Det kan være en garvet bedrager, som flere gange har begået besvigelser og ved lige præcis, hvor hullerne er og derfor ikke bliver opdaget. Det kan også være svært for revisor at opdage besvigelser, hvis hyppigheden er lille og beløbet er uvæsentligt i den store sammenhæng, eller hvis det er en stor sammensværgelse og der er mange medarbejdere involveret, som dækker over hinanden, og i så fald hvilket anciennitets niveau personerne er på i organisationen.

Revisor kan have større problemer med at afsløre besvigelser ved ledelsesbesvigelser end ved medarbejderbesvigelser, da den daglige ledelse ofte direkte eller indirekte kan manipulere med tallene og fremlægge tal, der er påvirket af besvigelser.

Som tidligere nævnt er det RS 240, som omhandler revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revisionen. Standarden opstiller grundlæggende principper for væsentlige handlinger ved og vejledning om revisors ansvar. Standarden skal ses i sammenhæng med RS 315 og RS 330 i relation til risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Revisor udfører sit arbejde i forhold til standarderne og opnår høj grad af sikkerhed for at regnskabet ikke indeholder fejlinformation. Revisor kan ikke afdække 100 %, da der i et regnskab arbejdes med skøn, der er iboende begrænsninger ved intern kontrol og brugen af tests som tidligere omtalt i kapitel 2¹²³.

Ved udførelsen af revisionen er det ikke revisors opgave at afdække besvigelser. Revisionen har som tidligere nævnt til formål at sikre det retvisende billede.

De, i henhold til revisionsstandard 315 identificerede risici, skal naturligvis følges op af revisionshandling, der sikrer at revisionsrisikoen er minimeret til et acceptabelt niveau. Hermed er risikoen for væsentlig fejlinformation tilstrækkeligt afdækket. I afsnit 5.6.2 har vi omtalt analytiske revisionshandling som et supplement til risikovurderingshandlingerne, men analytisk revision kan også anvendes i forbindelse med substansrevision.

Revisor skal med sin professionelle skepsis i tankerne starte sin revisionsproces. Der udarbejdes en revisionsplan jf. RS 300, og den skal bringe revisor videre til RS 315 med selskabets udsathed

¹²² Det er ikke revisors opgave at finde besvigelser og undersøgelser har vist at kun ca. 1 % bliver opdaget af revisor

¹²³ Besvigelser – afdækning og rapportering

overfor væsentlig fejlinformation. Der er derfor drøftelse i teamet omkring opgaven og gennemgang af selskabet. Ved gennemgangen bliver der forklaret om selskabets branche og dens omgivelser samt interne kontroller via risikovurderingshandlinger og eventuelle substanshandlinger eller tests af kontroller. Det er også i denne fase at der vurderes for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau samt revisionsniveau. Revisor skal identificere risici. Dernæst skal revisor via RS 330 vurdere sine handlinger for at afdække risici, som test af kontroller samt substansrevision. Til slut skal revisor konkludere på risikovurderingen og de indhentede revisionsbeviser om det er hensigtsmæssigt og revisionsrisikoen er reduceret til et acceptabelt niveau.

Revisor kan ved ovenstående beskrivelse af revisionsstrategien bedst muligt allokere sine ressourcer mest hensigtsmæssigt, i forhold til antal af teammedlemmer, skal der inddrages eksperter med videre.

Revisor forsøger ud fra sin erfaring og skepsis at tilrettelægge revisionen således, at den afdækker alle relevante områder og derved kan afgive høj grad af sikkerhed, på baggrund af det materiale, der bliver fremlagt for revisor.

Herunder vil vi gennemgå finansiering i forhold til besvigelser, som for nogen har givet anledning til besvigelser.

5.7 Finansiering i relation til besvigelser

Selskaber som betegnes nødlidende har svært ved at opnå kredit i banker og få investorer til selskabet. Derfor kan det være en nødvendighed at manipulere med tallene og sminke regnskabet således, at de nye budgetter og tal ser mere lovende ud. Det er et incitament og skal ses i sammenhæng med selskabets overlevelse. Bankerne skal derfor ud fra regnskabet kunne stole på tallene. Det vil sige, at selskabernes budgetter skal stemme overens med deres fremtidsudsigter. Der skal være en god sammenhæng mellem deres historiske tal og fremtiden, også set i forhold til branchen og omverdenen. Bankerne skal derfor være opmærksomme på denne mulighed og bruge deres professionelle dømmekraft.

Revisor har som nævnt i ovenstående ikke pligt til at finde alle fejl, da det kan være vanskeligt for revisor at afdække dem. Besvigelsen kan også vedrøre en medarbejder, der selv er i økonomiske vanskeligheder, og derfor vælger at foretage besvigelser for at få finansiering til sit privatforbrug. Der skal skelnes mellem selskabets ansvar og revisors ansvar i forhold til at finde besvigelser. Selskabet har selv ansvaret i forbindelse med deres interne kontroller. Det kan være vanskeligt alt

afhængigt af, hvilke personer i selskaber der udfører besvigelser. Da det oftest i forhold til regnskabsmanipulation er på lederniveau, kan interne kontroller nemt tages ud af spil. Set i lyset af det kan selskaber besvige i forhold til at modtage finansiering, da personer, der udfører handlingen, er på et niveau, hvor det er svært at gennemskue.

5.8 Delkonklusion

Der har altid været besvigelser og vil altid være det, men i denne tid, hvor det er svært at opnå kreditter, få ordre, inddrive deres udstående hos debitorer med videre, er incitamenterne tydeligere. Finanskrisen påvirker risikoen for besvigelser, da selskaber og medarbejdere er mere presset økonomisk, end de har været før i tiden. Det betyder, at der er flere, der har incitament til at begå besvigelser for at få deres selskab til at overleve eller på grund af forhold i deres private økonomi. De tre forhold, der er karakteristiske for besvigelser, bliver alle relevante i forhold til finanskrisen. PwC's undersøgelse viser, at der gennem en årrække har været en stigning i regnskabsmanipulation. Ved undersøgelsen fra november 2009, var det den hyppigst forekommende type af besvigelser i Danmark. Det tydeliggør aktualitet af revisors fokus på besvigelser. Revisor skal, som omtalt i afsnit 3.6, fokusere på om selskabet er påvirket af forhold, der kan have indflydelse på going concern. Ved at sammenholde denne vurdering, med elementerne i besvigelsestrekanten, får revisor en indikation af risikoflydte områder i selskabet.

Undersøgelsen af virksomhedskriminalitet viser endvidere, at der i samme periode, hvor tilfælde af regnskabsmanipulation har været stigende, har der været et fald i antallet af opdagede besvigelser vedrørende misbrug af aktiver.

Alt efter hvem der begår besvigelsen, kan der være forskellige årsager til retfærdiggørelsen. Nogle ansatte mener måske ikke at deres arbejdsindsat bliver tilstrækkeligt honoreret og selskabet derfor skylder dem noget. Andre bilder de dem selv ind, at det er i orden, for de kan altid betale tilbage senere.

Retfærdiggørelsen i forbindelse med regnskabsmanipulation kan bestå i, at ledende medarbejdere ønsker at hjælpe selskabet igennem den økonomiske krise. De finder måske besvigelsen nødvendig, fordi de frygter, at andre ikke kan se potentialet for virksomheden i fremtiden. Såfremt banken eller andre kreditgivere ændre på lånebetingelserne, kan det betyde, at selskabet mangler likviditet, hvilket i værste tilfælde kan true vurderingen af going concern.

Revisors arbejde i forbindelse med finanskrisen er mere omtalt end før i tiden. Forventningskløften, mellem forventninger fra omverdenen til revisors arbejde og det arbejde revisor er forpligtet til at udføre, er blevet større. Det er ikke revisors arbejde at afdække besvigelser, men have fokus på om regnskabet er retvisende. Revisor har i forbindelse med revisionsopgaven en række arbejdshandlinger, som skal foretages og dermed også overvejelsen om besvigelser. Revisor skal via sit kendskab til selskabet, branchen med videre tilrettelægge revisionen således, at revisionsrisikoen mindskes.

Revisor skal udføre sit arbejde med besvigelsestrekanten for øje se på det enkelte selskabs situation. Det vil sige, at revisor i forhold til finanskrisen skal overveje om ledelsen er presset, og om det eventuelt kan medføre besvigelser fra dens side. Revisor skal bruge sin sunde fornuft i forhold til revisionen, fornemme hvor selskabet er på vej hen, og det er i disse finanskrisetider vigtigt, at revisor er skeptisk i forhold til eventuelle interne kontroller, der ikke fungerer. Det kan være et tegn på, at der er et hul, som benyttes til at begå besvigelser.

6 Afslutning

6.1 Konklusion

Finanskrisens påvirkning på going concern ses direkte i antallet af konkurser, der har været kraftigt stigende i de forgangne år. De ændrede markedsforhold har betydet et fald i mange selskabers afsætningsmuligheder. Krisen kom til Danmark med en sådan hastighed og styrke, at mange selskaber har haft svært ved at tilpasse deres produktion i samme tempo. Herudover er selskaberne blevet påvirket af den interne afhængighed, de er udsat for i den finansielle fødekæde.

Det er selskabet, der har ansvar for udarbejdelse af årsrapporten, og derfor er det ledelsens opgave at vælge, om regnskabet skal udarbejdes ud fra en forventning om going concern eller med henblik på ophør. Revisors opgave er, ud fra sin professionelle skepsis at vurdere ledelsens forudsætninger for going concern. Inden finanskrisen kunne revisor begrænse revisionen af going concern forudsætninger, hvis selskabet havde positiv egenkapital og historik for overskudsgivende aktivitet. En positiv historik er ikke længere nok ved revisors vurdering af forudsætninger. Grunden hertil er blandt andet, at bankernes risikovillighed faldt kraftigt i finanskrisen og det derfor blev væsentligt svære for selskaberne at optage nye lån eller få refinansieret eksisterende.

Revisor skal i sit arbejde med revision af going concern have væsentligt større fokus på de økonomiske, driftsmæssige og andre risici, der kan påvirke selskabernes mulighed for going concern.

Ledelsen kan bruge deres beretning til at gøre regnskabslæserne opmærksom på eventuelle usikkerheder i forbindelse med forudsætninger for going concern, usikkerheder om værdiansættelse af aktiver og forpligtigelser påvirket af væsentlige skøn med videre.

Revisor kan bruge ledelsens beskrivelse af usikkerheder i sin påtegning. Jo bedre ledelsen har været til at beskrive usikkerheder, jo mindre sandsynlighed er der for at revisor bliver nødt til at forsyne påtegningen med et forbehold. En supplerende bemærkning med henvisning til ledelsens beskrivelse kræver dog, at revisor er enig i ledelsens beskrivelse af usikkerheder.

Finanskrisen har givet selskaberne væsentlig udfordringer i forhold til værdiansættelse, indregning og måling af selskabets balanceposter. Behovet for nedskrivningstest er øget.

Det er blevet sværere for revisor at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for flere forskellige revisionsmål relateret til balanceposterne. Revisor skal være ekstra opmærksom på vurderinger af

ledelsens skøn og usikkerheder i forbindelse med vurdering af skøn. For at udarbejde revisionsbeviset kan revisor være nødsaget til at bruge eksterne eksperter.

I de senere år har der været flere væsentlige besvigelssager. I flere tilfælde er der stillet spørgsmålstejn ved revisors arbejde. Vi mener derfor, at finanskrisen har betydet, at forventningskløften er blevet større.

Det øgede pres på både selskabets og medarbejdernes økonomiske, driftsmæssige og andre forhold har påvirket elementerne i besvigelstrekanten. Det er svært at konkludere på om finanskrisen har betydet en stigning i antallet af besvigelser, men den har påvirket faktorer i forhold til incitament, mulighed og pres for regnskabsmanipulation og besvigelser.

Alt i alt kan vi i forhold til den opstillede problemformulering konkludere at, finanskrisen i høj grad har indflydelse på revisors arbejde, idet denne skal være ekstra opmærksom igennem alle faser af revisionen fra den indledende planlægning til afslutning. Dette skyldes, at langt flere selskaber, der tidligere blev opfattet som solide forretninger ikke længere kan være sikre på at undgå going concern problemer, ligesom værdiansættelse af deres aktiver er påvirket af den økonomiske situation med eventuelle nedskrivninger til følge.

Revisor kan føle større pres fra omverdenen idet regnskabsbrugeren forventer at alle fejl er fundet således læseren kan benytte årsrapporten til at vurdere sine investeringer, uden at være nevøs for at påtegningen er forkert og der er fejl i.

Forventningskløften har derfor betydet meget for revisor de sidste par år, hvilket til dels også skyldes Stein Bagger skandalen. Besvigelser betyder meget for virksomhederne, de forsøger at opretholde kontroller til forebyggelse eller opdagelse af afvigelser, men i krisetider har der været flere tilfælde af besvigelser, idet det oftest er på ledelsesniveau dette foregår i forhold til regnskabsmanipulation. Revisor har derfor skulle se virksomheden og dens ansatte an, overvejet om det virkede som om personerne var presset, således de kunne drives til besvigelser. Manglende funktionsadskillelse betyder, at det kan være vanskeligt for revisor at fange disse fejl, da personen som foretager besvigelsen kan have fordel i selv at være kontrollør på kontrollen.

Revisors arbejde er påvirket af mange skøn, hvilket har været svært for revisionsteamet, idet det kræver en god forståelse for virksomheden samt uddannelse og erfaring som revisor. Revisor kan derfor have svært ved at værdiansætte og har, måtte få hjælp ved anvendelse af eksperter.

Revisor skal gennemgå ledelsens fremlagte beregninger og vurderet disse. Det gælder ligeledes for going concern, hvor ledelsen fremlægger deres forudsætninger for fremtiden, som revisor skal tage stilling til. Alle disse overvejelser har haft betydning for revisors arbejde og i særdeleshed for virksomhedens årsrapport og dermed hvilken påtegning den har fået.

Ligeledes gælder det at revisor i forhold til going concern skal foretage mere grundig gennemgang i forbindelse med virksomhedens overlevelse. Tidligere kunne revisor lettere komme igennem denne del af revisionen, hvis tallene viste overskud og nem adgang til finansiering. Meget har ændret sig for revisor, hvilket på flere områder har betydet mere arbejde i forbindelse med going concern overvejslen.

6.2 Perspektivering

Der er begyndende tegn på forbedringer i markedssituationen her i den afsluttende fase af vores kandidatafhandlings proces sommeren 2010 i forhold til den finansielle krise, der startede i 2008. Der er ikke længere ugentlig tale om massefyringer i danske virksomheder. Dog er der fortsat uro på blandt andet ejendomsmarked og ikke mindst ”en regning der skal betales¹²⁴” på grund af finanskrisens effekt i Danmark de sidste par år. Herudover er danske virksomheder også stadig påvirket af finanskrisens effekt i Danmarks primære eksportlande.

Derfor er det vores opfattelse, at emnet og problemstillingerne i afhandlingen fortsat er aktuelle. Revisor skal have øget opmærksomhed på de forretningsrisici som vores klienter står overfor. Det kan for eksempel være risici i selskabets finansielle fødekæde, herunder særlig stor afhængighed til en kunde eller en leverandør.

Der er kommet lidt mere ro på de finansielle markeder, dog skal de danske pengeinstitutter betale et ikke uvæsentligt beløb til den danske stat i forbindelse med de vedtagne bankpakker. Det betyder, efter vores vurdering, at revisor stadig skal være opmærksom på selskabernes finansierings situation. Bankerne vil højst sandsynligt i et stykke tid endnu ønske, at begrænse deres risiko ved udlån.

¹²⁴ Statsminister Lars Løkke Rasmussens udtryk i forbindelse med regeringens reaktion på finanskrisen og de omkostninger det har haft for Danmark.

Vi mener, at ovenstående betyder, at revisor i et stykke tid endnu skal have øget opmærksomhed på selskabernes forudsætninger for going concern som følge af finanskrisen.

Da krisen stadig sætter spor i den danske økonomi, skal revisor også fortsat være opmærksom på selskabernes værdiansættelse. Der kan stadig være aktiver, der er påvirket af værditab eller et øget behov for hensættelse til tab.

Som det fremgik af PwC's undersøgelse har der været en stigning i regnskabsmanipulation. I opgavens afsnit 5.4 om regnskabsmanipulation har vi relateret karakteristika for denne type af besvigelser til finanskrisen. Det er vores vurdering, at der også er en øget risiko i forbindelse med revisionen indenfor dette område.

Ovenstående risici indenfor going concern, værdiansættelse og besvigelser betyder, at revisor skal have øget opmærksomhed omkring selskabets interne kontroller og eventuelle afvigelser eller tilsidesættelse af interne kontroller.

Drifts-, økonomiske og andre forhold kan ikke kun fører til going concern problemer, det kan være incitament til regnskabsmanipulation ved for eksempel at ændre forudsætninger for regnskabsmæssige skøn og dermed påvirke værdiansættelsen af selskabets aktiver.

7 Litteraturliste

7.1 Bøger

Andersen, Ib (2005) Den skinbarlige virkelighed. Forlaget Samfundslitteratur
Füchsel, Kim (2005) Revisor – regulering & rapportering. Forlaget Thomson
Langsted, Lars Bo m.fl. (2005) Revisoransvar. Forlaget Thomson
Fedders, Jan m.fl. (2006) Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder. Forlaget Thomson
Elling, Jens O. (2008) Finansiell rapportering – teori og regulering. Gjellerup
KPMG, indsigt i årsregnskabsloven 2009/10

7.2 Internet sider

<http://www.business.dk/bny/de-smaa-snapper-efter-vejret>
http://borsen.dk/nyheder/oekonomi/artikel/1/145415/imf_finanskrisen_er_langt_fra_overstaaet.html
<http://www.oem.dk/sw26564.asp>
<http://www.ftf.dk/beskaeftigelse/artikel/ny-erhvervspakke-skal-hjaelpe-mindre-selskaber/>
<http://nyhederne-dyn.tv2.dk/article/17624894/>
<http://www.oem.dk/sw28501.asp>
<http://di.dk/Opinion/Konjunktur/Pages/Detknagermedkonkurserikrisen.aspx>
<http://www.ecb.int/pub/pdf/other/accesstofinancesmallmediumsizedenterprises200909en.pdf>
https://www.deloitte.com/view/da_DK/dk/presserum/pressemeddelelser/68494b9125326210VgnVCM200000bb42f00aRCRD.htm
<http://www.teknikogviden.dk/artikelarkiv/2008/10/lavkonjunktur-og-finanskriser-betyder-stigende-ledighed-i-byggebranchen-og-faldende-boligpriser.aspx>
<http://www.dr.dk/Nyheder/Penge/2009/01/27/194342.htm>
<http://www.business.dk/raadgivning/bagger-revisor-omverdenen-forstaar-os-ikke>
http://borsen.dk/privatokonomi/nyhed/127632/newsfeeds_rss/
<http://www.lån.ws/dk/category/finanskrise/>
[http://www.msf.dk/pages/_D8526A01744D8A47C125754B0045294C/\\$file/MS-nyhedsbrev%20nr%2033.pdf](http://www.msf.dk/pages/_D8526A01744D8A47C125754B0045294C/$file/MS-nyhedsbrev%20nr%2033.pdf)
<http://www.kroyerpedersen.dk/faglig-viden/revision-regnskab/vis/aendringer-til-aarsregnskabsloven/>

http://www.ey.com/DK/da/Services/Assurance/Accounting-and-Financial-Reporting/art_nedskrivningstest_under_finanskrisen_220109
http://www.business.aau.dk/~fth/CM_AUD/Nedskrttest/Nedskrttest.pdf
<http://www.havskov.dk/docs/wp1.pdf>
<http://www.sn.dk/Topchef-brugte-2-5-million-paa-internet-kasino/Naestved/artikel/16922>

7.3 Artikler

FSR: Nr. 6: Tiden er inde til at begrænse revisors erstatningsansvar
FSR, Årsberetning 2008, Revision og recession
FSR ”Oplysninger om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling, usædvanlige forhold og efterfølgende begivenheder”
Danmarks Nationalbank, kvartaloversigt 3. kvartal 2009
Nationalbanken, publikation om finansiell stabilitet 1. halvår 09
Notat Erhvervs- og Selskabsstyrelsen d. 6. marts 2009
PwC Virksomhedskriminalitet i Danmark 2009
PwC, Global Economic Crime Survey 2009
Revision og Regnskab nr. 2 2009, Revision i en krisetid
Revision og Regnskab nr. 8 2009, Going concern (3)
Revision og Regnskab nr. 09 2009, Going concern
Revision og Regnskab nr. 11 2009. Leder – Hvem skal nu betale?
Revision og Regnskab nr. 12 2009, Revisors afdækning af besvigelser set i et nyt lys
INSPI nr. 2 2009, Revision i en recessionsperiode
Arlas årsrapport fra 1. oktober til 31. december 2005.
BDO nr. 1 uge 10
FACIT marts 2010

7.4 Standarder mv.

RS 200 ”Målet med og generelle principper for revision af regnskaber”
RS 230 ”Revisionsdokumentation”
RS 240 ”Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber”
RS 260 ”Kommunikation af revisionsmæssige forhold til selskabets øverste ledelse”

RS 315 ”Forståelse af selskabet og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation”
RS 320 ”Væsentlighed ved revision”
RS 330 ”Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici”
RS 500 ”Revisionsbevis”
RS 520 ”Analytiske handlinger”
RS 545 ”Revision af målinger til og oplysninger om dagsværdi”
RS 560 ”Anvendelse af anden revisors arbejde”
RS 570 ”Going concern”
RS 580 ”Ledelsens udtalelser”
RS 620 ”Anvendelse af en eksperts arbejde”
RS 700 ”Den uafhængige revisors påtegning på et fuldstændigt regnskab med generelt formål”
RS 701 ”Modifikationer af den uafhængige revisors påtegning”

Regnskabsvejledning 1

Regnskabsvejledning 4

Regnskabsvejledning 10

Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorer og revisionsvirksomheders uafhængighed

Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisoreres erklæringer

Erklæringsbekendtgørelsen fra marts 2009

7.5 Lovgivning

Revisorloven

Årsregnskabsloven

Selskabsloven

7.6 Undervisningsmateriale

Revisionsrisikostandarderne 300, 315, 330 og 500 v/Statsautoriseret revisor Morten S.

Renge

Forventningskløften, lektor Kim Klarskov CBS

Værdiforringelsestest, Finansanalytikerforeningen 14. januar 2009

Besvigelser – afdækning og rapportering, Beierholm

7.7 Andre kandidatafhandlinger

Forventningskløft mellem revisor og klient ved afdækning af besvigelser – hvorfor?:

<http://theses.asb.dk/projekter/retrieve/1446?format=application/pdf>

Måling til dagsværdi:

http://studenttheses.cbs.dk/bitstream/handle/10417/645/anders_arentoft_og_carsten_rene_roejgaard.pdf?sequence=1

8. Figuroversigt

Figur 1 – Afhandlingens struktur	s. 15
Figur 2 – Den finansielle fødekæde	s. 21
Figur 3 – Forbehold og supplerende oplysninger ved going concern	s. 56
Figur 4 – Tidslinje for efterfølgende begivenheder	s. 61
Figur 5 – Nedskrivningstest	s. 84
Figur 6 – Udvikling i regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver	s. 99
Figur 7 – Besvigelsestrekanten	s. 104